

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
ÖĞRETMENLİĞİ ANABİLİM DALI

BULGARİSTAN'DA
BİR DİN EĞİTİMİ ÖĞRETİMİ KURUMU OLARAK
İMAM-HATİP LİSELERİ
- BEKLENTİ VE SORUNLAR -

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Enfes Ali MEHMED

BURSA 2007

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
ÖĞRETMENLİĞİ ANABİLİM DALI**

**BULGARİSTAN'DA
BİR DİN EĞİTİMİ ÖĞRETİMİ KURUMU OLARAK
İMAM-HATİP LİSELERİ
- BEKLENTİ VE SORUNLAR -**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Enfes Ali MEHMED

Danışman:

Yard. Doç. Dr. Mehmet ŞANVER

BURSA 2007

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Anabilim Dalı'nda, U2004680 numaralı Enfes Ali Mehmed'in hazırladığı "Bulgaristan'da Bir Din Eğitimi Öğretimi Kurumu Olarak İmam-Hatip Liseleri: Beklenti ve Sorunlar" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı,/...../ 20.... günü -saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının başarılı olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Sınav Komisyonu Başkanı
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Universitesi

Üye (Tez Danışmanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Universitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Universitesi

Anabilim Dalı Başkanı
Prof. Dr. Mustafa KARA

...../...../ 20.....

Enstitü Müdürü
Prof. Dr. Mustafa AYTAÇ

ÖZET

Yazar : Enfes Ali MEHMED
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : X+ 112
Mezuniyet Tarihi : /.... / 2007
Tez Danışmanı : Yard.Doç.Dr. Mehmet ŞANVER

BULGARİSTAN’DA BİR DİN EĞİTİMİ-ÖĞRETİMİ KURUMU OLARAK İMAM-HATİP LİSELERİ -BEKLENTİ ve SORUNLAR-

Bulgaristan Cumhuriyeti, komünizm rejimi çöktükten sonra azınlıklara geniş haklar vermiştir, müslümanlar da bu hak ve hürriyetlerden faydalanarak üç İmam-Hatip Lisesi açmışlardır. Komünizm döneminde yapılan baskı, müslümanların manevî boşluğa düşmesine sebep olmuştur. Bu noktada hem ailede, hem de örgün ve yaygın eğitim kurumlarında gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretiminin önemi ortaya çıkmaktadır. İmam-Hatip Liseleri, dinî bilgi ve kültürün merkezinde yer almakta ve toplumun eğitiminde önemli bir rol oynamaktadır.

Günümüzde Bulgaristan müslüman toplumu, mesleğinde iyi yetişmiş din görevlisine büyük oranda ihtiyaç duymaktadır. İmam-Hatip Liselerinin en önemli özelliklerinden birisi, Bulgaristan müslümanlarının din eğitim-öğretimi alanındaki boşluğu dolduracak şekilde eğitim faaliyetlerinde bulunmasıdır.

Bu araştırmanın temel amacı, Bulgaristan’da İmam-Hatip Liselerinde okuyan öğrencilerin beklenti ve sorunlarını incelemek; okullardaki eğitim-öğretim faaliyetlerinin iyileştirilmesi ve arzulanan seviyeye ulaştırılması çalışmalarına katkıda bulunmaktır. Bu amaçla Şumen, Ruse ve Momçilgrad İmam-Hatip Liselerinde öğrenim gören öğrencilere anket uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre araştırma alanına giren İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin ne gibi beklentileri, problemleri ve ihtiyaçları olduğunu belirlemek, bunlara verilecek hizmetlerin planlanmasına yardımcı olacak tespit ve çözümleri sunmak hedeflenmektedir.

Anahtar Sözcükler

Bulgaristan	Şumen	Ruse	Momçilgrad
İmam-Hatip Liseleri	Beklenti	Sorun	Din Eğitimi

ABSTRACT

Author : Enfes Ali MEHMED
University : Uludağ University
Institute : Institute of Social Sciences
Main Discipline : İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği
Attribute of Thesis : Master of Arts
Page Count : X+112
Graduation Date : /...../ 2007
Thesis Supervisor : Assist. Prof. Dr. Mehmet ŞANVER

IMAM-HATİP SCHOOLS AS RELİGIOUS EDUCATION CENTERS İN BULGARIA PROBLEMS-EXPECTATIONS

Republic of Bulgaria, after fall of the comunist rule, has given many rights to minority grups, making use of this processus Muslims have founded three Imam-Hatip high school. Because the pressure of comunist era Muslims suffered deeply from moral decline. Because of this reality, religious education both in family and schools is very important. Imam-Hatip schools in this sense are at the very center of religious knowledge and culture.

Today Muslim society in Bulgaria needs qualified religious staff more than ever. One of the basic function of Imam-Hatip schools is to provide necessary religious education for Bulgarian Muslim Society.

The basic aim of this research is to find out and examine problems and expectations of Imam-Hatip students, and doing this, to contribute to make better education level and conditions. For this reason we have aplied inquiries to the students who study in Şumen, Ruse and Momçilgrad Imam-Hatip schools. Through these inquiries we aimed to find out problemes and suggest some solutions.

Key Words

Bulgaria Şumen Ruse Momçilgrad
Imam-Hatip Schools Expectations Problems Religious Education

ÖNSÖZ

10 Kasım 1989 tarihinde Bulgaristan’da totaliter komünist rejimin yıkılmasından sonra, demokratikleşme yolunda olumlu adımların atıldığı, bu çerçevede Bulgaristan Müslüman ve Türk azınlığının sorunları ile ilgili daha ılımlı bir yaklaşım sergilendiği görülmüştür. 29 Aralık 1989 tarihinde Bulgaristan Devlet Konseyi ve Bakanlar Kurulu’nun ortak toplantısında “soya dönüş süreci” döneminde yapılmış yolsuzlukların ortadan kaldırılması, Türk, Pomak müslüman azınlığın zorla değiştirilen isimlerinin ve temel insan haklarının iade edilmesi, dil, din ve adetlere ilişkin yasakların kaldırılması konularında kararlar alınmıştır. Elde edilen demokratik hak ve hürriyetler çerçevesinde kazanılan din ve vicdan hürriyeti, ülkede yaşayan dinî topluluklara genel din hizmetleri yanında kendi dinî eğitim kurumlarını açıp işletme imkânı da sağlamıştır. Bu çerçevede Bulgaristan müslümanlarını temsil eden en yüksek dini idare konumundaki Başmüftülük tarafından üç İmam Hatip Lisesi ve bir Yüksek İslâm Enstitüsü açılmıştır. Böylece Bulgaristan’da yaşayan müslümanlar, dini eğitim kurumlarına yeniden kavuşmuşlardır.

Bulgaristan’da, komünizm döneminde yapılan baskı müslümanların manevi boşluğa düşmesine sebep olmuştur. Bu noktada hem ailede, hem de örgün ve yaygın eğitim kurumlarında gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretiminin önemi ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle din eğitimi alanında görülen olumsuzlukların giderilmesinde en önemli vazife bu müesseselere düşmektedir.

İmam-Hatip Liselerinin önemli özelliklerinden biri, Bulgaristan müslümanlarının din eğitim-öğretimi alanındaki boşluğu dolduracak şekilde eğitim faaliyetlerinde bulunmasıdır.

Günümüzde Bulgaristan müslüman toplumu, mesleğinde iyi yetişmiş din görevlisine, büyük oranda ihtiyaç duymaktadır. Buna bağlı olarak din görevlisi yetiştiren kurumların da önemi artmaktadır. Onun için Bulgaristan’da din görevlisi yetiştiren İmam-Hatip Liselerinin beklenti ve problemlerine yönelik araştırmaların yapılması gerekmektedir.

Bu amaçla yaptığımız çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş’te araştırmanın problemi, amacı, evreni, kullanılan metot hakkındaki açıklamalarla varsayımlar yer almaktadır.

Birinci Bölümde; Bulgaristan’da din eğitiminin tarihi gelişimi çerçevesinde bir din eğitimi kurumu olan Nüvvab Medresesi’nin, kuruluşundan günümüze kadar geçirdiği süreç üzerinde durulmuştur. Ayrıca 1989 yılından sonra Bulgaristan’ın demokrasiye geçmesi ile din eğitimi kurumlarının gelişimi ve faaliyetleri ele alınmıştır.

İkinci Bölümde, Ankete katılan öğrencilerle ilgili bilgiler yanında, onların ailelerinin genel özellikleri, sosyo-ekonomik yapıları, dini inanç ve dinin gereklerini yerine getirme açısından durumları, İmam- Hatip Liselerini tercih sebepleri ile kitap okuma alışkanlıkları ele alınmıştır. Okullarda gerçekleşen, öğretmen-veli, öğretmen-öğrenci ilişkileri ele alınmış ve öğrencilerin başarı durumları ile mezuniyetten sonra tercih edecekleri meslekler konusunda tespitlere yer verilmiştir. Ayrıca öğrencilerin problem ve beklentileri belirlenmeye çalışılmıştır.

Sonuç kısmında tespitlerin kısa bir değerlendirilmesi yapılmış ve okullarda yapılan eğitim öğretim faaliyetlerinden daha iyi neticeler alabilmek için bazı teklifler getirilmiştir.

Bu çalışmanın tamamlanması sürecinde, gerek anket sorularının hazırlanmasında ve gerekse uygulandıktan sonra değerlendirilmesinde yardımcı ve rehber olan danışman hocam Yard. Doç. Dr. Mehmet Şanver’e, çalışmanın çeşitli aşamalarında desteğini esirgemeyen Yard. Doç. Dr. Mustafa Öcal, Prof. Dr. Mehmet Emin Ay, Doç. Dr. M. Akif Kılavuz’a ve Dr. İsmail Sağlam’a teşekkürü bir borç biliyorum. Ayrıca, verilerin bilgisayara kaydedilmesi ve hesaplanması konusunda bilgilerinden faydalandığım kıymetli hocam Yard. Doç. Dr. Vejdi Bilgin’e şükranlarımı sunuyorum.

Bursa 2007

Enfes MEHMED

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VII
TABLolar LİSTESİ	IX
KISALTMALAR	X

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
B. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ VE AMACI	1
C. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ	2
D. ARAŞTIRMADA KULLANILAN METOT VE TEKNİK	3
E. ANKET SORULARININ HAZIRLANIŞI VE UYGULANMASI	4
F. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI	5

BİRİNCİ BÖLÜM **BULGARİSTAN'DA DİN EĞİTİMİ** **-TARİHİ GELİŞİMİ-**

A. OSMANLI DÖNEMİNDE EĞİTİM	7
B. BULGAR PRENSLİĞİ'NDE TÜRK EĞİTİMİ (1878-1908)	8
C. KRALLIK DÖNEMİNDE BULGARİSTAN'DA TÜRK EĞİTİMİ (1908 – 1944)	9
D. BULGARİSTAN CUMHURİYETİ DÖNEMİNDE MÜSLÜMAN DİN EĞİTİMİ	14
1. Yüksek İslâm Enstitüsü	14
2. Genel Eğitim Dinî Okulları (İmam-Hatip Liseleri)	17
a. Şumen (Şumnu) Nüvvab Genel Eğitim Dinî Okulu (İmam-Hatip Lisesi)	19
b. Ruse (Rusçuk) Genel Eğitim Dinî Okulu (İmam-Hatip Lisesi)	20
c. Momçilgrad (Mestanlı) Genel Eğitim Dinî Okulu (İmam-Hatip Lisesi)	22
d. İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Dersler	24
3. İlkokullarda “İslâm Dini” Dersi	26
4. Kur'an Kursları	28

İKİNCİ BÖLÜM **İMAM-HATİP LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN** **BEKLENTİ VE SORUNLARI**

A. ANKETE KATILAN ÖĞRENCİLERLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	30
1. Ankete Katılan Öğrencilerin Okudukları Okullar	30
2. Öğrencilerin Sınıflara Göre Dağılımı	30
3. Öğrencilerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	31
4. Öğrencilerin Cinsiyet Durumlarına Göre Dağılımı	32
B. ÖĞRENCİLERİN AİLELERİ İLE İLGİLİ VERİLER	32
1. Ailelerin Aylık Gelir Düzeyi	32
2. Öğrencilerin Anne-Babalarının Mesleği veya İşi	34
3. Öğrencilerin Anne-Babalarının Öğrenim Durumları	35
4. Öğrencilerin Anne-Babalarının Dinî Tutumları	37
5. Öğrencilerin Dinî İnançlarının Oluşmasında ve İbadet Eğitiminde Etkisi Bulunan Kişiler	40
6. Öğrencilerin Edindikleri Dinî Bilgileri Uygulamalarıyla İlgili Tespitler	43

C. ÖĞRENCİLERİN İMAM-HATİP LİSESİNİ TERCİH SEBEPLERİ	45
D. İMAM-HATİP LİSELERİNDE BİLGİ VE KÜLTÜR SEVİYESİ	46
E. İMAM-HATİP LİSESİNDE OKUYAN ÖĞRENCİLERİN MEMNUNİYET DÜZEYLERİ VE BAŞARI DURUMLARI	48
1. İmam-Hatip Lisesinde Okuyan Öğrencilerin Memnuniyet Düzeyleri	48
2. İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Başarısızlık Durumları ve Nedenleri	49
F. ÖĞRENCİLERİN MEZUN OLDUKTAN SONRA TERCİH EDECEKLERİ MESLEKLER	50
1. Öğrencilerin Mezun Olduktan Sonra Dinî Görev Alma Konusundaki Görüşleri	50
2. Meslekî Görev Almayı Düşünmeyen Öğrencilerin Gerekçeleri	52
3. Öğrencilerin Yüksek Dinî Tahsil İstekleri	53
4. İlahiyat Fakültesi Dışında Tercih Etmeyi Düşündükleri Bölümler İle İlgili Bulgular	54
G. ÖĞRETMEN-ÖĞRENCİ İLİŞKİLERİ	56
1. Öğrencilerin Öğretmen-Öğrenci İlişkilerinin Önemi	56
2. Meslek ve Kültür Dersi Öğretmenlerinin Öğrencilerle İlişkileri	57
3. İdare-Öğretmen-Veli İlişkileri	59
H. BOŞ ZAMANLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	61
İ. ÖĞRENCİLERİN PROBLEMLERİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ	63
1. Öğrenciler Arasındaki En Önemli Problemler	63
2. Öğrencilerin Okul ile İlgili Problemleri	64
3. Öğrencilerin Problemlerinin Çözümünde Başvurdıkları Merciler	69
J. İMAM-HATİP LİSELERİNDE MÜKÂFAT VE CEZA	70
1. Mükâfat	70
2. Ceza	72
K. ÖĞRENCİLERİN DİNİ DAVRANIŞLARININ DEĞİŞME DÜZEYLERİ İLE İLGİLİ BULGULAR	74
L. ÖĞRENCİLERİN KÜLTÜREL DÜZEYLERİ	75
M. ÖĞRETMENDE BULUNMASI GEREKEN VASIFLAR	76
1. Öğretmenin Karakteri	76
2. Öğretmenin Ders İşleme Yöntemleri	78
N. ÖĞRENCİLERİN BEKLENTİLERİ	81
O. OKUL İÇERİSİNDE YAPILAN MESLEKİ UYGULAMA	83
1. Mesleki Faaliyetler	83
2. İmam-Hatip Lisesi ve Ehliyetli Din İşleri Görevlisi Yetiştirme İş.	84
3. Öğrencilerin En Sevdikleri Dersler	85
4. Öğrencilerin En Çok Zorlandıkları Dersler	86
SONUÇ	88
BİBLİYOGRAFYA	97
EKLER	103
Ek-I: Anket Metni	103
Ek-II: Anket Uygulaması İçin Gerekli İzin Belgesi	109
ÖZGEÇMİŞ	112

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Yüksek İslâm Enstitüsünde 2005-2006 Öğretim Yılında Okutulan Zorunlu Derslerin Sınıf ve Yarıyıllara Göre Dağılımı	15
Tablo 2: Yüksek İslâm Enstitüsünde 2005-2006 Öğretim Yılında Okutulan Seçmeli Derslerin Sınıf ve Yarıyıllara Göre Dağılımı	16
Tablo 3: Yıllar İtibariyle Ruse İmam-Hatip Lisesinden Mezun Öğrenci Sayısı	21
Tablo 4: Yıllar İtibariyle Momçilgrad İmam-Hatip Lisesinden Mezun Öğrenci Sayısı	23
Tablo 5: İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Derslerin Sınıflara Göre Dağılımı	25
Tablo 6: Öğrencilerin Okullara Göre Dağılımı	30
Tablo 7: Öğrencilerin Sınıflara Göre Dağılımı	30
Tablo 8: Öğrencilerin Yaş Dağılımı	31
Tablo 9: Öğrencilerin Cinsiyet Dağılımı	32
Tablo 10: Öğrenci Ailelerinin Gelir Düzeyine Göre Dağılımı	33
Tablo 11: Öğrencilerin Annelerinin Mesleklerine Göre Dağılımı	34
Tablo 12: Öğrencilerin Babalarının Mesleklerine Göre Dağılımı	34
Tablo 13: Öğrencilerin Annelerinin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı	36
Tablo 14: Öğrencilerin Babalarının Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı	36
Tablo 15: Öğrencilerin Annelerinin Dini Tutumları	37
Tablo 16: Öğrencilerin Babalarının Dini Tutumları	38
Tablo 17: Öğrencilerin Dinî İnançlarının Oluşmasında ve İbadet	40
Tablo 18: Öğrencilerin İbadetlerini Yapma Durumları	44
Tablo 19: İmam Hatip Lisesinin Tercih Edilme Sebebi	45
Tablo 20: İmam-Hatip Lisesinin Öğrencilere Yeterli Bilgi ve Kültür Kazandırma Durumu	47
Tablo 21: İmam-Hatip Lisesinde Okumaktan Memnuniyet Durumu	48
Tablo 22: İmam-Hatip Lisesinde Öğrenim Görenlerin Memnuniyet Sebebi	49
Tablo 23: Öğrencilerin Başarısızlık Nedenlerinin Dağılımı	49
Tablo 24: Öğrencilerin Dinî Görev Alma İsteklerinin Dağılımı	50
Tablo 25: Din Görevlisi Olmayı İstememe Sebeplerinin Dağılımı	52
Tablo 26: Yüksek Dinî Tahsil İsteklerinin Dağılımı	53
Tablo 27: Öğrencilerin İlâhiyat Fakültesi Dışında Tercih Ettikleri	55
Tablo 28: Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Öğrencilerle İlişkileri	57
Tablo 29: Kültür Dersleri Öğretmenlerinin Öğrencilerle İlişkileri	58
Tablo 30: Velilerin Okul İdaresi ve Öğretmenlerle Görüşme Durumu	59
Tablo 31: Öğrencilerin Boş Zamanlarını Değerlendirme Durumları	62
Tablo 32: Öğrencilerin En Önemli Problemleri	63
Tablo 33: Öğrencilerin Okulda Hoşuna Gitmeyen Hususlar	65
Tablo 34: Öğrencilerin Sıkıntılarının Çözümünde Başvurdukları Merciler	69
Tablo 35: İmam- Hatip Liselerinde Uygulanan Mükâfat Türleri	71
Tablo 36: İmam- Hatip Lisesi Öğrencilerinin Aldığı Cezalar	73
Tablo 37: Öğrencilerin Dini Davranışlarının Değişme Düzeyleri	74
Tablo 38: Okunan Kitap Türlerinin Dağılımı	75
Tablo 39: En Çok Sevilen Derslerin Dağılımı	85
Tablo 40: En Çok Zorlanılan Derslerin Dağılımı	86

KISALTMALAR

age	: adı geçen eser
agm	: adı geçen makale
AÜ	: Ankara Üniversitesi
AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Bkz.	: Bakınız
bs.	: basım, baskı
c.	: cilt
çev.	: çeviren
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Hz.	: Hazreti
İSAR	: İslâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MEGSB	: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı
MÜİFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
s.	: sayfa
sy.	: sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
ts.	: tarihsiz
Ün.	: Üniversitesi
vb.	: ve benzeri
vd	: ve diğerleri
Yay.	: Yayınları, Yayın evi

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Dinin, Allah katında insanın yerini belirlemek ve toplumsal bütünlüğü sağlamak şeklinde ifade edilebilecek iki temel işlevi vardır. Bir toplumda dinin işlevini yerine getirebilmesi için onun iyi öğrenilmesi ve bilinmesi gerekir. Bu da din eğitimi faaliyeti ile gerçekleşir.¹

Bulgaristan'da din eğitim ve öğretiminin iki şekilde yapıldığı söylenebilir. Birincisi, Yüksek İslam Enstitüsü'nde ve İmam- Hatip Liseleri'nde yürütülen örgün din eğitimi ve öğretimi; ikincisi ise, halk tarafından geleneksel olarak ailede başlatılarak sonradan din görevlilerinin katkılarıyla camilerde, resmi ve gayr-ı resmi Kur'an Kurslarında gerçekleştirilen yaygın din eğitimi ve öğretimidir.

Bu kurumlar içerisinde İmam-Hatip Liselerinin özel bir konumu vardır. İmam-Hatip Liseleri, dini bilgi ve kültürün merkezinde yer almakta ve toplumun eğitiminde önemli bir rol oynamaktadır.

B. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ VE AMACI

Bulgaristan Devleti, komünizm rejimi çöktükten sonra azınlıklara geniş haklar vermiştir. Elde edilen demokratik hak ve hürriyetler çerçevesinde kazanılan din ve vicdan hürriyeti, ülkede yaşayan dinî topluluklara genel din hizmetleri yanında kendi dinî eğitim kurumlarını açıp işletme imkânını da tanımıştır. Bu bağlamda Bulgaristan müslümanlarını temsil eden en yüksek dini idare konumundaki Başmüftülük tarafından, müslüman halkın yoğun bulunduğu bölgelerde üç tane İmam-Hatip Lisesi* açılmıştır. İlki, 1990 yılında Şumen'de (Şumnu), ikincisi 1991'de Ruse'de (Ruşuk), üçüncüsü ise 1992 yılında Momçilgrad (Mestanlı) şehrinde açılmıştır.

Her ülkede olduğu gibi Bulgaristan'da da, lise gençliğinin ve orta öğretim kurumlarının birçok problemi vardır. Ancak bizim üzerinde duracağımız husus azınlık durumunda bulunan Müslüman halkın çeşitli hukuki mücadeleden sonra bir hak olarak

¹ Usta, Mustafa, *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Kurumlaşma ve Ekolleşme Sorunları*, İFAV Yay., İstanbul, 2001, s. 1.

* Okulların Bulgarca ifadesinin Türkçe karşılığı "Genel Eğitim Dinî Okullarıdır". Fakat okulların Bulgarca isminin yanında "İmam-Hatip Lisesi" ifadesi de kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmamızda daha çok "İmam-Hatip Liseleri" ismi kullanılacaktır.

elde ettikleri İmam-Hatip Liselerinin problemleridir. Yaptığımız incelemelere göre şimdiye kadar bu okulların problemlerine ve beklentilerine yönelik hiçbir akademik araştırma yapılmamıştır.

Araştırmamızın problemini; bu okullardaki fiziki şartların ve imkânların yetersizliği, eğitim-öğretimde kalite düşüklüğü, ders kitap ve eğitim araç-gereçlerinin eksikliği, rehber öğretmeni ve psikolojik danışmanların olmayışı, öğrenci-idare ve öğrenci-öğretmen diyalog eksikliği, malî kaynak sorunu, gibi hususlar teşkil etmektedir. Yine öğrencilerin dinî ve kişisel yaşayışları üzerinde çevre ve toplumdan kaynaklanan olumsuzluklar, okuldan memnun olup olmama durumları, okulla ilgili beklenti ve sorunlar da araştırma problemimizin kapsamı içerisine girmektedir.

Gelişen ve değişen dünyada İmam-Hatip Liselerinin kurum olarak görevlerini yerine getirebilmesi ve öğrencilerini, sosyo-kültürel şartları dikkate alarak yetiştirebilmesi için söz konusu problemlerin bilimsel bir anlayışla ele alınıp çözüm önerileri getirilmesi gerekmektedir.

Araştırmanın amacı, İmam-Hatip Liselerindeki eğitim-öğretim faaliyetlerinin iyileştirilmesi ve arzulanan seviyeye ulaştırılması çalışmalarına katkıda bulunmaktır.

Ayrıca öğrencilerin ne gibi beklentileri, problemleri ve ihtiyaçları olduğunu belirlemek, bunlara götürülecek hizmetlerin planlanmasına yardımcı olacak tespit ve çözümler sunmaktır.

C. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Araştırma, 2004–2005 eğitim-öğretim yılında, Bulgaristan'ın Şumen, Ruse ve Momçilgrad şehirlerinde bulunan Başmüftülüğe bağlı İmam-Hatip Liselerinde öğrenim gören yaklaşık 350 öğrenciyi kapsamaktadır. Araştırma örnekleme ise, bu liselerin 9. 10. ve 11. sınıflarında öğrenim gören 216 öğrenciyi kapsamaktadır. 9'uncu sınıfların ankete dâhil edilmesindeki gaye, öğrencilerin İmam-Hatip Lisesine gelişlerinde taşıdıkları duygu ve düşünceleri tespit edebilmektir. 10'uncu ve 11'inci sınıflar ise, arada geçen iki-üç yıl içerisinde, okul ve öğretmenleri hakkında değerlendirme yapabilecek seviyeye ulaşmış oldukları düşüncesiyle, araştırmaya dâhil edilmiştir.

D. ARAŞTIRMADA KULLANILAN METOT VE TEKNİK

Araştırmamızda anket ve görüşme yöntemiyle toplanan veriler kullanılmıştır. Bu metotla öğrencilerin fikirlerini rahatça ifade edebilecekleri düşünülmüştür.

Tarama (survey) metodu ile yapılan araştırmalarda anket ve görüşme yöntemi en fazla kullanılan tekniklerdir. Anket tekniğinin avantajları, geniş bir kitleden çok miktarda veriyi kısa zamanda elde edebilmesi ve herkese aynı soruların sorularak cevapların belli sınırlar içerisinde toplanabilmesidir. Bunların yanı sıra gizliliğin korunması da çok önemlidir.² Ancak anket tekniğinin bu avantajlarının yanında derinlemesine gözlem imkânı vermemesi, elde edilen bilgilerin geçerlik ve güvenilirliğini azaltmaktadır. Bu nedenle anket tekniğinin başka metot ve tekniklerle desteklenmesi, daha sağlıklı bilgilere ulaşmayı sağlamaktadır.

Yukarıda saydığımız avantajları göz önünde bulundurarak, biz de araştırmada anket tekniğini kullandık. Bunun yanında, bir kısım öğretmenler ile yaptığımız görüşmeler de araştırmanın konusunu ve problemlerini anlama ve açıklamada yol gösterici olmuştur.

Değerlendirmeye tabi tutulan toplam 216 anket formu SPSS 13.0 paket programına girilerek değerlendirilmiştir. İstatistikî sonuçlar bu programla elde edilmiştir. Açık uçlu sorulara verilen cevaplar ise bizzat araştırmacı tarafından tek tek okunmak suretiyle bilgisayara aktarılmıştır.

Araştırmada öncelikle İmam-Hatip Liseleri ve din eğitimi konusunda yapılmış çalışmalar gözden geçirilmiştir. Bu amaçla gerek Türkiye’de gerekse Bulgaristan’da din eğitimi ile ilgili gerçekleştirilen önemli bazı araştırmalar incelenmiştir. Ayrıca İmam-Hatip Liseleri ile ilgili aktüel araştırmalara müracaat edilerek bu kurumların problem ve beklentilerine yönelik bilgi edinilmeye çalışılmıştır.

Problem alanına ilişkin yeterli verileri sağlayacağı düşünülen sorularla oluşturulan anket formu hazırlandıktan sonra, soruların hatalarını ve uygulamada karşılaşılabilecek problemlerini tespit edebilmek amacıyla, evreni temsil edebilecek küçük bir örneklem grubunda ön deneme uygulanmıştır. Böylece denekler tarafından anlaşılmayan, yanlış anlaşılan ya da araştırmaya hizmet etmediği görülen sorular çıkartılmış ya da düzeltilmiştir. Bu şekilde hem çalışmanın planı kontrol edilerek

² Karasar, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 2. bs., Hacettepe-Taş Kitapçılık, Ankara, 1978, s. 192.

problemin açıklığa kavuşması sağlanmış, hem de sorular tekrar gözden geçirilerek uygulamaya hazır hale getirilmiştir.

E. ANKET SORULARININ HAZIRLANIŞI VE UYGULANMASI

Araştırma konumuzla ilgili standart bir örnek veya test bulunmadığı için yeni bir anket geliştirmek amacıyla, bilimsel araştırma teknikleriyle ilgili eserlerden ve daha önce yapılmış benzer çalışmalardan faydalanılarak sorular oluşturulmuştur.

Anket sorularının oluşturulması için önce imkânlar ölçüsünde ilgili kaynaklar tarandıktan sonra konuyla ilgili uzmanların görüş ve katkıları alınarak anket geliştirilmiştir.

Ankette, öğrenciler için daha az zaman alacağı ve onlar tarafından daha çok benimseneceği düşüncesiyle daha çok kapalı uçlu sorulara yer verilmiştir. Öğrencilerin fikirlerini, düşüncelerini daha rahat ifade edebilmeleri ve anket verilerinin zenginleştirilmesi için soruların bazıları açık uçlu olarak hazırlanmıştır.

Bazı soruların altına, ilave ettiğimiz ve verilen cevapların gerekçelerini tespit edecek mahiyette eklediğimiz, “Niçin?”, “Başka” gibi ucu açık sorular ile gerekçe tespitleri yapılmıştır.

Uygulamanın yapılacağı İmam-Hatip Liselerinin bağlı olduğu Bulgaristan Başmüftülük Eğitim Bölümünden anket uygulaması için izin istenmiştir. Her üç okulun Müdürleri ile görüşülüp uygulama için müsait olabilecek gün ve ders saatleri tespit edilmiştir. Anket formları, Şumen, Ruse ve Momçilgrad İmam-Hatip Lisesine bizzat gidilip okulların idaresince uygun görülen saatlerde öğrencilere uygulanmıştır. Anket formları dağıtma ve toplanma işi tarafımızdan ve bazı okul öğretmenlerinin yardımı ile yapılmıştır.

Anketlerin uygulaması 20–29 Haziran 2005 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Uygulama yapılmadan önce deneklere araştırmanın amacı ve anket formu hakkında açıklamalar yapılmış ve denekler bilgilendirilmiştir. Şumen İmam-Hatip Lisesinde anket tamamen Türkçe olarak uygulanmıştır. Ruse ve Momçilgrad İmam Hatip Lisesinde Türkçe bilenlere Türkçe olarak; Türkçe bilmeyen öğrencilere ise Bulgarca olarak uygulanmıştır. Öğrenciler anket formlarını, ortalama 30–35 dakika arasında doldurmuşlardır.

Anketi toplam 240 öğrenci cevaplamıştır. Ancak bir kısmı cevaplanmayan veya eksik bırakılan 24 adet anket formu değerlendirme dışında bırakılmıştır.

Sonuçta 216 öğrencinin anket formları değerlendirme kapsamına alınmıştır. Değerlendirmeye tabi tutulan anketlerdeki sorulara verilen cevaplar, tek tek ve dikkatli bir şekilde okunmuştur.

Anketlerden elde edilen verilerin amaca uygun olup olmadığı teker teker kontrol edilerek tasnif edildikten sonra bilgisayara aktarılmıştır. Anket verileri, inceleme ve yorum yapabilme amacıyla SPSS programı ile değerlendirilmiştir. Elde edilen verilerle ilgili sayısal değerler tablolar halinde gösterilmiştir.

F. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

Bulgaristan İmam- Hatip Liseleri'nde eğitim-öğretim gören öğrencilerin genel olarak ailevi, ekonomik, sosyal, geleceğe dönük, eğitsel ve mesleki beklentileri gibi konularda birçok problem ve eksiklerin olduğu kanaatindeyiz. Bu kapsamda;

1. Öğrencilerin sosyo-ekonomik bakımından orta ve ortanın altı düzeylerde, çiftçi ve işçi, dar gelirli, fakir ailelere mensup köy çocukları olduğu;

2. İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin çoğunluğunun bu okullara, dinini tanımak ve dinî bilgiler öğrenmek için geldikleri;

3. Öğretmen -öğrenci ilişkilerinin olması gereken düzeyde olmadığı;

4. İmam-Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerin büyük bir bölümünün meslekleri ile ilgili görev alamadıkları;

5. Öğrencilerin özellikle meslek derslerinde arzu edilen seviyeye ulaşmadan mezun oldukları;

6. Bu okullardaki öğrencilerin dinî değerlere karşı ilgili oldukları;

7. Bu okullarda meslekî derslerin okutulmasının, öğrenci davranışları üzerinde olumlu etki sağlayabileceği varsayılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BULGARİSTAN'DA DİN EĞİTİMİ

-TARİHİ GELİŞİMİ-

A. OSMANLI DÖNEMİNDE EĞİTİM

Bulgaristan'daki Türk Müslüman okullarının köklü bir geçmişi vardır. Bu okulların tarihi, Osmanlı İmparatorluğu dönemine uzanır. XIX. yüzyıla gelinceye kadar Balkanlar'da eğitim, din esasına ve eski skolâstik (klasik) usule dayanıyordu. Türklerin camilere dayalı medreseleri ile mahalle mektepleri vardı. Bulgarların da “Bulgar mahalle mektebi” anlamına gelen “Kiliyni uçilišta” adındaki okulları vardı.

Çağdaş anlamda okullar, Balkanlar'da XIX. yüzyıl ortalarında açılmaya başlandı. 1835'te ilk modern Bulgar Okulu, Gabrovo kasabasında açılmış ve hemen aynı tarihlerde, 1838'de Müslüman Türk rüştiye okulları açılmaya başlanmıştır. Rüştiyeler o zamana göre, Avrupa tarzında, modern Türk okullarıydı. Bu okulları vakıflar ve halk destekliyordu.¹ Hükümet de “ıslahat” politikası çerçevesinde yeni okulları özendiriyordu.

1864 yılında “Tuna Vilayeti” kuruldu. Bugünkü kuzey Bulgaristan'ı kapsayan bu vilayetin 19. yüzyılda ekonomik ve kültürel bakımından Osmanlı İmparatorluğunda uygulanması düşünülen reformlar bakımından “pilot bölge” olarak seçilmiştir.

Bu vilayetin başına atanan ünlü Mithat Paşa, bu vilayette oldukça köklü reformlar yapmış ve bu reformların Balkanlar'da Türk eğitiminin gelişmesinde tarihi bir yeri olmuştur. O dönemde Tuna Vilayetinde yeni yeni okullar açılmıştır. Vilayette Sıbyan Mektepleri (İlkokullar) ve Rüştiyelerin sayısı artırılmıştır. Eğitim bakımından Tuna vilayeti, İstanbul ve çevresinden sonra, İmparatorluğun en ileri bölgesi olmuştur. Vilayet salnâmelerine göre, 1874-1875 öğretim yılında Tuna Vilayetinde Türklerin 2700 Sıbyan Mektebi, 150 Medresesi ve 40 Rüştiyesi bulunmaktaydı.² Türk okullarının sayısı yıldan yıla artmıştır.

¹ Memişoğlu, Hüseyin, *Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi*, T. C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 31.

² Şimşir, Bilal N., *Bulgaristan Türkler (1878-1985)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986, s. 28-29.

B. BULGAR PRENSLİĞİ'NDE TÜRK EĞİTİMİ (1878-1908)

Bu dönem Bulgaristan'ın özerk bir devlet olduğu dönemdir. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşının sonunda imzalanan Berlin Antlaşması'na göre yaklaşık olarak bugünkü Bulgaristan topraklarının kuzeyinde, İstanbul'a bağlı ve merkezi Sofya olan Bulgaristan Prenslığı ve güneyinde ise merkezi Filibe olan Doğu Rumeli Vilayeti de kurulmuştur.³

1885 yılları, Tuna ve Doğu Rumeli vilâyetlerindeki Türklerin İmparatorluktan kopuş ve Bulgar idaresine geçiş dönemidir. Bu yıllar, aynı zamanda Türk eğitiminin şiddetli bir darbe yediği devredir. Savaş esnasında Türklerin mektep ve medrese binalarının büyük bir kısmı yıkılmış, diğer kısmı ise yakılıp yok edilmiştir. Bu hareket kısmen de olsa savaştan sonra da yürütülmüştür.

Fakat Bulgaristan Türk eğitimi, 1886-1894 yıllarında kendisini toparlamıştır. Bulgar resmi istatistiklerine göre, 1894-95 ders yılında Bulgaristan Müslümanlarının 1284'ü İlkokul, 16'sı ortaokul (Rüştiye) olmak üzere toplam 1300 okulu bulunmaktaydı. Bu okullarda 1516 öğretmen ders vermekte, 72.582 öğrenci okumaktaydı⁴. 1878'den 1908 yılına kadar Bulgaristan, tam bağımsız bir devlet değildi. Osmanlı devletine bağlı ve ona vergi veren yarı bağımsız bir Prenslikti. Dolayısıyla o 30 yıllık dönemde Osmanlı Devleti Bulgaristan'daki Türk Rüştiyelerine yardım ediyor, Rüştiye öğretmenlerinin maaşlarını ödüyor ve bu okullara İstanbul'dan araç-gereç gönderiyordu.

1908 yılında Bulgaristan tam bağımsızlığını ilan ettikten sonra Türkiye'nin Bulgar okullarına desteği kesilmiş ve Türk azınlık okulları, tam olarak Bulgar eğitim sistemi içine girmiş ve Bulgar eğitim yasalarına bağlanmışlardır.

Prenslük döneminin son yılında, 8 Ocak 1908 tarihinde Bulgaristan "İlk ve Orta Öğretim Yasası" kabul edilmiştir. Bu yasada "Müslüman okulları" denen Türk azınlık okulları konusunda özetle şu hükümler getirilmiştir: "Türk azınlık okulları, Türk toplumu tarafından yaşatılır. Okulları yaşatmak için vakıf gelirleri yetmezse, Türk topluluğundan para toplanabilir. Müslüman özel okullarına devlet, vilayet ve belediye bütçelerinden de yardım yapılabilir (Madde 156). Özel okullarda Bulgarcadan başka bir

³ 1878-1885 yıllar yedi yıllık bir ömrü olan Doğu Rumeli Vilayeti için bkz. Aydın, Mahir, *Şarkı Rumeli Vilayeti*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999, s. 211-212.

⁴ Memişoğlu, age., s. 83.

dille eğitim öğretim yapılabilmekteydi. Ancak bu okullarda Bulgar Dili, Bulgar Tarihi ve Bulgaristan Coğrafyası dersleri zorunlu hale getirilmiştir. Müslüman özel okulları, kendi cemaatlerince seçilen encümenlerce yönetilmekte ve Bulgar Milli Eğitim Bakanlığı'nca teftiş edilmiştir. Müslüman okullarında din dersi eğitimi, vilâyet müftüsünün teftişi altındaydı. Müslüman okullarında okutulan bütün ders kitapları, Bulgar Milli Eğitim Bakanlığı'nın onayından geçmekteydi. Özel okullardan resmî okullara geçmek isteyen öğrenciler, gerekli sınavları vermek zorundaydılar. (Çünkü özel ve resmî okullar arasında denklik yoktur). Yasa hükümlerine uymayan okullar kapatılmaktaydı...»⁵

Bu yasal mevzuata uygun olarak Türk- Müslüman özel okulları Türk-Müslüman cemaatinin yönetimine bırakılmıştır. Türk halkı okullarını yönetmek için kendi aralarından “yönetim kurulları” seçmiştir. Bunlara “maarif encümeni”, “mektepe encümeni” ya da “okul encümeni” denilmiştir. Encümenler yasalara uymak ve Bulgar hükümetine hesap vermek zorundaydı.

C. KRALLIK DÖNEMİNDE BULGARİSTAN'DA TÜRK EĞİTİMİ (1908 – 1944)

Türk eğitimi ile ilgili Bulgar politikasında ilk olumlu değişiklik, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Bulgar Halk Çiftçi Birliği'nin 1919-1923 iktidarı döneminde yapılmıştır.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra azınlıklarla ilgili devletler hukukunda önemli gelişmeler olmuş, “azınlıklar rejimi” Milletler Cemiyetinin güvencesi altına alınmıştır. Savaş sonunda imzalanan barış antlaşmalarında “Azınlıklar Konusu” ile ilgili bölümlere yer verilmiştir. Bu arada Bulgaristan'ın imzaladığı 27 Kasım 1919 tarihli Neuilly Barış Antlaşmasının IV. bölümü Bulgaristan'daki azınlıkların haklarına genel bir biçim vermiştir. Antlaşmanın azınlıklarla ilgili hükümleri sayesinde, Bulgaristan Türklerinin bütün millî hakları, Devletler Hukuku'nun teminatına bağlanmış ve bu teminat Berlin Antlaşması'nın teminatından daha açık ve kesin bir şekilde ortaya konmuştur. Bu antlaşmanın 54. maddesi Bulgaristan'daki azınlıkların, bu arada Türklerin “dinî ve sosyal kurumları, hayır kuruluşları, okullar ve diğer eğitim kurumları açmak, bunları

⁵ Memişoğlu, age, s. 100-101.

yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini serbestçe kullanıp dinlerini icra etmek...”⁶ konusunda Bulgarların faydalandığı bütün haklardan faydalanacakları hükmü getirilmiştir. 55. madde ise, azınlıklara kendi dillerinde eğitim verilmesi ve bu hususta Bulgar Hükümetince gereken kolaylıkların ve yardımların sağlanması öngörülmüştür.⁷ Yani bu antlaşma, Türk azınlığına özel okullar açmak, bunları yönetmek ve denetlemek, ve buralarda kendi anadilleriyle eğitim vermek hakkını tanımakla kalmayıp, bu konuda Bulgar Hükümeti’ne de sorumluluklar yüklemiştir.

Çiftçi Partisi Hükümeti zamanında 21 Temmuz 1921’de yeni bir Eğitim Yasası kabul edilmiştir.⁸ Buna göre, özel okullarla (Türk okulları) ilgili olarak daha önceki tarihlerde kabul edilen yasa ve genelgelerdeki hükümleri yinelemenin dışında, Yasa’nın getirdiği en önemli düzenleme, özel okullara belediyelerden, il idare merkezlerinden ve hükümetten yardım alabilme olanağının sağlanması olmuştur. Daha da önemlisi, 1909 tarihli Eğitim Yasasında devlet okullarına tanınan okul fonlarının oluşturulması ve emlak sahibi olma hakkı Türk okullarına da verilmiştir.⁹

Müslüman Türk okullarının sayısındaki asıl artış Stambuliyski liderliğindeki Çiftçi Partisi iktidarı döneminde görülmüştür. Çiftçi Partisi iktidarı döneminde Türk okulları bakımından iki önemli gelişme görülmüştür. Bunlardan birincisi, 1918’de Şumnu’da¹⁰ ve daha sonra da Kırcaali ve Ruse’de¹¹ “Devlet Türk Öğretmen Okulu’nun” (Devlet Türk Dârü’l-Muallimîn) açılması olmuştur. İkincisi ise, Krallık döneminde Bulgaristan’daki Müslüman Türk azınlığının müftü ve öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla 1922-1923 öğretim yılında Şumnu’da Medresetü’n-Nüvvab adıyla bir okul açılmasıdır. Bu okul, günümüzdeki İmam-Hatip Liselerinin açılışı için model olan bir eğitim kurumuydu. Böylece, Türk okullarının nitelikli öğretmen ihtiyacını karşılamak yönünde önemli bir adım atılmıştır.

⁶ Dayıoğlu, Ali, *Toplama Kampından Meclis’e (Bulgaristan’da Türk ve Müslüman Azınlığı)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 107.

⁷ Şimşir, Bilal N., *Bulgaristan Türk Azınlığının Ahdi Durumu Belge-5*, Türk Kültürü, sayı 264, Nisan 1985, Ankara, s. 263-265.

⁸ Keskiöğlu, Osman, *Bulgaristan’da Türkler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1985, s. 71-72.

⁹ Keskiöğlu, age, s. 65.

¹⁰ Memişoğlu, age, s. 148.

¹¹ Memişoğlu, age, s. 150

Medresetü'n-Nüvvab

Bulgaristan, 1908'de imzalanan Berlin Antlaşmasıyla bağımsızlığını elde etmiştir. Bu tarihten itibaren Bulgaristan Müslümanları, kendi dini ve içtimaî ihtiyaçlarını artık İstanbul'a bağlı olarak sürdüremeyeceklerini anlamışlardır. Çünkü daha önce Bulgaristan hukuken Osmanlı Devleti'ne bağlı olup buradaki Müslümanların din görevlisi, müftü, müftü vekili ihtiyacı İstanbul'daki medreselere gönderilen ve oralardan mezun olan öğrencilerle karşılanmaktaydı.

6-19 Nisan 1909'da Bulgaristan ve Osmanlı Devleti arasında imzalanan İstanbul Protokolü ve bu protokol esas alınarak 29 Eylül 1913'te imzalanan İstanbul Muahedenamesi'nin ikinci ek protokolünün 7. maddesi gereğince, Nüvvab (müftü veya müftü vekili) yetiştirmek üzere din eğitimi veren bir okulun açılması kararlaştırılmıştır.¹²

Şumnu Şerif Halil Paşa Camii Külliyesi'nde ve civarında açılacak olan Medresetü'n-Nüvvab, bugünkü karşılığı, "Talî" kısmı lise ve "Âlî" kısmı yüksek okul seviyesinde olmak üzere,¹³ iki kademeli bir medrese olacaktı. 1922-23 öğretim yılında Medresetü'n-Nüvvab'ın talî kısmı açılmıştır.

Medresetü'n-Nüvvab'ın Rüştiye mezunlarına yönelik olan müfredat programı modern eğitim kurumlarına uygun biçimde hazırlanmıştır. Kur'an, Arapça, Farsça, Fıkıh, Kelâm, Ahlâk, İslâm Tarihi gibi derslerin yanında müfredatın büyük kısmını, Matematik, Botanik, Coğrafya, Umumi Tarih, Türk Edebiyatı, Tabii Bilimler, Kozmoloji, Kimya gibi dersler oluşturuyordu. 1933 yılında Tâlî kısmına lise statüsü verilince ayrıca Pedagoji, Jeoloji, Beden Eğitimi ve Mûsikî dersleri ilave edilmiştir. Medresetü'n-Nüvvab'ın 18 Ekim 1930'da açılan üç yıllık Âlî kısmında ise Fıkıh, Usûl-i Fıkıh, Mecelle, Usûl-i Muhâkemât-ı Şer'yyi, Medhal-i İlm-i Hukuk, Hukuk-ı Düvel, Ferâiz, Ahkam-ı Evkaf, İlm-i İktisat, Hukuk-ı İdare derslerinin yer aldığı bir eğitim verilmekteydi.¹⁴

Medresetü'n-Nüvvab'dan mezun olanlar müftü, müftü vekili, imam ve şer'iyye mahkemelerinde kâtip olabiliyordu. Bir zamanlar Balkanlar'ın en önemli dini eğitim

¹² Ahmet, S. Vedat, *Medresetün-Nüvvab ve Eğitim Sistemi*, (Yayımlanmamış lisans tezi), Bulgaristan Başmüftülüğü Yüksek İslam Enstitüsü, Sofya, 2000, s. 21- 22.

¹³ Ertürk – Eminoğlu, *Bulgaristan'da Türk-İslâm Eğitim ve Kültür Müessesleri ve Medresetü'n-Nüvvab*, (Ed. İhsanoğlu, Ekmeleddin), İSAR Vakfı Yay., İstanbul, 1993, s. 31.

¹⁴ Keskiöglü, age, s. 87.

merkezi olan, 27 yıl geniş bir bölgeye ilim ve irfan ışığı saçan ve çok değerli insanlar yetiştiren¹⁵ Nüvvab okulunun, Bulgar Komünist Partisi'nin 9 Eylül 1944 tarihinde gerçekleştirdiği ihtilalden kısa bir süre sonra, Bulgaristan Türk azınlığı konferansında bir Türk lisesine çevrilmesi, Bulgar liseleri ile eşit haklara sahip olması ve Âlî kısmının Yüksek Pedagoji Enstitüsüne dönüştürülmesi teklif edilmiş, ancak bir süre sonra (1950) tamamen kapatılmıştır.

Açık kaldığı yirmi yedi yıllık süre boyunca Medresetü'n-Nüvvab'da sırasıyla Emrullah Efendi, Yusuf Ziyaeddin Ezheri, Ahmet Hasan (Davudoğlu), liseye dönüştürüldükten sonra da Beytullah Şişman müdürlük yapmıştır. 1950 yıllarında yaşanan tehcir olayları dolayısıyla Ahmet Davudoğlu, Osman Keskiöglü, Hafız Nazif Konuk, İsmail Ezherli, Osman Kılıç, Halil Ali Osman Aydoğdu'nun da içlerinde yer aldığı hocaların önemli bir kısmı Türkiye'ye göç ederek çeşitli kurumlarda hizmet etmişlerdir.¹⁶

Medresetü'n-Nüvvab, 1950 yılından itibaren fiilen kapalı olmasına rağmen, orada hocalık yapanlar ile mezun olanların hizmetleri, gerek Türkiye'de, gerekse Bulgaristan'da, 1990'lı yıllara kadar devam etmiştir.

Bulgaristan'da 1944 yılında komünist yönetimine geçilmiştir. Tahmin edileceği gibi komünizm döneminde müslümanlar bu dönemde ne din eğitimi alma imkânı bulmuş, ne de din adamı yetiştirecek bir okula sahip olmuşlardır. Ancak ülkede 1989 yılında demokrasiye geçildikten sonra din eğitimi verilmeye başlanmıştır.

1989 yılından sonra komünist rejim tarafından din üzerinde uygulanan bütün baskılar kalkmıştır. 1990 yılı Bulgaristan'da İslam'ın yeninden canlanması için bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarihten sonra, komünizm döneminde kapatılan okullar tekrar açılmış ve yeni din okulları da kurulmuştur. 29 Eylül 1990 yılında Türk kuruluşlarının yardımıyla Sofya'da öğrenim süresi 3 yıl olan ön lisans düzeyinde bir İslâm Enstitüsü kurulmuş, 1994'te Yüksek İslâm Enstitüsü'ne dönüştürülmüş ve öğrenim süresi 4 yıla çıkarılmıştır¹⁷. 3 Kasım 1990 tarihinde Şumen'de (Şumnu) eski meşhur Nüvvab Medresesinin yerine İmam-Hatip Lisesi açılmıştır. Yine 1991 yılının Ekim ayında

¹⁵ Türkiye'de de önemli hizmetler yapmış bulunan Ahmet Davutoğlu, Osman Keskiöglü gibi isimler Medresetü'n Nüvvab'dan mezun olmuşlardır.

¹⁶ Hatipoğlu, İbrahim, "Medresetü'n-Nüvvab," DİA, c. 28, Ankara, 2003, s. 344 -346.

¹⁷ Cambazov, İsmail, *Sofya İslâm Enstitüsü (Anılar- Belgeler)*, Davudoğlu Yayınları, Blagoevgrad, 2005, s. 26, s. 118.

Ruse’de (Ruşçuk) ikinci İmam-Hatip Lisesi kurulmuştur. 1992’de Güney Bulgaristan’ın Momçhilgrad (Mestanlı) kasabasında da üçüncü İmam-Hatip Lisesi açılmıştır.¹⁸

Ama yarım asra yakın süren din eğitimi açısından olumsuz yılların sonucunda bu eğitim kurumlarının faaliyet gösterebilmesine engel olan iki sorun vardı. Biri, özellikle din eğitimi alanında yetişmiş nitelikli elaman eksikliği, diğeri de malî kaynak sorunu. Dolayısıyla Başmüftülük, bu sorunlarını aşabilmek için mutlaka din eğitimi alanında belli bir birikime sahip olan diğere Müslüman ülkelerin desteğine ihtiyaç hissediyordu.

Bulgaristan’daki müslüman topluluğun en yüksek dini temsilcisi olan Başmüftülük¹⁹, 1998 yılında Türkiye Diyanet Vakfı’ndan, kendine bağlı olarak din eğitimi hizmeti veren eğitim kurumlarına öğretim kadrosu ve maddî yardım desteği sağlaması yönünde talepte bulunmuştur.²⁰

Bu yönde Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı ile Bulgaristan Din İşleri Müdürlüğü arasında 17.06.1998 tarihinde bir protokol imzalandı. İmzalanan protokol gereğince T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Bulgaristan’ın değişik şehirlerinde bulunan üç İmam-Hatip Lisesi ile Sofya’da açılan Yüksek İslâm Enstitüsü için ihtiyaç duyulan sayıda öğretmen gönderilecek ve Enstitü’de okutulacak ders kitapları temin edilecektir. Bu anlaşmanın haricinde Türkiye Diyanet Vakfı, Bulgaristan’da yaşayan Müslümanlara yönelik olarak sunulan genel din hizmetleri ve özel din eğitimi alanında Bulgaristan Başmüftülüğü yetkilileri ile de 09.08.1999 tarihinde bir işbirliği protokolü imzalamıştır.²¹ Söz konusu din eğitimi kurumlarının her türlü eğitim-öğretim giderleri, personel maaşları, öğrencilerin ibate ve iâşe giderleri, ilk yıllarda bazı hayırsever işadamları ve vakıflar tarafından karşılanmışsa da TDV ile ilgili kurumlar arasında imzalanan bu protokoller çerçevesinde söz konusu giderlerin tamamı 1998 yılından beri TDV tarafından finanse edilmektedir.

TDV, Bulgaristan’daki bu eğitim faaliyetlerini, karşılıklı imzalanan protokoller çerçevesinde ülkede yaşayan dini topluluklara ait dini temsilciliklerle Bulgaristan Devleti arasındaki koordinasyonu sağlamak üzere kurulan Bulgaristan Din İşleri

¹⁸ Cambazov, age., s. 156- 159.

¹⁹ Memişoğlu, age, s. 150-151. (Başmüftülük, Bulgaristan ile Türkiye arasında imzalanan 19 Nisan 1909 tarihli İstanbul Protokolü’ne istinaden 8 Aralık 1910’da kurulmuştur.)

²⁰ Cambazov, age., s. 157.

²¹ Yerinde, Âdem, “Türkiye Diyanet Vakfı’nın Bulgaristan’daki Eğitim Hizmetleri” , Sofya, 2004, s. 4.

Müdürlüğü, Millî Eğitim Bakanlığı ve Bulgaristan Müslümanları Başmüftülüğü ile işbirliği halinde yürütmektedir.

D. BULGARİSTAN CUMHURİYETİ DÖNEMİNDE MÜSLÜMAN DİN EĞİTİMİ

1. Yüksek İslâm Enstitüsü

Bulgaristan'da din eğitimi ilköğretim düzeyinden üniversite düzeyine kadar, her kademedede yer almaktadır.

29 Eylül 1990 yılında Bulgaristan Cumhuriyeti Müslümanları, Başmüftülüğe bağlı olarak özel okul statüsünde 3 yıllık ön lisans düzeyinde “İslâm Enstitüsü” olarak eğitim-öğretime başlamıştır. Bu Enstitü, Dinler Kanunu'nun 14. maddesi ile Bulgaristan müslüman topluluğu tüzüğü'nün 80. maddesine ve Yüksek İslâm Şurası'nın 18.11.1997 tarihli toplantı protokolüne istinaden P-15 sayılı ve 9 Mart 1998 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla 4 yıllık, Yüksek İslâm Enstitüsü statüsü kazandı. Müfredat programı, yine Dinler Kanunu'nun 14. maddesinin 2. fıkrasına göre ve Bakanlar Kurulu'nun 624/1997 sayılı kararına istinaden Başbakan Yardımcısı V. Metodiev tarafından P-17 sayılı ve 8 Nisan 1998 tarihli yazıyla onaylanmıştır.²²

Dört yıl boyunca bu dersleri alan öğrenciler mezun olduktan sonra Başmüftülük bünyesinde; vaiz, müftü ya da dinî alanda kurum danışmanı olarak görev yapabildikleri gibi, Milli Eğitime bağlı ilk, orta ve lise dereceli okullarda İslâm Din Dersi öğretmeni olarak da görev yapabilmektedirler.

Yüksek İslâm Enstitüsünde 2005-2006²³ öğretim yılında okutulan derslerin haftalık ders programı aşağıdaki tablolarda verilmiştir:

²² Öztürk, Ali, *Bulgaristan'dan Türkiye'ye Rumeli'den Bursa'ya (Hayatım ve Hatıratım)*, (Yayına Hazırlayan Mustafa Öcal), Düşünce Kitapevi Yay., İstanbul, 2004.

²³ Cambazov, age, s. 175-179.

Tablo 1: Yüksek İslâm Enstitüsünde 2005-2006 Öğretim Yılında Okutulan Zorunlu Derslerin Sınıf ve Yarıyıllara Göre Dağılımı

DERSLER	SINIF VE YARIYILLARA GÖRE HAFTALIK DERS SAATLERİ							
	1. SINIF		2. SINIF		3. SINIF		4. SINIF	
	I. Yarı Yılı	II. Yarı Yılı	III. Yarı Yılı	IV. Yarı Yılı	V. Yarı Yılı	VI. Yarı Yılı	VII. Yarı Yılı	VIII. Yarı Yılı
A. ZORUNLU DERSLERİ								
1. Kur'an-ı Kerim	4	4	2	2	2	2		
2. Tefsir Usûlü				3				
3. Tefsir					4	4	4	
4. Hadis Usûlü				3				
5. Hadis					4	4	4	
6. Fıkıh Usûlü			4	2				
7. İslâm Hukuku					4	4		
8. İslâm İlmihali	4	4						
9. Kelam		4	4	2				
10. İslâm Tarihi								
11. Dinler Tarihi	4	4						
12. İslâm Ahlâkı						4		
13. İslâm Felsefesi							4	
14. Din Felsefesi								4
15. Mezhepler Tarihi						3		
16. Dinî Hitabet								4
17. İslâm Kültürü ve Sanatı		4						
18. Tasavvuf								3
19. Arapça	4	4	4	4	4	4		

Tablo 2: Yüksek İslâm Enstitüsünde 2005-2006 Öğretim Yılında Okutulan Seçmeli Derslerin Sınıf ve Yarıyillara Göre Dağılımı

DERSLER	SINIF VE YARIYILLARA GÖRE HAFTALIK DERS SAATLERİ							
	1. SINIF		2. SINIF		3. SINIF		4. SINIF	
	I. Yarı Yılı	II. Yarı Yılı	III. Yarı Yılı	IV. Yarı Yılı	V. Yarı Yılı	VI. Yarı Yılı	VII. Yarı Yılı	VIII. Yarı Yılı
B. ZORUNLU SEÇMELİ DERSLERİ								
1. Fetva								3
2. Mukayeseli Dinler Tarihi							4	
3. Genel Psikoloji			3					
4. Din Psikolojisi				4				
5. Eğitim Psikolojisi					4			
6. Çocuk ve Ergen Psikolojisi				3				
7. Pedagoji				2	4			
8. Din Öğretiminde Metotlar							4	
9. Din ve Toplum							4	
10. Din Sosyolojisi								3
11. Eğitim sosyolojisi								3
12. Bulgaristan Müslümanları Tarihi		4						
13. Osmanlıca				3	3			
14. Osmanlı Diplomasi ve Paleografisi						4		
15. Kurumlar Tarihi								3
16. Bulgarca						4		
17. Türkçe	4	4	4					
18. Yabancı Dil		4	2					
19. Felsefe Tarihi						4		
20. Astronomi ve Uzay Bil.							4	
21. Mantık							2	
22. Dinî Musikî	2							
C. SEÇMELİ DERSLERİ								
1. Bulgaristan Müslümanları Folklor ve Edebiyatı							4	
2. Türk-İslâm Edebiyatı				4				
3. Anayasa Hukuku ve Temel İnsan Hakları								4
4. Genel Tarihi			4					
5. Çağdaş İslâm Ülkeleri Tar.				4				
6. Bulgaristan Tarihi	4							
7. Türkiye Tarihi				4				
8. Bilgisayar			4					
D. STAJ ve MEZUNİYET SINAVLARI								
1. Öğretmenlik Uygulaması								
2. 30 Günlük Din Görevliliği Uygulaması								4
3. Temel İslâm Bilim. Sınavı								
4. Din Eğitimi Metodu Sınavı								
5. Mezuniyet Tezi Savunması (Bitirme Ödevi)								

Yüksek İslâm Enstitüsü'nü binasının görünüşü

2. Genel Eğitim Dinî Okulları (İmam-Hatip Liseleri)

Bulgaristan'da yaşayan Müslümanların ilmi, dini ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayacak birçok aydına, ilim ve din adamına ihtiyaç duyulmaktadır. İşte bu ihtiyaçları karşılamak üzere Şumen (Şumnu), Ruse (Ruşuk) ve Momçilgrad (Mestanlı)'da İmam-Hatip Liseleri açılmıştır. Bu okullar demokratik hak ve hürriyetlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

İmam-Hatip Liselerinde eğitim görenlerin, İslâm dinini tanıma ve Müslüman kimliğine uygun hareket edebilme bakımından taşıdığı önem çok büyüktür ve hiçbir zaman göz ardı edilemez.

10 Kasım 1989'da komünist rejiminin yıkılması akabinde Bulgaristan Devlet Konseyi, 1984-1989 arası dönemde Türk azınlığa karşı yapılan hataları kabul etmiş ve bunların düzeltilileceğinin sözünü vermiştir. Böylece, Türk, Pomak Müslüman azınlığın zorla değiştirilen isimlerinin iade edilmesi, dil, din ve adetlere ilişkin yasakların kaldırılması konularında kararlar alınmıştır. Bu karar çerçevesinde Türkçe konuşma

yasağı kalkacak ve Türk çocukları kendi okul ve anadillerinde eğitim yapabileceklerdi.²⁴

Bulgaristan'da demokrasinin ilk yıllarında Bulgaristan Büyük Halk Meclisi (56 sayılı, 13. 07. 1991 tarihli) Resmi Gazetesi'nde yayımlanan yeni bir Anayasa kabul etmiştir. Bu yeni Anayasanın 37. maddesi din ve vicdan özgürlüğünü, insanların herhangi bir din, dini görüş veya ateizmi benimseme haklarını taahhüt etmektedir. Aynı anayasanın 13. maddesi her türlü dini ibadete serbestlik tanımakta, dini kurumların devletten ayrı olmalarını benimsemektedir.

Din Eğitimi için temel teşkil eden bazı kanunları şöyle belirtebiliriz:

Milli Eğitim Bakanlığı Temel Kanunu:

30. madde eğitim hürriyeti ve dolayısıyla din eğitimi hürriyeti ile ilgilidir.

Dördüncü Bölüm, Madde 30, (Fıkra 1); *“Ülkedeki dini kuruluşlar, Milli Eğitim Bakanlığının izni ile temel eğitimini tamamlamış olan öğrencilere yönelik din eğitimi ihtiyacını karşılayan okullar açabilirler.”*

(Fıkra 2) *“Din öğretimini içeren liselerde alınmış olan eğitim için, eğitimle ilgili resmi gereklilikler yerine getirildikten sonra verilen eğitimsel seviyeye yönelik Milli Eğitim Bakanlığı tarafından denklik sağlanmaktadır.”*

Buna göre Milli Eğitimin gözetim ve kontrolü altında ve kanun dairesinde her türlü din eğitimi serbesttir.

Din Kanunu Yasası, 120 sayılı ve 29.12.2002 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Birinci Bölüm, Madde 2, (Fıkra 2) şöyledir:

“Her şahıs fikir, vicdan ve din hürriyeti hakkına sahiptir. Bu hak, din veya kanaat değiştirmek hürriyetini, dinini veya kanaatini tek başına veya topluca, serbest ve açık olarak veya özel surette, öğretim, tatbikat, ibadet, ayinler ve adetlerle, açıklama hürriyetini kapsar”.

1991 yılından itibaren yürürlükte bulunan bu Anayasa, Bulgaristan'da din, vicdan ve düşünce hürriyetini tanzim etme yolunda yürürlüğe konulmuştur.

Bulgaristan Anayasasının 6/1, 2. maddesi,²⁵ Din Kanununun 2/2. maddesi²⁶ ve Milli Eğitim Kanununun 30/1, 2 maddesi,²⁷ hukuki manada Bulgaristan'da yaşayan

²⁴ Karapınar, Ayşe, Türkiye-Bulgaristan İlişkilerinin Bulgaristan Türkleri Açısında Değerlendirilmesi, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Yıl 1, Sayı 2, Eylül 2003, s. 206

bütün vatandaşlar gibi, Müslüman Türk azınlığın da din eğitimi hakkının hukuki temellerini oluşturmaktadır.

Yukarıda bahsedilen kanunlar ve tanınan haklar çerçevesinde din eğitimi ihtiyacını karşılamak üzere açılmış olan bu okullar hakkında bilgi vermek istiyoruz.

a. Nüvvab Genel Eğitim Dinî Okulu (Nüvvab İmam-Hatip Lisesi)

Bulgaristan'da yaşayan müslüman topluluğun yetişmiş din elemanlarına olan ihtiyacını karşılamak üzere- yukarıda söz konusu edilen – 1913 yılında Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında imzalanan “İstanbul Muahednamesi”ne istinaden, Bulgaristan müslümanları Başmüftülüğü'nün talebi ve Milli Eğitiminin 92.00–203 sayı ve 08.08.1990 tarihli emirnamesiyle Şumen'de (Şumnu'da) Nüvvab Medresesinin yerine üç yıllık Nüvvab Din Okulu açılmıştır. Ancak 1992–1993 eğitim-öğretim yılında dört yıla çıkarılan lisenin adı; Eğitim Bilim ve Teknoloji Bakanlığının 23.10.1995 tarih ve PD -14–96 sayılı kararıyla “Genel Eğitim Dinî Okulu” olarak değiştirilmiştir. Halen bu adla eğitim ve öğretim faaliyetlerini sürdürmektedir

Eskiden beri Nüvvab Medresesi olarak tanınan ve Bulgaristan'ın Şumnu şehrinde bulunan bu okul iki katlı bir binaya sahiptir. Ayrıca okul binasının yanında ve bu eğitim kurumuna bağlı bir de yurt mevcuttur ki, her ikisi de Osmanlı tarihi eserlerinden olan ve “Tombul Camii” adıyla ün salan mimari abidenin karşısında bulunmaktadır. Okul binasının birinci katında 4, ikinci katında 2 sınıf, bir bilgisayar odası ve kütüphane vardır.

İki katlı olan erkek öğrenci yurdunun birinci katında günde, bedava üç öğün yemek verilen geniş bir yemekhane, ikinci katta ise bir sınıf ve üç yatakhane

²⁵ Bulgaristan Cumhuriyeti Anayasası: Madde 6, (Fıkra 1); “Bütün insanlar, hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğarlar. (Fıkra 2); “Bütün vatandaşlar anayasanın önünde, eşit haklara sahiptirler. Hiç kimse mensup olduğu, ırk, millet, etnik mensupluğu, cinsiyet, menşe, din, eğitim, inanç, mezhep, siyasi, ferdi ve içtimai menşe veya servetten dolayı muaheze edilemez.”

²⁶ Dinler Kanunu Yasası: Madde 2; “Her şahıs fikir, vicdan ve din hürriyeti hakkına sahiptir. Bu hak, din veya kanaat değiştirmek hürriyetini, dinini veya kanaatini tek başına veya topluca, serbest ve açık olarak veya özel surette, öğretim, tatbikat, ibadet, ayinler ve adetlerle, açıklama hürriyetini kapsar”.

²⁷ Milli Eğitim Bakanlığı Temel Kanunu: Madde 30 (Fıkra 1); Ülkedeki dini kuruluşlar, Milli Eğitim Bakanlığının izni ile temel eğitimini tamamlamış olan öğrencilere yönelik din eğitimi ihtiyacını karşılayan okullar açabilirler. (Fıkra 2); Dini okullarda alınmış olan eğitim, eğitimle ilgili resmi gereklilikler yerine getirildikten sonra verilen eğitimsel seviyeye yönelik Milli Eğitim Bakanlığı tarafından denklik sağlanmaktadır.

bulunmaktadır. Kız öğrenci yurdu ise 3 yatakhane, 1 çalışma odasına, geniş bahçeye ve oyun sahasına sahiptir.

Şumen (Şumnu) Nüvvab İmam-Hatip Lisesi'nden 2005-2006 öğretim yılı sonu itibariyle toplam mezun öğrenci sayısı 398'dir. Nüvvab İmam-Hatip Lisesi'nden mezun olanların yıllara göre dağılımı konusundaki bilgiler elde edilemediği için toplam sayı verilmiştir.

Şumen (Şumnu) Nüvvab İmam-Hatip Lisesi'nin dışarıdan görünüşü

b. Ruse (Ruşuk) Genel Eğitim Dinî Okulu (İmam-Hatip Lisesi)

Bulgaristan Başmüftülüğü'ne bağlı olarak 1991 yılında eğitim ve öğretime başlayan okul, Milli Eğitim Bakanlığının RD 14-49 sayı ve 31 Temmuz 1992 tarihli kararnameyle 4 yıllık resmi lise statüsünü kazanmıştır. Söz konusu emirname, 1992 yıl ve 65 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

Ruse İmam-Hatip Lisesi'nde bulunan iki binanın mülkiyetleri Ruse Müslümanları Vakfı'na aittir. Kız öğrenciler erkeklerden ayrı binada öğrenim görmektedirler. Erkek öğrencilerin binası 1920'de inşa edilmiş ve takip eden yıllarda Türk Okulu olarak kullanılmıştır. Totaliter rejim döneminde ise devletleştirilip devlet okulu gibi kullanılmıştır. 1990 yılında ise Müslüman Encümenliğine iade edilmiştir.

1991’de okul eğitim öğretime başlamıştır. İki katlı binanın birinci katında 4 sınıf odası, kimya ve fizik deneylerinin yapılması için 1 laboratuvar odası, bilgisayar odası, beden eğitimi salonu, kütüphane, mescit, ikinci katında ise üç yatakhane bulunmaktadır.

Ruse İmam-Hatip Lisesi Kız Şubesinin binası 1900 yıllarında yaptırılmıştır. Komünist rejim zamanında önce müzik lisesi olmak üzere, devlet ihtiyaçlarını karşılamak için devlet tarafından kullanılmıştır. 1990 yılında çok bakımsız bir halde geri verilmiştir. TDV tarafından binanın tamiraty yapılmıştır. 1993 yılında kız öğrenciler bu binaya yerleştirilmiştir. Binanın birinci katında 4 sınıf odası, 5 yatakhane, bir mescit ve bodrum katında 100 kişilik kapasiteye sahip bir yemekhane vardır.

Tablo 3: Yıllar İtibariyle Ruse İmam-Hatip Lisesi’nden Mezun Öğrenci Sayısı

Öğretim Yılı	Ruse (Ruşçuk) İHL Mezun Öğrenci Sayısı		
	Kız	Erkek	Toplam Mezun Sayısı
1993-1994	34	20	54
1994-1995 *	-	-	-
1995-1996	20	15	35
1996-1997	14	19	33
1997-1998	20	13	33
1998-1999	6	12	18
1999-2000	16	11	27
2000-2001	24	16	40
2001-2002	28	12	40
2002-2003	14	11	25
2003-2004	18	10	28
2004-2005	12	16	28
2005-2006	17	15	32
Toplam	223	170	393

Bu okuldan (2005-2006 öğretim yılı sonu itibariyle) 223 kız, 170 erkek olmak üzere 393 öğrenci mezun olmuştur. Yukarıda Tablo 3’te bu mezunların yıllara göre dağılımı verilmiştir. Bu öğrencilerden 115’i Yüksek öğrenimi kazanmıştır.

* 1994-1995 öğretim yılında devlet programlarına göre liseler üç yıldan dört yıla çıktığı için bu yıl Ruse İmam-Hatip Lisesi mezun vermemiştir.

Ruse (Rusçuk) İmam-Hatip Lisesi'nin dışarıdan görünüşü.

c. Momçilgrad (Mestanlı) Genel Eğitim Dinî Okulu (İmam-Hatip Lisesi)

Milli Eğitim Kanununun 30/1. maddesine dayanarak Milli Eğitim Bakanlığının 07 Ekim 1992 tarih ve RD-14-72 sayılı emirnamesiyle Momçilgrad'da (Mestanlı) Başmüftülüğe bağlı özel lise statüsünde İmam-Hatip Lisesi açılmıştır. Söz konusu emirname 83 no.lu ve 13.10.1992 tarihli resmi gazetede yayınlanmıştır

İmam-Hatip Lisesinin okul binası Momçilgrad Belediyesinin mülküdür. Bina iki katlıdır. 6 sınıf odası, ayrıca aynı binada ayrı giriş ile binanın ikinci katında 8 yatakhane vardır.

Momçilgrad İmam-Hatip Lisesi Kız Şubesi 2000–2001 eğitim döneminde Bursalı iş adamı Celal Gülayan'ın katkılarıyla 18 kız öğrenci ile Cebel (Asarcık) köyünde faaliyete geçmiş ve ilk mezunlarını 2003-2004'te (17 kız), ikinci mezunlarını (26 kız) da 2004–2005 eğitim döneminde vermiştir.

Kız İmam-Hatip Lisesinin okul binası 4 katlıdır. Bodrum katında yemekhane vardır. Birinci ve ikinci katı ilkokul olarak kullanılmaktadır. Üçüncü ve dördüncü kat, Kız İmam-Hatip Lisesine tahsis edilmiştir. Üçüncü katta 4 sınıf odası, bilgisayar odası ve kütüphane bulunmaktadır. Dördüncü katta ise 6 yatakhane vardır.

2006-2007 eğitim öğretim yılından itibaren Cebel (Asarcık) Kız İmam-Hatip Lisesi Momçilgrad'a taşınmıştır. Kız öğrencileri Başmüftülük tarafından satın alınan yeni bir yurt binasına yerleştirilmiştir.

Daha önceki yıllarda Ruse ve Momçilgrad İmam-Hatip Liselerinde erkek ve kız öğrencileri ayrı binalarda eğitim öğretim görüyorlardı. 2006–2007 eğitim öğretim yılından itibaren Şumen, Ruse ve Momçilgrad İmam-Hatip Liselerinde öğrenci sayısı azaldığı için kız ve erkek sınıfları birleştirilmiştir. Şu anda her üç okulda erkek ve kız öğrenciler karma sınıflarda ders görmektedirler.

Tablo 4: Yıllar İtibariyle Momçilgrad İmam-Hatip Lisesi'nden Mezun Öğrenci Sayısı

Öğretim Yılı	Momçilgrad (Mestanlı) İHL Mezun Öğrenci Sayısı		
	Kız	Erkek	Toplam Mezun Sayısı
1994-1995	-	16	16
1995-1996	-	22	22
1996-1997	-	33	33
1997-1998	-	24	24
1998-1999	-	12	12
1999-2000	-	20	20
2000-2001	-	19	19
2001-2002	-	26	26
2002-2003	-	25	25
2003-2004 *	17	25	42
2004-2005	25	37	62
2005-2006	13	22	35
Toplam	55	281	336

* Momçilgrad İmam-Hatip Lisesi Kız Şubesi 2000-2001 eğitim-öğretim yılında açılmıştır. İlk mezunları 2003-2004 eğitim-öğretim yılında vermiştir.

Momçilgrad (Mestanlı) İmam-Hatip Lisesi'nin dışarıdan görünüşü.

d. İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Dersler

İmam Hatip Liselerinde başta Kur'ân-ı Kerim olmak üzere Tefsir, Hadis, Fıkıh, Kelam, Arapça, İslâm Ahlâkı, Siyer, Hitabet, Dinler Tarihi ve İslâm Tarihi gibi temel İslâm bilimlerine ait meslek derslerinin yanında, Matematik, Fizik, Kimya, Biyoloji, Bilgisayar, Psikoloji, Mantık ve Felsefe gibi sosyal ve kültür dersleri de okutulmaktadır. Dolayısıyla bu okullarda temel din eğitimi yanında çağdaş eğitim alanında da gerekli tahsili gören öğrenciler, mezun olduktan sonra genel din hizmetleri alanında, imam-hatip, vaiz, Kur'ân kursu öğreticisi vs. olarak çalışma imkânlarına sahiptirler. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından verilen genel lise öğrenimi diplomalarıyla istedikleri üniversiteye girme imkânına sahiptirler.

Üç İmam-Hatip Lisesinin ders müfredat programı Bulgaristan Milli Eğitim Bakanlığının asgari genel eğitim seviyesi hakkındaki tüzüklere göre düzenlenmiştir. Böylece bu okulların 9. sınıftan 12. sınıfa kadar 2735 saat genel eğitim kültür ve fen dersleri ile 1257 saat dini (meslek) dersleri dâhil edilmiştir. Türkçe ana dili için 242 saat, seçmeli derslere 556 ders saati ayrılmıştır. Zorunlu dersler ve seçmeli ders saatleri toplam 5004'tür. 6. Nolu /28. 05. 2001 tarihli emirnamesiyle öğretim programın dağıtımını ile ilgili tüzüğüne uygun, asgari genel eğitim seviyesi için gereken ders saatleri sayısı Tablo 5'te gösterilmiştir.

İmam-Hatip Liseleri tıpkı Türkiye'deki gibi yaklaşık % 40 meslekî (dinî), %60 da kültür ve fen dersleri okutulacak şekilde hazırlanmıştır.

İmam-Hatip Liseleri kültür ve fen dersleri ve bu derslere ait müfredat program diğer okullarda olduğu gibi Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanarak yürürlüğe konulmaktadır. Meslekî dersleri ise Bulgaristan Başmüftülük tarafından onaylanmaktadır.

Tablo 5: İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Derslerin Sınıflara Göre Dağılımı

DERSLER	SINIFLARA GÖRE HAFTALIK DERS SAATLERİ			
	9. SINIF	10. SINIF	11. SINIF	12. SINIF
Kur'an-ı Kerim	2	2	3	4
Fıkıh	1	2	2	2
Tefsir	-	-	1	1
Hadis	-	1	1	1
Akaid	-	-	1	-
Kelâm	-	-	-	1
Siyer	-	1	1	-
Hitabet	-	-	2	2
İslâm Tarihi	-	-	-	1
Dinler Tarihi	-	-	-	1
Arapça	-	-	2	2
Türk dili	1	2	2	2
Bulgar Dili ve Edebiyatı	3	3	3	3
İngilizce	2	2	2	2
Matematik	3	3	2	2
Bilgisayar	2	-	-	-
Bilgisayar Teknolojileri	1	1	-	-
Tarih ve Medeniyet	2	2	2	-
Coğrafya ve Ekonomi	2	2	1	-
Psikoloji ve Mantık	2	-	-	-
Ahlâk	-	2	-	-
Felsefe	-	-	2	-
Dünya ve Kişilik	-	-	-	2
Biyoloji ve Sağlık Eğitimi	2	2	-	-
Fizik ve Astronomi	2	2	1	-
Kimya ve Çevre Koruma	2	2	-	-
Beden Eğitimi	2	2	2	2
Müzik	1	-	-	-
Resim	1	-	-	-

3. İlkokullarda “İslâm Dini” Dersi

Bulgaristan’da Din dersleri halen ilkokullarda seçmeli olarak haftada bir saat olmak üzere okutulmaktadır (ancak bu dersler, sayısı çok az olan birkaç okulda, pilot uygulama kapsamında, zorunlu seçmeli olarak verilmektedir).

1999–2000 öğretim yılından itibaren ilkokullarda İslâm dinine mensup çocuklar için İslâm din dersi öğretilmeye başlanmıştır. 2003 yılı Haziran ayından itibaren 1. sınıftan 12. sınıfa kadar öğrencilere din dersinin mecburi veya seçmeli ders olarak öğretilmesine izin veren “kararname”²⁸ kabul edilmiştir. Seçim, çocukların ebeveynleri tarafından yapılmaktadır. Onlar, okul müdürlüğüne bir dilekçe yazarak, çocukları adına seçimi yapmaktadırlar. Bu dersler, Yüksek İslâm Enstitüsü mezunu olan öğretmenler tarafından verilmektedir.

Okullarda öğrenci ve velilerin isteğine göre Hıristiyanlık ve İslam din dersleri verilmektedir. 2006–2007 öğretim yılında dini eğitim almak için 16 bin 667 öğrenci kayıt yaptırmıştır. Bunların 13 bini Hıristiyanlık, 3 bin 667’si de İslâm dinini öğrenmektedir. Din dersi alan öğrencilerden 12 bin 925’i, 1. ile 5. sınıf arasındaki öğrencilerden oluşmaktadır. Din eğitimi 289 okulda verilmektedir.²⁹

2006 yılının Eylül ayında Varna’da yapılan ulusal konferans sırasında din adamları, öğretim üyeleri ve lise öğretmenleri, din dersinin Bulgar okullarında mecburi ders olarak kabul edilmesi için bir memorandum (ortak belge) imzalamışlardır. Ortodoks Değerleri Kamu Komitesi’nin Genel Koordinatörü Peder Mahleliev’e göre çocuklar din dersi görmedikleri takdirde ruhsal çöküntü yaşamaktadırlar. O’na göre çocuklara din dersinin verilmesi, çağdaş toplumun olumsuz etkilerine karşı alınabilecek bir önlemdir. Peder, Varna okullarından birisinde din dersi öğretmeni olarak 100 çocuğa ders vermektedir. Kendi deneyimini anlatırken şöyle demektedir:

“Ders verdiğim ve öğrencilerim diye hitap edebileceğim çocuklar son derece uysal, aralarında iyi anlaşılan ve birbirine yardım eden kişilerdir. Onlar menfaatçi değiller. Din dersi gören çocukların değer sistemi, diğerlerine göre daha farklıdır. Yani,

²⁸ Bulgaristan Resmi Gazetesi, sayı 60, 4. 07. 2003. (Eğitim ve Bilim Bakanlığı, İnkstruksiya No. 2 23. 06. 2003)

²⁹ <http://www.zaman.bg/> 05.02.2007

daha sakin ve arkadaşlarına daha sıcak bakmaktadırlar. Diğer çocuklar ise çok asabidir.”³⁰

Milli Eğitim Bakanlığı, din dersinin mecburi ders olarak okunması fikrini benimsediği takdirde, din uzmanlarının gerekli ders kitaplarını hazırlamaları gerekmektedir. Ancak bu kitapların Bulgar Ortodoks Kilise’sinin Üst Kurulu (Sveti Sinod) tarafından da onaylanması; İslâm dersi kitaplarının ise Başmüftülük tarafından onaylanması gerekmektedir.

Ancak, İslâm Din dersinin verimli bir şekilde okutulmasının önünde birkaç önemli engel bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde belirtebiliriz:

- Dersin statüsü istenen seviyede değildir. Eğitim Bakanlığı'nın kanunî düzenlemelerine göre, bugün “İslâm Dini” dersi zorunlu veya seçmeli ders statüsünde okutulabilmektedir. Ancak bu dersleri okutmanın önünde bir takım zorluklar vardır. Okul müdürlerini ve müfettişleri bu dersin gerekliliği konusunda ikna etmek kolay olmamaktadır. Çünkü okullarda bu derslerin okutulabilmesi için, uygulama noktasında büyük ölçüde okul idarecileri ve yerel yöneticilerin inisiyatifi etkilidir. Birçok yerde seçmeli olarak okutmak, veli ve öğrenci açısından zorlukla mümkün olmaktadır. Oysa “pilot uygulama” kapsamına giren bazı okullarda söz konusu dersler zorunlu olarak okutulmaktadır. Bunun dışındaki okullarda İslâm din derslerinin okutulabilmesi için aşağıdaki engelleri ve sorunları teker teker aşmak gerekmektedir.

- Maddî yük Başmüftülüğün omuzlarındadır. Bütün kanunî düzenlemelere göre, öğretmenlerin ücretleri Milli Eğitim Bakanlığı’ndan, yani belediyelerden karşılanması gerekmektedir, ancak hâlâ İslâm din dersi öğretmenlerinin yarısından fazlasını Başmüftülük karşılamak zorunda kalmaktadır.

- Öğretmen yetersizliği mevcuttur. Buna ve kanunî bir engel bulunmamasına rağmen, İmam-Hatip Lisesi mezunlarına Eğitim Bakanlığı’nca geçici öğretmenlik hakkı tanınmamaktadır. Bu gidişle önümüzdeki 10-15 yıla kadar bu konuda altından kalkılamayacak bir sorunla karşı karşıya kalacağımız görülmektedir.

- Din derslerine karşı bazı önyargılara ve karşı zihniyete sahip insanların varlığı da engellerden birisidir. Bütün kanunî koşulların yerine getirilmesine rağmen, birçok okul müdürü, okullarda değişik sebeplerle din dersinin okutulmasına engel olmakta,

³⁰ <http://www.bnr.bg/> 22. 01. 2007

bazı yerlerde müfettiş ve belediye başkanları da onları bilerek veya bilmeyerek desteklemektedirler.³¹

- Ana-babalar, imamlar ve cami dernekleri üyeleri konuya ilgisiz kalmaktadır. Kanaatimizce bu durum en önemli sorunlardan birisidir. Unutmamalıyız ki, bir ana-babanın evlâdına verebileceği en hayırlı, en değerli şey edeptir, terbiyedir.

4. Kur'an Kursları

Bulgaristan'da komünist rejim döneminde Kur'an eğitim ve öğretimi yasaklanmıştır. Ancak bu rejimin 1990'lı yıllarda yıkılmasından sonra ortaya çıkan hürriyet ortamında yeniden Kur'an eğitim ve öğretimine izin ve imkân verilmiştir. Bulgaristan'da Başmüftülüğün koordinasyonu ile yaz aylarında camilerde Kur'an eğitimi ve öğretimi yapılmaktadır. Bunların dışında Başmüftülük veya Bölge Müftülüklerine bağlı olarak düzenli bir şekilde din eğitimi hizmeti veren ve giderleri hayırsever işadamları veya bazı Müslüman Vakıf ve derneklerce karşılanan yatılı Kur'an Kursları da bulunmaktadır, fakat bunlar yetersizdir. Çünkü Müslümanların yaşadıkları bölgelerin bütününe kapsamamaktadır. 2006 yılında Başmüftülük ve Türkiye Diyanet Vakfı desteği ile 500 yerde Yaz Kur'an Kursları düzenlenmiştir.

Yatılı Kur'an Kursları, Sırnitsa Kur'an Kursu, Ustina Müslüman Mektebi ve Maden Hafızlık Kursu Başmüftülüğe, Ferhatlar Kur'an Kursu Razgrad Bölge Müftülüğüne ve Çiftlik Mahalle Kur'an Kursu ile Kiremitlik Kur'an Kursu da Aydos Bölge Müftülüğüne bağlı olarak faaliyet göstermektedir.

Mahalli Kur'an Kursları dört Vakıf tarafından düzenlenmektedir. Türkiye Diyanet Vakfı, Ahmet Davudoğlu Vakfı,* Suudi Arabistan kaynaklı Tayyibetu'l-Hayriye Vakfı ve Vakfu'l-İslâmi. Yaz Kur'an Kursları geleneği uzun süredir devam etmektedir. Bu faaliyet doksanlı yılların başında Türkiye'den gelen dini cemaatlerin elemanları ve desteği ile başlatılmıştır.

³¹ Ahmet, Vedat, "Okullarda İslâm Dini Dersi'nin Öğretilmesi", Müslümanlar Dergisi, Sayı, 4, Sofya, 2005, s. 28-29.

* Ahmet Davadoğlu Vakfı, Bulgaristan 'da kurulmuş olan ve orada hizmet veren bir kurumdur.

İKİNCİ BÖLÜM

İMAM-HATİP LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN

BEKLENTİ VE SORUNLARI

A. ANKETE KATILAN ÖĞRENCİLERLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Araştırmamızın bu bölümünde öğrenciler ile aileleri hakkında tespitlerde bulunmaktadır. Ankete katılan deneklerin cinsiyetleri, yaş grupları, ailenin sosyo-ekonomik düzeyleri, öğrencilerin anne-babalarının meslekleri ve eğitim durumları incelenmektedir. Öğrencilerin ve ailelerin dini inanç ve ibadetleri yerine getirme açısından durumları, okullarda gerçekleşen öğretmen-öğrenci, öğretmen-veli ilişkileri ele alınmıştır. Deneklerin İmam-Hatip Lisesini tercih sebepleri ve mezun olduktan sonra seçecekleri bölümler konusunda tespitlere yer verilmiştir. Ayrıca öğrencilerin okudukları okullarla ilgili sorunları ve beklentileri belirlenmeye çalışılmıştır.

1. Ankete Katılan Öğrencilerin Okudukları Okullar

Tablo 6: Öğrencilerin Okullara Göre Dağılımı

Okullar	Sayı	%
Şumen İ.H.L	76	35,2
Momçilgrad İ.H.L	72	33,3
Ruse İ.H.L	68	31,5
Toplam	216	100,0

Tablo 6’da görüldüğü üzere, anketimize toplam olarak 216 öğrenci katılmıştır. Bunlardan 76’sı (% 35,2) Şumen (Şumnu) İmam Hatip Lisesi’nde, 72’si (% 33,3) Momçilgrad (Mestanlı) İmam Hatip Lisesi’nde ve 68’i (% 31,5) Ruse (Ruşçuk) İmam-Hatip Lisesi’nde eğitim görmektedir.

2. Öğrencilerin Sınıflara Göre Dağılımı

Tablo 7: Öğrencilerin Sınıflara Göre Dağılımı

Sınıflar	Sayı	%
9. sınıf	67	31,0
10. sınıf	86	39,8
11. sınıf	63	29,2
Toplam	216	100,0

Tablo 7’de görüldüğü üzere, öğrencilerin % 39,8’i 10’unucu sınıfta, %31’i 9’uncu sınıfta ve % 29,2’si de 11’inci sınıfta okumaktadır.

3. Öğrencilerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Tablo 8: Öğrencilerin Yaş Dağılımı

Yaş	Sayı	%
15	21	9,7
16	85	39,4
17	78	36,1
18	27	12,5
Katılan	211	97,7
Cevapsız	5	2,3
Toplam	216	100

Tablo 8’den anlaşıldığı üzere, öğrencilerin % 39,4’ü 16 yaşında, % 36,1’i 17 yaşında, % 12,5’i 18 yaşında, % 9,7’si de 15 yaşındadır. Soruyu cevapsız bırakanların örneklem içerisindeki oranı % 2,3’tür (5 kişi).

Tablodaki verilere göre, öğrencilerin yaşları, genellikle 16 ve 17 yaş grubunda yoğunlaşmaktadır.

Eğitim-öğretimin zaman ve zemin ile yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Öğrencilerin sınıflarıyla mütenasip yaşlarda bulunmaları, gerek yaşlılarıyla ilişkileri açısından, gerekse sosyalleşmeleri bakımından önem arz etmektedir. Yaşı normalden büyük olan öğrencilerin bir takım problemlere sahip olmalarında, geç kalmış olma psikolojisi rol oynayabilir.¹ Bu muhtemel etkiyi belirleyebilmek amacıyla, ankette öğrencilerin yaş durumlarını belirleyen bir soruya da yer verilerek bu konuda bir durum tespiti yapma yoluna gidilmiştir.

İnsan biyolojik, psikolojik ve sosyal bir varlıktır. İnsan büyüme sürecinde doğuştan getirdiği huy ve mizacı ile birlikte toplumun sosyo-kültürel kurallarını benimseyerek olgunlaşır ve gelişir; sosyo-kültürel bir varlık olur. Bu anlamda gençlik, insanın sosyo-kültürel şahsiyetinin belli özelliklere sahip bir kesitidir. Bu bağlamda gençlik olgusunu “belli özelliklere sahip, belli bir yaş dönemi” olarak tanımlayabiliriz.

Ergenlik çağını da kapsayan bir dönemin (13–18 yaş) ilk yılları hızlı bir büyüme dönemidir. Farklı toplumlar ve farklı coğrafi çevrelerde (sosyo-kültürel yapılarda) insana ait gelişme dönemleri de farklılık gösterir. Biyolojik büyüme, erkeklerde 18–20

¹ Ay, Mehmet Emin, *Din Eğitiminde Mükâfat ve Ceza*, Düşünce Kitapevi Yay., İstanbul, 2003, s. 93.

yaş, kızlarda ise 16–18 yaşlarında son bulmasına rağmen, gençlik çağı dönemi farklı toplumlarda 13 ilâ 35 yaş arasında değişmektedir.²

4. Öğrencilerin Cinsiyet Durumlarına Göre Dağılımı

Tablo 9: Öğrencilerin Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	%
Erkek	132	61,1
Kız	84	38,9
Toplam	216	100,0

Tabloda görüldüğü gibi ankete katılan 216 öğrencinin 132'si (%61,1) erkek, 84'ü (%38,9) ise kızdır. Öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımında 2/3'ünden azını erkekler oluştururken, kız öğrenci sayısının 1/3 olduğu görülmektedir.

Biyolojik ve fizyolojik yapı insan davranışlarına etki eden faktörlerden biridir. Kadının biyolojik ve fizyolojik yapısı erkeğinden farklıdır. Bu farklılık insanın psikolojik ve sosyal davranışlarına da yansımaktadır.

Cinsiyet faktörünün ibadet eğitim-öğretimde bazı etkilere sahip olduğu bilinmektedir. Yapılan araştırmalar sonucunda, cinsiyet faktörünün inanç ve ibadetler konusundaki farklılaşmalarda belirleyici bir faktör olduğu belirtilmektedir.³

B. ÖĞRENCİLERİN AİLELERİ İLE İLGİLİ VERİLER

1. Ailelerin Aylık Gelir Düzeyi

Ailelerin ekonomik durumları sebebiyle içinde buldukları ortam gençleri olumlu ya da olumsuz etkileyebilmektedir. Ailenin yüksek gelir seviyesine sahip olması, birçok yararlar sağladığı gibi, çocukların daha iyi imkânlar içerisinde eğitim-öğretimlerini sürdürmelerini de beraberinde getirmektedir. Gelir seviyesinin düşük olması öğrencilerin sorunlarının kaynaklandığı sebeplerden biridir. Bu durum göz önünde bulundurularak öğrencilerin ailelerinin geliri düzeyleri sorulmuştur.

² Usta, age, s.111–112

³ Geniş bilgi için bkz., Köktaş, M. Emin, *Türkiye'de Dini Hayat, İstanbul*, 1997, s. 108; Uysal, Veysel, *Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum, Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*, İstanbul, 1996, s. 63.

Öğrenci ailelerinin ekonomik durumunu tespit edebilmek için anketi uyguladığımız 20–29 06. 2005 tarihinde, Bulgaristan’daki asgari ücret esas alınmıştır. Asgari ücret net 145 Leva, 1 Amerikan Doları 1,55 Leva, 1 Euro ise 1,95 Leva idi. (O tarihlerde, Türkiye’de Dolar 1,56 YTL, Euro 2,00 YTL idi.) Ailelerin gerçek ekonomik güçlerini anlamak için bu verilerin dikkate alınması uygun olacaktır.

Tablo 10: Öğrenci Ailelerinin Gelir Düzeyine Göre Dağılımı

Ailenin aylık geliri	Sayı	%
145 leva ve altında olanlar	59	27,3
145–250 leva arası	75	34,7
250–350 leva arası	37	17,1
350–450 leva arası	21	9,7
450 leva ve yukarısı	13	6,0
Katılan	205	94,9
Cevapsız	11	5,1
Toplam	216	100,0

Ankete katılan öğrenci ailelerinin 75’inin (% 34,7) aylık gelirin 145 -250 leva arasında, 59’unun (% 27,3) 145 leva altında, 37’sinin (% 17,1) 250 -350 leva arasında, 21’inin (% 9,7) 350–450 leva arasında, 13’ünün (% 6,0) 450 leva ve yukarısı olduğu görülmektedir. Soruyu cevapsız bırakanların örneklem içerisinde oranı % 5, 1’dir

Bu sonuçlara göre öğrenci ailelerinin çoğunluğunun ekonomik yönden düşük seviyede aylık gelire sahip oldukları görülmektedir.

Doğu bloğu dağıtıldıktan sonra, Bulgaristan’da ekonomik sistem tamamen değişmiştir. Özelleştirme olayı sebebiyle devletin çoğu fabrikalarında üretim durmuş, işsizlik artmıştır. En yüksek işsizlik oranı azınlıklarda bulunmakta ve özellikle müslüman Türk azınlığın yaşadığı bölgelerde işsizlik oranı çok yüksektir. Devlet, vatandaşların iş bulamadığı durumda işsizlik parası verebilecek bir güce sahip olmadığından Bulgaristan’da müslüman Türk genç nüfusu gerçekten zor durumdadır. Özellikle sınırlı bir gelire sahip aile çocukları okul masraflarını karşılamakta zorlanmaktadır.

Avrupa Birliği ülkeleri ile aday ülkeler arasında, Bulgaristan’ın bir saat çalışmaya en düşük ücret ödeyen ülke olduğu tespit edilmiştir. Sosyal ve Sendika Araştırmaları Enstitüsüne göre Bulgaristan’da 1 saatlik çalışmaya 1,45 Euro ödenirken, Avrupa ülkelerinde ise ortalama bir saatlik çalışmaya 21,22 Euro ücret verilmektedir.

Yapılan araştırmaya göre 2006 yılının ikinci u aylık döneminde, bir kişinin geçimini devam ettirebilmesi için 366 Leva gelir elde etmesi gerektiği tespit edilmiştir. Ailelerin yüzde 31,8'inin fakirlik sınırı olan 145 Levanın altında maaş aldığı, ailelerin yüzde 39,2'sinin en fazla 160 Leva, yüzde 13,4'ünün ise 310 Levadan fazla maaş aldığı belirtilmiştir. Enstitü, bir yıl içinde Bulgaristan'daki hayat şartlarının yüzde 9,7 pahalılaştığını, vatandaşların, gelirlerinin büyük bir kısmını gıda ve faturalara harcadıklarını bildirmektedir.⁴

2. ÖĞrencilerin Anne-Babalarının Mesleği veya İşi

Tablo 11: ÖĞrencilerin Annelerinin Mesleklerine Göre Dağılımı

Anne Mesleği	Sayı	%
Ev hanımı	87	40,3
İşi (fabrikada)	63	29,1
Tarım (ifti)	47	21,7
Memur	11	5,1
Serbest meslek	8	3,7
Toplam	216	100

ÖĞrenci annelerinin % 40,3' ev hanımıdır. % 29,1'inin fabrikada işi, % 21,7'si tarım ve çiftçilikle uğraşmakta, % 5,1'i memur, % 3,7'si serbest meslek sahibidir.

ÖĞrencilerin annelerinin büyük çoğunluğunun (% 40,3') ev hanımı olmaları, yani bir gelirlerinin olmaması, onların ekonomik yönden zor durumunda olduklarını göstermektedir. Meslek sahibi olan annelerinin yüksek gelire sahip olmadıkları da anlaşılmaktadır.

Tablo 12: ÖĞrencilerin Babalarının Mesleklerine Göre Dağılımı

Baba mesleği	Sayı	%
İşi	81	37,5
Tarım (ifti)	50	23,1
İşsiz	44	20,4
Memur	28	12,9
Serbest meslek	13	6,0
Toplam	216	100

⁴ www.zaman.bg 24. 07. 2006.

Ankete katılan öğrenci babalarının % 37,5'inin vasıfsız işçi, % 23,1'inin çiftçi, % 20,4'ünün işsiz, % 12,9'unun memur, % 6'nın serbest meslek sahibi olduğu anlaşılmaktadır.

Babalarının genellikle işçi, çiftçi, işsiz, memur gibi sosyo-ekonomik bakımından orta ve ortanın altı kesimlerden oluşması, öğrencilerin dar gelirli ailelerden geldikleri sonucunu ortaya koymaktadır. Öğrencilerin % 90'ının okullara bağlı yurtlarda kalması, tespitimizi doğrulamaktadır.

Öğrenci ailelerinin ortanın altında ve dar gelir sahibi olması sosyo-ekonomik açıdan avantajsız olması demektir. Sosyo-ekonomik yapının eğitim-öğretim faaliyetlerinde önemli rol oynadığı, durumu iyi olan ailelerinin çocuklarının eğitimleriyle daha yeterli seviyede ilgilendiklerini biliyoruz.⁵

Durumu iyi olmayan ailelerin çocuklarının eğitsel, kişisel ve sosyal ihtiyaçlarını tam gideremeyeceği ihtimali vardır. Eğitim ortamında daha iyi imkânlar elde edemeyen çocukların sorunları, ayrıca başarılarına olumsuz etki etmektedir.

Yaptığımız bir söyleşi de bir öğretmenin söylediklerine göre; Bulgaristan'da Şumnu İmam-Hatip Lisesinde daha önceki senelerde yapılan araştırmada öğrencilerin çoğunun fakir ailelerden geldiklerini, anne baba ayrılmış veya birisinin vefat etmiş olduğu, tespit edilmiştir. Bundan dolayı İmam-Hatip Lisesi öğrenciler için hem okul, hem de aynı zamanda ev görevi görmektedir.

3. Öğrencilerin Anne-Babalarının Öğrenim Durumları

Öğrencilerin eğitim-öğretiminde anne-babanın ve onların öğrenim durumlarının, sosyo-kültürel düzeylerinin etkili olduğu bilinmektedir. Anket uygulanan öğrencilerin anne-babalarının tahsil seviyeleri Tablo 13'te ve Tablo 14'te gösterilmiştir.

⁵ Bkz. Kışlalı, Ahmet; *Öğrenci Ayaklanmaları*, Ankara, 1974, s. 164.; Türker, Vural; *Ankara'daki Üç Lisede Sosyo-Ekonomik Bakımdan Avantajsız Öğrencilerin Çeşitli Özellikleri ve Belli Başlı Eğitim ve Rehberlik Sorunları*, Ankara, 1977, s. 86 vd.

Tablo 13: Öğrencilerin Annelerinin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı

Annenin öğrenim seviyesi	Sayı	%
İlkokulu mezunu	22	10,2
Ortaokul mezunu	107	49,5
Lise mezunu	78	36,1
Üniversite mezun	5	2,3
Katılan	212	98,1
Cevapsız	4	1,9
Toplam	216	100,0

Alınan bu sonuçlarla, öğrencilerin annelerinin 107'si (% 49,5) “ortaokul mezunu”, 78'i (% 36,1) “lise mezunu”, 22'si (% 10,2) “ilkokul mezunu”, 5'i (% 2,3) üniversite mezunu olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmamızdaki öğrencilerin annelerinin tahsil seviyesinin arzu edilen seviyede olmadığı anlaşılmaktadır. Öğrencilerin annelerinin öğrenim durumları, babalarınınkinden daha düşüktür.

Ailede genelde çocukla daha çok ilgilenen, onu besleyen ve büyüten anne olduğuna göre, çocuğun konuşma sürecinde, dil gelişiminde en etkili kişi de annedir. Dolayısıyla annenin öğrenim düzeyi ne kadar yüksek olursa, çocuğun zihinsel gelişimi de bundan o derece olumlu yönde etkilenecektir.

Eğitim-öğretimde annenin rolünün ne kadar önemli olduğu, eğitimli bir anne ile eğitim seviyesi düşük olan bir annenin çocuk ve gençle iletişimde farklılıklar olduğu bilinmektedir.

Tablo 14: Öğrencilerin Babalarının Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı

Baba öğrenimi seviyesi	Sayı	%
İlkokulu mezunu	12	5,6
Ortaokulu mezunu	72	33,3
Lise mezunu	113	52,3
Üniversite mezunu	15	6,9
Katılan	212	98,1
Cevapsız	4	1,9
Toplam	216	100,0

Yukarıda, Tablo 14'ten alınan sonuçlara göre gençlerin babalarının % 52,3'ü "lise mezunu", % 33,3'ü "ortaokulu mezunu", % 6,9'u "üniversite mezunu", %5,6'sı "ilkokul" mezundur. Soruyu cevapsız bırakanların örneklem içerisindeki oranı % 1,9'dur (4 kişi).

Öğrencilerin babalarının öğrenim seviyeleri annelerine oranla biraz daha yüksektir.

4. Öğrencilerin Anne-Babalarının Dinî Tutumları

Anne ve babanın davranışları çocuklar üzerinde önemli etkiye sahiptir. "Denebilir ki, çocuk dinî inançları ve karakteri aile içinde kazanmaktadır. Bunun için çocuğun manevi yönden gelişebilmesinde ihtiyaç duyduğu en önemli etken, elverişli bir aile ortamı ve örnek olabilecek ebeveynidir."⁶

Ankete katılan öğrencilerin anne ve babalarının dinî tutumlarını tespit etmek amacıyla dört seçenekli bir soruya yer verilmiştir.

Tablo 15: Öğrencilerin Annelerinin Dini Tutumları

Annelerin dinî tutumları	Sayı	%
İnançlı, düzenli namaz kılar ve sürekli oruç tutar	68	31,5
İnançlı, arada namaz kılar, sürekli oruç tutar	84	38,9
İnançlı ama ibadet etmez	38	17,6
Başka	12	5,6
Katılan	202	93,5
Cevapsız	14	6,4
Toplam	216	100,0

Öğrenci annelerinin %38,9'u inanca, arada namaz kılar, düzenli oruç tutarlar, %31,5'i inanca, düzenli namaz kılar ve sürekli oruç tutarlar, %17,6'sının dini inançları var, fakat ibadete karşı ilgisiz oldukları anlaşılmaktadır. Deneklerin % 5,6'sı (12 kişi) "Başka" seçeneğini işaretlemişlerdir. Soruyu cevapsız bırakanların örneklem içerisinde oranı % 6,5'tir (14 kişi).

⁶ Ay, age., s. 124.

“Başka” seçeneğini işaretleyenler şu ifadeleri yazmışlar:

“Annem namaz kılmayı bilmez, ama oruç sürekli tutar. / Ramazan ayında sürekli oruç tutar, bazen namaz kılar. / Annem inançlıdır, namazını her zaman kılamıyor. İnançlıdır sadece oruç tutar, namaz kılmaz. / Annem dindar değildir. / Annem ara sıra oruç tutar. / Annem namaz kılmaz, ama oruç tutar. / Annem orucunu aksatmaz, fakat namaz kılmaz. / Annem namaz kılmıyor, ama oruç tutuyor. / Bence annem ve babam hiçbir şeye inanmıyorlar, inançlı değildirler.”

Anne-babalar, dinen çocuklarının terbiye ve gelişmesinden sorumludurlar. İyi bir terbiye, anne-babanın çocuklarına ve topluma karşı da görevlerindedir. Müslüman aile, çocuklarına ihsan’ı* öğretip onları bilgi ve davranış alanlarında bu hedefe hazırlarken dinine, dünyasına ve çocuklarına karşı bir görevi yerine getirmiş olmaktadır.⁷

Tablo 16: Öğrencilerin Babalarının Dini Tutumları

Babalarının genel dinî tutumları	Sayı	%
İnançlı, düzenli namaz kılar ve sürekli oruç tutar.	52	24,1
İnançlı arada namaz kılar, düzenli oruç tutar.	42	19,4
İnançlı, cuma ve bayram namazı kılar, düzenli oruç tutar	51	23,6
İnançlı fakat ibadet etmez.	45	20,8
Başka	8	3,7
Katılan	198	91,7
Cevapsız	18	8,3
Toplam	216	100,0

Tablo 16’da görüldüğü gibi öğrencilerin babalarının %24,1’inin inançlı, düzenli namaz kılar ve sürekli oruç tutar, %23,6’sının inançlı, cuma ve bayram namazı kılar, düzenli oruç tutar, %20,8’inin inançlı fakat ibadetlere karşı ilgisizler, % 19,4’ünün inançlı, arada namaz kılar, düzenli oruç tutarlar. Deneklerin %3,7’si (8 kişi) “başka” seçeneğini işaretlemişlerdir. Soruyu cevapsız bırakanların örneklem içerisinde oranı % 8,3’tür.

* İhsan, genel olarak iyilik ve lütufta bulunmak, bir işi en güzel şekilde yapmak, Allah’a ihlâsla kulluk etmek anlamlarında kullanılan bir terimdir. Sözlükte “güzel olmak” manasına gelen “hüsn” kökünden türetilmiş bir masdar olup, genel olarak “başkasına iyilik etmek” ve “yaptığı işi güzel yapmak” şeklinde iki anlamda kullanılmaktadır. Bkz., Çağrı, Mustafa, DİA, c. 21, İstanbul, 2000, s. 544-545.

⁷ Mahmud, Ali Abdulhalim, *Müslüman Gençliğin, Eğitimi*, (çev. Bedreddin Çetinler), Uysal Kitabevi, Konya, 1997, s. 104-105.

Başka seçeneğini işaretleyen öğrenciler kendi ifadeleriyle şunları yazmışlardır:

“Babam inançlıdır, fakat namazını her zaman kılamıyor. / Babam dindar değildir. Babam inançlı, fakat namaz kılmaz. / Babam inançlıdır, fakat sadece Cuma ve Bayram namazlarını kılar. / Babam hasta olduğu için ibadetleri yerine getiremiyor. / Babam namaz kılmaz, ama oruç tutar. / Babam namaz kılmaz.”

“Aile, çocuğun içinde doğduğu, hayata adım attığı tabii bir grup, önemli bir sosyal çevredir. Burada onun her türlü ihtiyacı karşılanır ve kişiliğinin ilk temelleri burada oluşur. Bu tabii ortamda çocuk, gördüklerini ve işittiklerini taklit edecek, benimseyecek ve böylece kişiliğini geliştirmeye çalışacaktır”.⁸ “O halde, önemli bir husus da çocuğun alıcı durumda olduğu, başta anne baba olmak üzere, ailenin diğer fertlerinin çocuğun davranışlarının şekillenmesinde bir model oluşturduğudur. Model ne kadar olumlu ve sağlıklı ise, çocuğun davranışlarının yansımaları da o nispetle sağlıklı olacaktır. Öyle ise aile çevresinde anne baba ve büyüklerin davranışları, çocuğun davranış gelişimi açısından büyük önem arz etmektedir”.⁹

Dinî ibadetlere karşı ilgisiz ve bilgisiz olan bir aile ortamında çocukların karakterleri de olumsuz yönde gelişecek ve dinî konularda şüpheli ve krizlere müsait olarak yetişecektir. Buradan hareketle çocukların dinî şekillenmelerini oluştururken, aile bireylerine önemli sorumluluk ve görevler düşmektedir.

Bu konuda Gazali şöyle der: “Çocuk, anne ve babanın yanında ilâhi bir emanettir. Kendisine iyilik telkin edilir ve iyi işler yaptırılırsa, çocuk iyi bir insan olarak yetişir, dünya ve ahirette saadete ulaşır. Kötü işlere teşvik edilir, ihmal edilip, terbiyesine bakılmazsa, işi azıtır ve helâk olur. Onun bu kötülüğünde ise veli ve murakıbbı ortakdır”.¹⁰

Çocuklar iyi bir eğitimle, güzel bir ahlâka sahip olabilecekleri gibi kötülük ve yanlışlıklardan da uzak tutulur. Önemli olan çocuklara iyi örnekler göstererek kötülüklerin ve yanlışlıkların zararını anlatabilmektir. Bu konuda Hz. Peygamber: “Her doğan çocuk fitrat üzere doğar, sonra anne babası onu Yahudî, Hıristiyan veya Mecusî yaparlar” buyurmaktadır.¹¹ Kur’an-ı Kerim’de: “Ey iman edenler! Eşlerinizden ve

⁸ Şentürk, Habil, “Çocukta Dinî Duygunun Gelişmesi Açısından Çevre Faktörü”, M. E. G ve S. B Din Öğretimi Dergisi, 1988, Sayı 15, s. 55-56.

⁹ Şentürk, agm., s. 56.

¹⁰ Gazali, *İhyâu Ulûmi’-d-din* (çev: Ahmet Serdaroğlu), İstanbul, 1989, c. III, s. 165.

¹¹ Muslim, Kader, Hadis No 22-25, c. III, s. 2047-2048.

çocuklarınızdan size düşman olabilecekler vardır. Onlardan sakının... Mallarınız ve çocuklarınız (sizin için) bir imtihandır; Allah katında ise büyük bir mükâfat vardır”¹² buyrulmaktadır. Bu imtihanı kazanmanın tek yolu, onlara karşı vazifeleri yapmak, ahlâklarını güzel kılmak, onları hayata en iyi şekilde hazırlamaktır.¹³

5. Öğrencilerin Dinî İnançlarının Oluşmasında ve İbadet Eğitim-Öğretiminde Etkisi Bulunan Kişiler

Öğrencilerin etkili bir ibadet eğitimi ve öğretimi alabilmeleri için, hayatlarına yön vermede kimlerin etkili olduğunu onlardan öğrenmenin yararlı olacağını düşünerek anketimize bu konularla ilgili sorulara yer verdik. “Dinî inancınızın oluşmasında ve ibadet eğitiminizde size kimlerin katkısı olmaktadır?” sorusunu yönelterek bu hususta katkıda bulunanları ve bunların oranını tespit etmeye çalıştık.

Tablo 17: Öğrencilerin Dinî İnançlarının Oluşmasında ve İbadet Eğitim-Öğretiminde Katkısı Olan Kişilerinin Dağılımı

Öğrencilerin Dinî İnançlarının Oluşmasında ve İbadet Eğitim-Öğretiminde Katkısı Olan Kişileri	Sayı	%
Annem	67	31
Babam	65	30
Öğretmenlerim	36	16,7
Yaz Kur’an kurs öğreticileri	21	9,7
Bir yakınımız veya komşumuz	14	6,5
Camilerde din görevlileri	13	6
Toplam	216	100

Tablo 17’den anlaşıldığı üzere, “Öğrencilerin dinî inançlarının oluşmasında ve ibadet eğitim-öğretimlerinde kimlerin katkısı olmaktadır? Sorusuna % 31 anne, % 30 baba, % 16,7 öğretmenler, % 9,7 yaz Kur’an kurs öğreticileri, % 6,5 bir yakın (akraba) veya komşu, % 6 camilerde din görevlileri katkı sağlamıştır.

Bu cevaplara göre, ailenin çocuğun hayatına yön vermede çok etkili faktör olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü annem (%31), babam, (% 30), seçeneklerini işaretleyenler, hayatlarına yön vermede tamamen ailelerin etkili olduğunu ifade etmiş olmaktadır.

¹² Teğabun, 64/14–15.

¹³ Canan, İbrahim, *Hız. Peygamber’in Sünnetinde Terbiye*, İstanbul, 1982, s. 45; Ayrıca bkz., Bilgin, Beyza, *İslâm ve Çocuk*, 3. Baskı, Ankara, 1997, s. 121-178.

Ortaya çıkan bu durum, yapılan birçok bilimsel çalışma tarafından da desteklenmektedir ve hem çocuğun hayatına yön vermede, dini inançların oluşmasında, hem de ibadet-öğretiminde ailenin etkin rolü olduğu vurgulanmaktadır.¹⁴

İnsan, tabiatı icabı doğduğu andan itibaren çevresindekilerle iletişim içerisine girer. Bu iletişim ilk olarak aile bireyleri ile başlar. Bilhassa bu etkileşimde annenin rolü çok önemlidir. “İlk terbiye yıllarında alınan din eğitiminin çocuk üzerinde olumlu tesirler bıraktığı bugün bilinen bir gerçektir”.¹⁵

Çocuğun din eğitiminde ilk ve en önemli kurum ailedir. Aile dini değerlerin ve ilgilerin bir modelidir. Anne, baba ve büyüklerin kullandıkları dini sözler ve uyguladıkları dini davranışlar çocukta derin izler bırakır. Çocuğun aile içinde gördüğü bu dini tavırlar önce bu davranışların taklit edilmesini sağlar daha sonra ise çocukta dini konulara yönelik merak ve sorunların ortaya çıkmasına neden olur. Çocuğun sorduğu dini sorunlara ebeveyn tarafından verilen doğru ve açıklayıcı cevaplar, onda dini yaşayışın gelişmesine yardımcı olur.¹⁶

Okul öncesi dönem, çocuğun dini duygusunun gelişiminin ve dini konulara merakının en yoğun olduğu evredir. Bu dönemde çocuğun aldığı dini ve ahlâki eğitim onun ileriki yaşlarda sahip olacağı dindarlığın şeklini belirler.

Tablo 17’de dikkati çeken başka bir durum da % 16,7 oranında “Öğretmenler” seçeneğinin işaretlenmesidir. Deneklerin bu seçeneği işaretlemiş olmaları, öğretmenlerin öğrencilerin hayatına yön vermelerinden ziyade, dinî inançlarının oluşmasında ve ibadet eğitim ve öğretimlerinde etkili oldukları şeklinde yorumlanabilir. Bu husus okuldaki meslek dersleri öğretmenlerinden bu konuda yararlanılmasına bağlanabilir. Ayrıca her aile bir şekilde çocuğunu yönlendirerek hayatında etkili olabilir. Fakat yeterli formasyona sahip olmadığı için inanç ve ibadet konularında çocuklara katkı sağlayamayabilir.¹⁷

¹⁴ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Öcal, Mustafa, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*, TDV Yay., Ankara, 1999, s. 51-52; Öcal, “Çocukta Sosyal Gelişim”, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, (Ed. Halis Ayhan), Ensar Yay., İstanbul, 1998, s. 147-148; Yavuz, Kerim, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*, Ankara, 1987, s. 152-156; Altıntaş, Hayrani, *Çocukluk Devresinde Ailede Din Eğitimi*, Atatürk’ün 100. Doğum Yılında Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri, İlahiyat Yay., Ankara 1981, s. 255.

¹⁵ Ay, *Çocuklarımıza Allah’ı Nasıl Anlatalım*, Timaş Yay., 4. Baskı, İstanbul, 1996, s. 17.

¹⁶ Özeri, Zeynep, *Okul Öncesi Din ve Ahlâk Eğitimi*, Dem Yay., İstanbul, 2004, s. 181.

¹⁷ Sağlam, İsmail, *Çocuk ve İbadet*, Düşünce Kitapevi Yay., İstanbul. 2003, s. 70.

Öğrencilerin dinî inançlarının, dinî duygularının gelişmesinde ve dinî yaşayış tarzını benimsemesinde öğretmenlerin kişilik özelliklerinin, tavır ve davranış biçimlerinin güzel olması, iyi kalpli, dürüst ve anlayışlı olmaları gibi gerekçelerle önemli ölçüde onlardan etkilenmekte ve onları model olarak almaktadırlar.

Kur'an-i Kerim ve Hadis-i Şeriflerde kişinin ailesi ve çocukları ile maddi ve manevi yönlerden yakından ilgilenmesi, dünya ve ahirette iyi bir hayata sahip olabilmeleri için gereken gayreti göstermesi istenilmektedir. Bu konuda bir ayet-i kerimede. "Ey iman edenler! Kendinizi ve aile halkınızı yakıtı taş ve insanlar olan ateşten koruyunuz"¹⁸ denilmektedir.

Gazali der ki; bu ayette istenilen şey, çocuğu terbiye etmek, ahlakını güzelleştirmek, kötü arkadaşlardan korumak, zevk için yemeye alıştırmamak, süsü ve lüksü sevdirmemek gibi ahlaki faaliyetlerdir.¹⁹

Hz. Peygamber şöyle demiştir: "Her biriniz eli altında bulunanlardan sorumludur... Erkek aile fertlerinden sorumludur. Kadın da kocasının evinin ve çocuklarının bekçisidir. Buna göre hepiniz idaresi altında olanlardan sorumlusunuz."²⁰

Bir başka hadisinde de, Hz. Peygamber çocuklara yedi yaşına geldiklerinde namazın öğretilmesini ve on yaşına geldikleri kılmaları için gereken eğitsel tedbirlerin alınmasını belirtmektedir.²¹ Hz. Peygamber zamanında çocukları alıştırmak için zaman zaman oruç tutturulduğu bilinmektedir.²² Bu hadislerden açık bir şekilde anlaşılmaktadır ki, çocuğun dini eğitiminde ve inancın belirlenmesinde ebeveyninin tesiri büyük olmaktadır.

Dindar olan ve ara sıra dua ve ibadetleri çocukları ile birlikte yapan aileler, çocukları üzerinde önemli etkiler bırakır.²³ Anne- babaların bu davranışları, çocukların dini duygularının erken uyanmasını da sağlayacaktır.

Okul öncesi dönemde din eğitimi uygulanırken dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi, çocuğun her şeyi istekle kabul etmesi, her söylenene inanması, her söyleneni kolay algılaması nedeniyle onun zihnine yüklenmemektir. Hayatın ilk

¹⁸ Tahrir, 66/6.

¹⁹ Gazali, age, c.III, s. 165-166.

²⁰ Bkz., Riyazü's-Salhin, (tercümesi), Hadis. No: 283, İstanbul, 2005, s. 221.

²¹ Bkz., Ebu Davut, Salât, 25; Tirmizi, K. Mevakit, 187, Hadis N: 407.

²² Bkz., Buhari, K. Savm, 47, c. II, s. 241-242.

²³ Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, s. 52; Ayrıca ailede verilen dini eğitiminde anne ve babanın etkisi konusunda geniş bilgi için bkz. Altıntaş, age, s. 266.

yıllarındaki din eğitim ve öğretimi, dini bilgileri bütünü ile çocuğa aktarmak demek değildir, ruh ve zihin kabiliyetlerini geliştirmek onu vahyi anlamaya hazırlamaktır.²⁴ Din eğitimi ile çocuğun tabii dindarlığını bozmadan, köreltmeden, saptırmadan dini gelişme yardımcı olunmalıdır.²⁵

Çocuklara erken yaşta hakkında bilgi verilmez gerekçesiyle din öğretiminin ileriki yaşlara ertelenmesi doğru değildir. Din eğitimi insanın çevreyle olan ilişkileri ve iletişimi doğrultusunda 2-3 yaşlarından itibaren anlam kazanmaya başlar. Bu yaşlardan itibaren din eğitiminde, Allah'a iman öğretimi söz konusu olduğunda çocuklara Allah sevgisine dayalı bir eğitim metodu tercih edilmeli, korkuya dayalı eğitim ileriki yaşlara bırakılmalıdır.²⁶

Çocuğun dil gelişimine paralel olarak öncelikle çocuğa "Allah" kelimesi sonra Hz. Peygamber'in çocuklara öğreteceğiniz ilk kelime "La ilâhe illallah olsun" tavsiyelerine uyarak İslâm'ın tevhit inancını içeren Kelime-i Şهادet öğretilmelidir.²⁷

Okul öncesi döneminde okunulacak dini hikâyeler çocukların ilgilerini çekmektedir.²⁸ Bu yaştaki çocuklara direk olarak dini açıklamalar yapılırsa, onlar için bu bir şey ifade etmeyecektir. Bunun yerine çocukların seviyelerine uygun seçilecek dini hikâye veya metinlerin okunması, hem çocuğun dini yönden düşünmesini, hem de duygusal yönden etkilenmesini sağlayacaktır.

6. Öğrencilerin Edindikleri Dinî Bilgileri Uygulamalarıyla

İlgili Tespitler

İmam-Hatip Liselerinin meslek dersleri müfredat programlarında bulunan dersler vasıtasıyla öğrenciler dinî birçok konuda bilgi sahibi olabilmektedirler. İyi bir müslüman olabilmek için bilinmesi ve pratiğe aktarılması gereken hususlar hakkında derslerde öğrencilere yeterli bilgi aktarılmaktadır.

Eğitimin amacı, öğretilen dinî bilgilerin öğrencilerin davranışlarına yansımını sağlamaktır. Öğrencilerin öğrendikleri dinî bilgileri günlük hayatlarında uygulayıp uygulamadıkları kendi cevaplarıyla aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Bkz. Tablo:18)

²⁴ Özeri, age, s. 182.

²⁵ Selçuk, Mualla, "Aile Çevresi ve Çocukta Dini Hazır Oluşluk", Türk Yurdu. X, 40, 1990, s. 63.

²⁶ Ay, "Çocuklara İman Esaslarının Öğretimi", age., s. 245.

²⁷ Ay, age., s. 113.

²⁸ Başaran, İ. Ethem, *Eğitim Psikolojisi*, Ankara, 2000, s. 151.

Tablo 18: Öğrencilerin İbadetlerini Yapma Durumları

İbadet Yapma Durumları	Sayı	%
Düzenli namaz kılar, oruç sürekli tutarım.	122	56,5
Cuma, bayram namazı kılar, sürekli oruç tutarım	22	10,2
Bazen namaz kılar bazen de oruç tutarım	38	17,6
İbadet yapmak isterim fakat yapamam	7	3,2
Başka	19	8,8
Katılan	208	96,3
Cevapsız	8	3,7
Toplam	216	100

Ankete katılan öğrencilerin % 56,5'i (122 kişi) düzenli namaz kılmakta ve oruç tutmaktadır. % 17,6'sı (38 kişi) bazen namaz kılmakta ve bazen oruç tutmaktadır. % 10,2'si (22 kişi) ancak cuma ve bayram namazlarını kılmakta ve bazen oruç tutmaktadır. % 3,2'si (7 kişi) ibadet yapmak istemekte fakat yapamamaktadır. Deneklerin % 8,8'i (19 kişi) "başka" seçeneğini işaretlemişlerdir. Soruyu cevapsız bırakanlar, örneklemin % 3,7'sini (8 kişi) teşkil etmektedir.

"Başka" seçeneğini işaretleyenleri şu ifadeleri yazmışlar:

"Ramazanda sürekli oruç tutuyorum ama namaz düzenli kılmıyorum. / Sürekli oruç tutarım, bazen de namaz kılarım. / Beş vakit namaz kıyorum ama Ramazan orucu tutamıyorum."

Anket verilerinden aldığımız sonuçlara göre, öğrencilerin ibadetlerini yerine getirme eğilimi içinde oldukları anlaşılmaktadır.

İnsan, yaratılışı gereği bilinçli veya bilinçsiz biçimde etkilenmeye, davranış kazanmaya ve davranışlarını değiştirmeye müsaittir. Yine yaratılış olarak insan, hem çevresi hem de çevresindeki canlıları etkileyerek geliştirme kabiliyetindedir. İnsan, insanı etkileyerek,²⁹ yeni davranış biçimlerini geliştirebilmektedir. Bu etkileşimi sağlayan en büyük etmenlerden birisi de eğitimidir.

Allah, kalplerin tatmin olması ve huzur bulmasının kendisini zikretmekle mümkün olabileceğini belirtmiştir. "Onlar, inananlar ve kalpleri Allah'ı anmakla huzura kavuşanlardır. Biliniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur."³⁰ İnsanın maddi ve manevi yönden doyumu ve mutluluğu buna bağlıdır. İnsan ancak, ulvi görevlerini

²⁹ Başaran, age, 1984, s. 109.

³⁰ Er-Ra'd, 13/28.

yerine getirirse şahsiyetini yüceltir ve olgunluğa erişir. Bunu sağlayacak olan da dinî değerleri ve ibadetlerdir. İslâm'ın belli başlı ibadetlerini (namaz, oruç, hac, zekât gibi) yerine getiren insan maddi yönü ile manevi yönü arasında denge kurmuş olur.³¹

İbadetler, insanın Allah (c.c) ile olan ilişkisini canlı tutarak davranışlarına dikkat etmesini sağlar.

C. ÖĞRENCİLERİN İMAM-HATİP LİSESİNİ TERCİH SEBEPLERİ

Bulgaristan eğitim sistemi içerisinde yerini alan İmam- Hatip Liselerinin diğer liselerden farkı, dinî hizmetlerin yerine getirilmesi için din görevlisi elemanlarını yetiştirmek üzere hem mesleğe hem yüksek öğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan eğitim kurumları olmasıdır. Böylece bu okullarda hem dinî bilgiler hem de müspet alandaki dersler verilmektedir. İmam-Hatip Liselerinde uygulamalı ahlâk eğitimi verilerek meslek hayatında başarıya götürecekt rehberlik yapılmakta, imam-hatip adaylarının fert ve toplum ahlâkî yönünden örnek olarak yetiştirilmesine çalışılmaktadır. Biz de öğrencilerin bu okulları tercih sebebini tespit edebilmek için “İmam-Hatip Lisesinde okumayı tercih sebebini belirtir misiniz?” sorusunu yönelttik.

Tablo 19: İmam-Hatip Lisesinin Tercih Edilme Sebebi

İmam- Hatip Lisesinde okumayı tercih sebebi	Sayı	%
Dinimi tanımak ve dini bilgiler öğrenmek	121	56
Bu okulu sevdiğim için	18	8,3
Ailem ve çevremdeki insanların teşviki ile	29	13,4
Kendi isteğimle kaydoldum	45	20,8
Başka	3	1,4
Toplam	216	100

Ankete katılan öğrencilerin % 56'sı dinini tanımak ve dinî bilgiler öğrenmek için İmam-Hatip Lisesine geldiğini, % 20,8'i (45kişi) kendi isteği ile kaydolduğunu belirtirken, %13,4'ü ailesi ve çevresindeki insanların teşviki ile tercih ettiğini ifade etmiştir. 18'i (% 8,3) bu okulu sevdiği için kaydolduğunu belirtmiştir. “Başka” seçeneğini öğrencilerin % 1,4'ü (3 kişi) tercih etmişlerdir

³¹ Çamdibi, H. Mahmut, *Din Eğitime Giriş*, İstanbul 1989, s. 29-30.

“Başka” seçeneğinde ise şu ifadeler yer almaktadır:

“Diğer okullarda başörtü yasak olduğu için, başörtülü olmak istiyorum. / Dedem isteği yerine getirdim. / Dinimi daha iyi öğrenebilmek için bu okula geldim.”

Tespitlerden çıkan sonuca göre öğrencilerin İmam-Hatip Lisesine gelmekteki bireysel amaçlarının başında, İslâm dinini tanımak ve dini bilgiler öğrenmek istemeleri gelmektedir.

Örnekleme içerisinde % 20,8’lik oranıyla 45 kişi “kendi isteğimle kaydoldum” seçeneğini seçmiştir. Bu veriler ışığında İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin meslek seçiminde kendi başlarına tercih etme melekelerini kendilerinde buldukları söylenebilir. Bireyin kendi mesleğini kendisinin seçmesi, o meslekte başarılı olması yönünde kendisi için artı bir değerdir.

“Ailem ve çevremdeki insanların teşviki ile” seçeneğini öğrencilerin % 13,4’ü (29 kişi) tercih etmiştir. Bireyin yakın çevresinin etkisinin rakamlara dökülmüş hali olan bu veri, öğrenci ailelerinin meslek seçiminde belirli bir etkiye sahip olduğu gibi, kendi mesleğini seçerken bireyin yakın çevreden etkilenme oranını da göstermektedir. Buradan İmam-Hatip Liselerinin tercih edilmesinde öğrencilerden bir kısmı üzerinde aile ve yakın çevrelerinin tesiri olduğu anlaşılmaktadır

Anket verileri, genelde öğrencilerin dinî vecibelerini yerine getirebilmeleri için gerekli olan bilgileri öğrenmek ve topluma dinî hizmet sunabilmesi için İmam-Hatip Lisesini tercih ettiklerini ortaya koymaktadır.

D. İMAM-HATİP LİSELERİNDE BİLGİ VE KÜLTÜR SEVİYESİ

Okulların öncelikli görevi, öğrencilerine bilgi ve beceri kazandırmak, meslek hayatında başarıya götürecektir rehberlik yapmaktır. Metotlu ve verimli çalışma yollarını öğretmek, öğrencilerine güzeli, iyiyi, doğruyu arayıp bulma ve değerlendirme alışkanlığı ve kabiliyetini kazandırmaktır.

İmam-Hatip Liselerinde yapılmakta olan eğitim öğretim faaliyetlerinin öğrenciler üzerinde ne derece etkili olduğunu öğrenmek amacıyla kendilerine “İmam-Hatip Liseleri öğrencilere yeterince bilgi ve kültür kazandırıyor mu?” sorusu yöneltilmiş ve verilen cevaplar aşağıdaki tabloda yansıtılmıştır. (Bkz. Tablo: 20)

Tablo 20: İmam-Hatip Lisesinin Öğrencilere Yeterli Bilgi ve Kültür Kazandırma Durumu

İmam-Hatip Liseleri öğrencilere yeterince bilgi ve kültür kazanma durumu	Sayı	%
Evet	138	63,9
Kısmen	56	25,9
Hayır	19	8,8
Katılan	213	98,6
Cevapsız	3	1,4
Toplam	216	100,0

Ankete katılan öğrencilerin % 63,9'u İmam-Hatip Liselerinin yeterli bilgi ve kültürü kazandığını düşünmektedirler. Deneklerin % 25,9'u "kısmen" seçeneğini, % 8,8'i ise "hayır" seçeneğini işaretlemiştir.

Üniversite sınavlarında öğrencilerin gösterdiği başarıları da bu görüşü desteklemektedir.

Ruse Milli Eğitim Bakanlığın tarafından yapılan araştırmaya göre, Ruse İmam-Hatip Lisesi mezunların % 30'u üniversite giriş sınavında başarılı olmuştur ve çeşitli fakültelere girme imkânını elde etmiştir. Öğrencilerin bir kısmı tıp alanında, diğerleri ise farklı bölümlerde okumaktadır.³²

Bulgaristan'da liseler arasında düzenlenen ulusal bilgi yarışmalarında, 2000 yılında, İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinden üç kişi Şumen ilini temsil etmiştir.³³

Ankete katılan öğrencilerinin büyük bir çoğunluğu, genel anlamda bu okullarda yeterince bilgi ve kültür kazandırıldığını ifade etmişlerdir.

Sorunun açıklama kısmında öğrencilerin verdikleri cevaplardan şu örnekler sıralanabilir:

Evet diyenler:

"Bu okulda özellikle din dersleri iyi öğretiliyor, yeterince bilgi ve kültür kazandırıldığını düşünüyorum. / Öğrenciler bu okuldan bilgili, iyi ahlâklı ve kültürlü olarak mezun oluyorlar. / Okulumuzu seviyorum, burada dinimi öğrendim, bilgilerimi, kültürümü zenginleştirdim. / Hocalar bize hayat bilgisi veriyorlar. / Bu okulda hem dini

³² Bu bilgi, Ruse İmam-Hatip Lisesi müdürü ile yapılan görüşmede alınmıştır.

³³ Yusufova, Gülümser, *Bulgaristan'da İslam Dini Okulları, Yüksek İslam Enstitüsü*, (yayımlanmamış bitirme tezi), Sofya, 2005, s. 87.

bilgiler hem de kültür bilgileri yeterince veriliyor. / Okul bize her şeyi veriyor, bilgi, kültür ve güzel terbiye. / Bir imam- hatip öğrencisi için gerekli olan dini bilgiler bu okulda veriliyor. / Bu Okulda İslam dini bilgileri ve farklı diller öğretiliyor. / İmam-Hatip Lisesinde iyi bir eğitim öğretim yaptırılıyor.”

Hayır diyenler:

“ Hayır, bu okulda sadece temel bilgileri öğretiliyor, üniversiteye devam edecek öğrenciler için verilen bilgiler yetersizdir. / Hocalar dini dersleri Türkçe olarak anlatıyorlar, Türkçe bilmeyen öğrenciler dersleri anlamıyorlar. / Bazı derslerde verilmesi gereken bilgileri yetersiz kalır, laboratuvar, araç-gereç olmadığı için. / Hayır, kazandırmıyor, okulda verilmesi gereken bilgileri bazı öğretmenler vermiyorlar ve bazı ders saatlerinde dersi anlatmıyorlar”.

E. İMAM-HATİP LİSESİNDE OKUYAN ÖĞRENCİLERİN MEMNUNİYET DÜZEYLERİ VE BAŞARI DURUMLARI

1. İmam-Hatip Lisesinde Okuyan Öğrencilerin Memnuniyet Düzeyleri

Tablo 21: İmam-Hatip Lisesinde Okumaktan Memnuniyet Durumu

İ. H. Lisesinde öğrenim görmedeki memnuniyet durumu	Sayı	%
Memnunum	192	88,9
Memnun değilim	7	3,2
Fikrim yok	11	5,1
Katılan	210	97,2
Cevapsız	6	2,8
Toplam	216	100,0

Tablo 21’de görüldüğü üzere öğrencilerin 192’si (% 88,9) İmam-Hatip Liselerinde öğrenim gördüğü için memnun olduğunu ve severek okuduğunu belirtmişlerdir. 7’si (% 3,2) memnun olmadığını belirtirken, 11’i (% 5,1) öğrenim gördüğü için memnun olup olmama konusunda “fikrim yok” seçeneğini işaretlemişlerdir. Soruyu cevapsız bırakanlar örneklemin içerisinde % 2,8’ini (6 kişi) teşkil etmektedir. Buna göre öğrencilerin büyük bir çoğunluğu buldukları okulda okumaktan memnun durumdadırlar.

Tablo 22: İmam-Hatip Lisesinde Öğrenim Görenlerin Memnuniyet Sebebi

Memnuniyet sebebi	Sayı	%
Bu okulda dini bilgi veriliyor	86	44,8
Bilgili veya dini hizmetleri yürütebilecek şekilde bizi yetiştiriyorlar	77	40,1
Tam istediğim gibi bir eğitim yaptırılıyor	29	15,1
Toplam	192	100

İmam-Hatip Lisesinde öğrenim gördükleri için memnun olan öğrenciler, buna en büyük sebep olarak bir lise öğrenimi yanında dinî bilgiler verilmesini göstermişlerdir. Deneklerin % 44,8'i (86 öğrenci) bu ifadeleri içeren seçeneği işaretlemişlerdir. Öğrencilerin 77'si (% 40,1), bilgili veya dinî hizmetleri yürütebilecek şekilde yetiştirildiklerini belirtmişlerdir. 29 öğrenci (% 15,1) ise “tam istediğim gibi bir eğitim yaptırılıyor” seçeneğini işaretlemişlerdir.

2. İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Başarısızlık Durumları ve Nedenleri

Öğrencilerin başarısızlık nedenlerini tespit edebilmek için kendilerine yöneltilen “Başarısız iseniz, sizce başarısızlığınızın en önemli sebebi nedir?” sorusuna verilen cevaplar tabloda verilmiştir. (Bkz. Tablo:23)

Tablo 23: Öğrencilerin Başarısızlık Nedenlerinin Dağılımı

Başarısızlığın en önemli sebepleri	Sayı	%
Ders programı çok yoğun, bazı dersler çok zor	111	51,3
Kaldığım pansiyonda ders çalışmak için şartlar uygun değil	50	23,1
Türkçem yetersiz	26	12,2
Ailevi ve özel problemlerim var	24	11,1
Başka (Farklı bir görüşünüz varsa yazınız).	5	2,3
Toplam	216	100

Ankete katılan 111 öğrenci (% 51,3) başarısızlığına sebep olarak ders programının çok yoğun ve bazı derslerin çok zor olduğunu göstermişlerdir. 50 öğrenci (% 23,1), kaldıkları pansiyonda ders çalışmak için şartların ve ortamın uygun olmamasını; 26'sı (%12,2), Türkçesinin yetersiz olmasını; 24'ü (%11,1) ailevi ve özel problemlerini başarısızlıklarının sebebi olarak belirtmişlerdir. Deneklerin % 2'si (5 kişi) “Başka” seçeneğini tercih etmişlerdir.

Başka seçeneğini işaretleyen öğrenciler kendi ifadeleriyle şunları yazmışlardır:

*“Din derslerinde öğretmenler, dersi Türkçe olarak anlatıyorlar biz anlamıyoruz.
/ Bulgarcam yetersiz bazı derslerin anlamaktan zorlanıyorum. / Zamanımı çoğu internet
kâfede geçiriyorum. / Tembellikten dolayı./”*

Başarısızlığına sebep olarak, önemli bir oranda programın yoğunluğu ve bazı derslerin zorluğu göstermektedir. Bu durum muhtemeldir ki öğrencilerin düzenli bir çalışma sistemi ve alışkanlığından uzak olduklarını göstermektedir. Dolayısıyla öncelikle öğrencilerin iyi ve düzenli bir çalışma planı ve alışkanlığı kazanmalarını sağlamak gerekir. Bunun için öğrencilere çalışma alışkanlık ve tutumlarını iyileştirme konusunda şunlar önerilebilir:

“Günü gününe ders çalışma alışkanlığı kazanmalıdır. Öğretmenin anlattıklarını daha iyi anlayabilmek için derse hazırlıklı gelmeli, kitaptan ders çalışırken ezberlemek yerine anlamaya çalışmalıdır. Verilen her ödevi en iyi şekilde ve zamanında yapmaya gayret etmelidir. Sınıfta çalışkan olarak bilenen öğrenci davranışlarını örnek almalıdır”.³⁴ Öğrenciler önerilere dikkat ettiklerinde başarılarının daha da yükseleceğini söyleyebiliriz.

F. ÖĞRENCİLERİN MEZUN OLDUKTAN SONRA TERCİH EDECEKLERİ MESLEKLER

1. Öğrencilerin Mezun Olduktan Sonra Dinî Görev Alma Konusundaki Görüşleri

Tablo 24: Öğrencilerin Dinî Görev Alma İsteklerinin Dağılımı

Dini Görev Alma İsteği	Evet	Hayır	Kararsızım	Toplam	
Erkek	Sayı	57	17	58	132
	%	% 43,2	%12,9	% 43,9	%100
Kız	Sayı	28	6	50	84
	%	% 33,3	% 7,1	%59,5	%100
Toplam	Sayı	85	23	108	216
	%	%39,4	%10,6	%50	%100

Yukarıdaki tablodan görüldüğü gibi öğrencilerin mezun olduktan sonra dinî görev alma istekleri konusunda, 108 kişi (% 50 oranıyla) kararsız olduklarını ifade

³⁴ Küçükahmet , Leyla, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Gazi Üniversitesi Yay., Ankara, 1989, s. 126.

etmişlerdir. Deneklerin 85'i (%39,4) dinî görev almayı düşündüklerini belirtmişlerdir. 23 kişi (% 10,6) görev almayı düşünmediklerini belirtmişlerdir.

Öğrencilerin % 39,4'ünün mezuniyetten sonra dinî görev alabileceklerini düşünmeleri, her müslümanın resmi olsun olmasın birer din görevlisi olduğu, hangi sıfatla olursa olsun tebliğ vazifesiyle yükümlü olduğu bilincinin varlığını göstermektedir.

Aynı şekilde, gençlere rehberlik yapmayı, dinimizin güzelliklerini ortaya koymayı, İslâm'ın daha iyi anlaşılmasını sağlamayı hedeflediklerini belirtmektedirler.

Ayrıca, öğrencilerin resmi veya gayri resmi dini vazifeler üstlenerek insanlara dini anlatmak ve onlara yardımcı olmak istediklerini görüyoruz.

Fakat din hizmetleri alanında, çeşitli nedenlerden dolayı atamaların yapılamaması, sosyo-ekonomik ve maddi imkânlarının her gün gerilemesi nedeniyle bu alana olan talep giderek azalmaktadır.

İmam-Hatip Lisesi öğrencileri, sahip oldukları meslekî birikimi bu alanda gerektiği kadar kullanamamaktadırlar. Bu da dini görevlerin yerine getirilmesinde bir takım sorunların meydana gelmesine sebep olmaktadır. Böyle bir durumun ortaya çıkmasının çeşitli sebepleri vardır ki, en başta gelen maddi imkânların yetersiz olmasıdır.

Bulgaristan devleti, kilise papazlarının maaşlarını devlet bütçesinden öderken, müslüman din görevlilerine devlet bütçesinden maaş vermemektedir. Halkın, özellikle de müslüman kesimin fakirliği de dini hizmetlerin aksamasında önemli bir etkidir. Çünkü Bulgaristan hükümeti her ne kadar Başmüftülük makamını resmi olarak tanıyorsa da müslümanlara maddi bir destek sağlamamaktadır. Dolayısıyla dini hizmetlerin tamamının müslüman halkın kendi maddi imkânlarıyla yürütülmesi gerekmektedir. Ama müslüman halkın ekonomik durumunun iyi olmaması, bu hizmetlerin büyük ölçüde aksamasına yol açmaktadır.

2. Meslekî Görev Almayı Düşünmeyen Öğrencilerin Gerekçeleri

Tablo 25: Din Görevlisi Olmayı İstememe Sebeplerinin Dağılımı

Din görevlisi olmayı düşünmeme sebepleri	Sayı	%
Din görevlilerinin maaşı az, geçinemem	80	37
İmam-hatiplik için cesaretim yok, müslümanlara cevap veremem	69	32
Vaaz edemem hutbe okuyamam ve duaları yapamam	40	18,5
Cenaze yıkamak zorunda kalırsam bu görevi yapamam	22	10,2
Başka	5	2,3
Toplam	216	100

Yukarıdaki tablo 25’te görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğrencilerin 80’i (%37) din görevlilerinin maaşının az olduğunu, geçinemeyeceğini, 69’u (% 32) cesareti olmadığını, müslümanların dinî sorularına cevap veremeyeceğini, 40’ı (% 18,5) vaaz edemeyeceğini, hutbe okuyamayacağını ve çeşitli dinî merasimlerde yapılması gereken duaları yapamayacağını, 22’si (% 10,2) cenaze yıkamak zorunda kalırlarsa, bu görevi yapamayacağını belirtmiştir. Örnekleme giren öğrencilerin % 2’si (5 kişi) “başka” seçeneğini tercih etmiştir.

Başka seçeneğini işaretleyen öğrenciler kendi ifadeleriyle şunları yazmışlardır:

“Din Görevlisi olmak istemiyorum, çünkü üniversite okumak istiyorum. / Resmi statüsü olmadığı için din görevlilerine devletten ödenek verilmiyor. / Hukukçu olmak istiyorum. / Din görevliliği mesleğinden korkmuyorum./ Bizim köyde imam olmadığı için inşallah ben olurum. / Din görevlisi olmayı düşünmüyorum.”

Müslüman halkın beklentilerine cevap veremeyeceklerini belirten öğrencilerin büyük çoğunluğunun (67’sinin) henüz 9’uncu sınıfta oldukları düşünülürse, ilerleyen sınıflarda halkın beklentilerini karşılayabilme ve sorularına cevap verebilme düzeyinin artacağı söylenebilir.

Bir yandan oluşturulan yoğun ders programı, diğer yandan ise öğrencilerin çoğunun gerekli alt yapıya sahip olmayışı, onların edinmeleri gereken temel dini bilgileri kazanamamalarına ve dolayısıyla başarısız olmalarına neden olmaktadır.³⁵

³⁵ Hüseyin, Hafızov, “İmam-Hatip Liselerinde Başarı ve Sorunları”, Müslümanlar Dergisi, sayı 2, yıl 2, Sofya, 2000, s. 11–13.

Öğrencilerin vaaz etme, hutbe okuma, cenaze işlerini yapma, dini soruları cevaplandırma gibi konulardaki motivasyon eksikliği nedeniyle, müslümanlara tam anlamıyla faydalı olamamaktadırlar.

İmam-Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerin çoğu daha sonraki hayatlarında imam-hatiplik, Kur'an kursu öğreticiliği mesleğini tercih etmek istememektedir. Sahip oldukları mesleğin dışında ve farklı farklı alanlarda çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bazıları ise kendi ekonomik ihtiyaçlarını gidermek amacıyla inşaatlarda çalışmakta veya yurtdışına iş bulmak için çıkmaktadırlar. Resmi statüsü olmadığı için devletten ödenek verilmeyen din görevliliği mesleği, öğrenciler tarafından tercih edilmemektedir.

Kanaatimizce İmam-Hatip Lisesi mezunlarının kendi meslekleri dışındaki başka iş ve mesleklere yönelmelerinin psikolojik, sosyal ve ekonomik nedenleri şunlar olabilir:

Öncelikle öğrencilerimiz kendilerini meslekleri ile ilgili teorik bilgi ve uygulama bakımından yetersiz bulmaktadırlar. İmam-Hatip Lisesi mezunlarının istihdam ile ilgili problemler yaşamaları, yani din hizmetleri alanında gerekli kadro tahsisinin yapılmayışı ekonomik açıdan tatminsizliğe neden olmaktadır. Zira Bulgaristan devleti, müslüman din görevlilerinin maaşları için devlet bütçesinden para ayırmamakta, Başmüftülük ise maddi imkânsızlıklar nedeniyle din görevlilerine maaş bağlayamamaktadır.

Son zamanlarda imam-hatiplik görevini yürütecek kişilerin bulunmadığı yerlerde Başmüftülük başta olmak üzere çeşitli dini vakıflar ve hayırseverlerin desteğiyle camilere imam tayinleri yapılmaktadır. Bu da gelecekte İmam-Hatip Lisesi mezunlarının bu alana yönelecekleri umudunu artırmaktadır.

3. Öğrencilerin Yüksek Dinî Tahsil İstekleri

Öğrencilerin yüksek dinî tahsil yapma isteklerini tespit edebilmek için kendilerine yöneltilen soruya verilen cevaplar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 26: Yüksek Dinî Tahsil İsteklerinin Dağılımı

Yüksek din öğrenimi yapmak isteği	Sayı	%
Evet	95	44
Hayır	28	13
Kararsızım	93	43
Toplam	216	100

Ankete katılan öğrencilerin 95'i (% 44) yüksek dinî tahsil yapmayı arzulamaktadır. Deneklerin 93'ü (% 43) yüksek dinî tahsil yapmak için hala kararsız olduklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin 28'i (% 13), aldığı dinî eğitimi yeterli görüp, tahsilini başka branşlarda devam etme arzusunda olduklarını belirtmişlerdir.

Mesleki din eğitimi veren okulun amacına uygun seçim yapmayı düşünenlerin toplam oranı % 44'dür. Buna göre, öğrencilerin yaklaşık yarısı, kendi alanlarıyla ilgili tercih yapmayı düşünmektedir.

Mesleki din eğitiminde, dinî meslekler ve çalışma alanlarıyla ilgili meslekî rehberlik çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Dolayısıyla din eğitiminde mesleki rehberlik hakkında araştırmalara ve çalışmalara başlanmalıdır.

İmam-Hatip Liselerinin din görevlisi yetiştirmenin ötesinde, icra ettikleri, dikkatlerden kaçan daha önemli fonksiyonlarına işaret etmek istiyoruz. Kuşkusuz bu okulların müslüman topluma sağladığı en önemli kazanç, İslâm kültürü, ahlâk ve faziletin hayatın her alanına yaygınlaştırılması, insanımızın manevi kimliğinin sağlıklı bir şekilde geliştirilip güçlendirilmesi, moral değerlerinin yükseltilmesidir.

“Mezun olduktan sonra, din görevliliği dışında, yetenek ve eğilimlerine uygun alanlara yönelecek gençlere dinî bilgilerin köklü bir şekilde öğretilmesi, manevi değerlerimizin korunması bakımından çok anlamlıdır. Dinî hayat sayesinde kazanılmış ahlâki, sosyal ve kültürel değeri büyük tecrübelerin geliştirilerek yeni kuşaklara intikaline bu yolla önemli katkı sağlanmış olur”³⁶

4. İlâhiyat Fakültesi Dışında Tercih Etmeyi Düşündükleri Bölümler İle İlgili Bulgular

İmam-Hatip Liseleri hem mesleğe yönelik hem de diğer programlara yönelik eğitim vermektedir. Mesleki din eğitiminin gerektirdiği yeteneklerle genel olarak diğer programların gerektirdiği yetenekler farklı farklıdır. Önemli olan öğrencilerin yeteneklerine uygun, mutlu ve verimli olabilecekleri alanlara yönlendirilmesidir. Bu da, rehberlik faaliyetleriyle yapılacaktır. Öğrencinin ilgi ve kabiliyetine uygun bir eğitim alması için gerekli yol gösterme çalışmaları okul rehberlik servislerince mesleki rehberlik adı altında yapılmaktadır. Din eğitiminde de, yetenek ve ilgilere uygun

³⁶ Cebeci, *Suat, Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*, Akçağ Yay., Ankara, 1996, s. 157.

mesleki rehberlik çalışmaları yapılmalıdır. Aksi takdirde, verimli ve isabetli tercih yapmak zorlaşır. Yeteneklere uygun eğitim almak, meslekte hem uyumu, hem de başarılı olmayı sağlar.

Bu öğrencilerin ilgi ve kabiliyetlerinin tespit edilmesi, ona göre uygun okula veya mesleğe gönderilmesi gerekmektedir. Okuldaki öğrencilerin ise, hayatta iyi bir yer edinmeleri için yeteneklerine uygun bir eğitim almaları sağlanmalıdır. Gelecek için de, tutarlı meslek için de bu önemlidir. Bütün bunların olması için de din eğitiminde mesleki rehberlik hizmetleri verilmelidir.

Bulgaristan’da mesleki din eğitimi veren İmam-Hatip Liselerinin hem mesleğe yönelik, hem de diğer programlara yönelik eğitim yapması sebebiyle, öğrenciler diğer mesleki tercihler de yapabilmektedirler.

Biz de öğrencilerin hangi bölümlere yöneldiklerini anlamak, hangi mesleği daha çok sevdiklerini öğrenmek amacıyla bu konuda bir soruya yer verdik. Bu soruya verilen cevaplara göre, öğrencilerin İlahiyat Fakültesi dışında tıp, bilgisayar mühendisliği, hukuk gibi alanları öncelikli olarak tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Bu soruya verilen cevapların genel dağılımı aşağıdaki tablodan izlenebilir. (Bkz. Tablo: 27)

Tablo 27: Öğrencilerin İlahiyat Fakültesi Dışında Tercih Ettikleri Bölümlerin Dağılımı

İlahiyat Fakültesi dışında tahsil yapılan alanlar	Sayı	%
Tıp	12	42,8
Bilgisayar Mühendisliği	9	32,1
Hukuk	7	25
Toplam	28	100

Yukarıda bahsettiğimiz gibi Şumen, Ruse ve Momçilgrad İmam-Hatip Lisesinden mezun olanların % 30’u İlahiyat Fakültesi dışında farklı alanlarda öğrenim görmektedirler. Ayrıca her okuldan en başarılı üçer kişi olmak üzere toplam 9 kişi Türkiye’ye gönderilip İlahiyat Fakültesi ve diğer farklı bölümlerde okumaktadırlar.

İmam-Hatip Lisesi mezunları Fen Fakültelerine de devam etmekte ve başarılı olmaktadır. Bunlar İmam-Hatip Liseleri adına memnuniyet verici sonuçlarıdır.

G. ÖĞRETMEN-ÖĞRENCİ İLİŞKİLERİ

Öğretmenin şahsiyetinin talebenin düşünce yapısında ve kişiliğinin şekillenmesinde büyük etkisi ve önemi vardır. Öğretmen bilgili, kültürlü olduğu kadar iyi bir karakter ve yüce bir şahsiyet sahibi olmalıdır.

Öğretmen, öğrenciyi tanımakla işe başlayıp, sonra eğitmeli ve buna göre ders vermelidir. Öğretmen öğrencilerin bütün problemleriyle ilgilenerek problemlerin çözümüne yardımcı olmaya çalışmalıdır. Okulda veya sınıfta, kimse tarafından sevilmeyen öğrencilerle çok yakından ilgilenmelidir. Öğretmen, öğrencileri içinde buldukları zamanın şartlarına göre yetiştirmelidir.

Eğitimcinin samimi ve ihlâslı olması gerekir. Öğrenciler, samimi ve güven telkin eden öğretmene yaklaşır, dertlerini açtıklarında öğretmen samimi duygular içinde olmalıdır. Öğretmen, öğrencilerine bir arkadaş, bir dost gibi davranmalıdır.

1. Öğrencilerin Öğretmen-Öğrenci İlişkilerinin Önemi

İnsan eğitilmeye muhtaç bir varlıktır. Eğitimin kalitesi ne kadar iyi olursa insanın vasıfları da o kadar güzel olur. Günümüzde eğitim-öğretim faaliyetlerinin sürdürüldüğü okullarda öğrencilerin eğitimini öğretmenler üstlenmiş bulunmaktadır.

“Öğretmenin görevi sadece bilgi vermek değil, bilgiyi kullanabilmeyi de öğretmektir. Ayrıca öğrencilerin sorunlarını ve gereksinimlerini bilmeden yapılan öğretim de amaca ulaşmayı engellemekte veya geciktirmektedir.”³⁷

Belirlenen hedeflere ulaşmak için öğrenci ile iyi bir diyalog kurulmuş olması gerekmektedir. Fakat “asırlardan beri öğrencilerle öğretmenler arasındaki ilişki yalnız ders saatleriyle sınırlı kalmış, öğretmen, kendisini öğrencilerinin üstünde sadece bir otorite sayma anlayışından kurtulamamıştır. O, okulda ve öğrencilerinin nezdinde gerçek bir otoritedir. Fakat bu otorite, onu öğrencilerinden ayırıcı değil, onlara yaklaştıran hususları da ihtiva etmelidir.”³⁸

³⁷ Başaran, *Eğitime Giriş*, Bimaş Matbaacılık, Ankara, 1978, s. 72; ayrıca bkz., Dodurgalı, Abdurrahman, “*Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Derslerinde İletişim Problemleri ve Bazı Teklifler*”, Orta Dereceli Okullarda Yürütülen Din Eğitim-Öğretiminin Problemleri, İlahiyât Bilimleri Araştırma Vakfı, Kayseri, 1998, s. 12-14; Bayraktar, M. Faruk, *Eğitim Kurumu Olarak Kur'an Kursları Üzerine Bir Araştırma*, Yıldızlar Matbaası, İstanbul, 1992, s. 108-109.

³⁸ Aytuna, A. Hasip, *Orta Dereceleri Okullarda Öğretmenlik ve Problemleri*, İstanbul, 1974, s. 257.

Öğretmen; çalışkan, bilgili, güzel ahlâklı, güler yüzlü olup, öğrencilere iyi ve adaletli davranmalıdır. Öğrencileriyle ilgilenmeli, onlara iyi ders anlatmalı ve küçük hatalarıyla alay etmemelidir. Bu nitelikleri taşıyan öğretmen “örnek insan” dır.³⁹

Öğretmen-öğrenci ilişkisinin niteliğinin öğretimde temel etken olduğunun benimsenmesi, bilinmesi gerekir. Herhangi bir konu, bir beceri, bir değer ya da inanç olabilir. Bütün bu konuları heyecan verici ve ilginç kılması öğretmenin öğrenci ile iyi bir ilişki kurmayı bilmesine bağlıdır. Bu ilişki içinde öğretmenin gereksinimlerine öğrenci, öğrencinin gereksinimlerine de öğretmen saygı gösterir. Öğrenciler, öğretmenin kendilerini yanlış anladığını, güvenmediğini, bir kenara ittiğini, aşağıladığını, küçük düşürdüğünü ya da eleştirerek değerlendirdiğini hissederse, en ilgisini çeken derslerde bile sıkılır ve öğrenmeye inatla karşı koyarlar.

2. Meslek ve Kültür Dersi Öğretmenlerinin Öğrencilerle İlişkileri

Meslek ve Kültür dersleri öğretmenlerinin öğrencilere karşı genel tutumları ve davranışları hakkında bilgi alınmak istenmiştir. Elde edilen sonuçlar şöyledir. (Bkz. Tablo: 28 ve Tablo: 29)

Tablo 28: Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Öğrencilerle İlişkileri

Meslek dersleri öğretmenlerinin öğrencilere karşı tutumları	Sayı	%
Çok ilgili	94	43,5
İlgili	79	36,6
Az ilgili	21	9,7
İlgisiz	1	0,5
Fikrim yok	18	8,3
Katılan	213	98,6
Cevapsız	3	1,4
Toplam	216	100,0

Ankete katılan öğrencilerin 94’ü (% 43,5) meslek dersleri öğretmenlerinin öğrencilere karşı çok ilgili olduğunu, 79’u (% 36,6) ilgili olduğunu, 21’i (% 9,7) az ilgili olduğunu belirtmişlerdir. Öğrencilerin 18’i (% 8,3) bu konuda, “fikrim yok” seçeneğini işaretlemişlerdir. Bir öğrenci (% 0,5) meslek dersleri öğretmenlerinin öğrencilere karşı ilgisiz olduğu belirtmiştir. Deneklerin 3’ü (% 1,4) soruyu cevapsız bırakmışlardır.

³⁹ Tezcan, Mahmut, *Eğitim Sosyolojisine Giriş*, Ankara, 1982, s. 288-290.

Tablo 29: Kùltür Dersleri Öğretmenlerinin Öğrencilerle İlişkileri

Kùltür dersleri öğretmenlerinin öğrencilere karşı tutumları	Sayı	%
Çok ilgili	59	27,3
İlgili	108	50,0
Az ilgili	19	8,8
İlgisiz	9	4,2
Fikrim yok	20	9,3
Katılan	215	99,5
Cevapsız	1	0,5
Toplam	216	100,0

Tablo 29'dan da görüldüğü gibi örnekleme giren öğrencilerin 108'i (% 50) kùltür derslerine giren öğretmenlerinin öğrencilere karşı ilgili olduklarını, 59 (% 27,3)'ü ise, kùltür dersi öğretmenlerinin kendileriyle çok ilgili olduğunu belirtmektedir. Deneklerin 20'si (% 9,3) bu konuda "fikrim yok" seçeneğini işaretlemiştir. Öğrencilerin 19'u (% 8,8) ise kùltür dersi öğretmenlerinin kendileriyle "az ilgili" olduklarını ifade eden seçeneğini işaretlemişlerdir. Deneklerin 9'u (% 4,2) kùltür dersi öğretmenlerinin öğrencilere karşı ilgisiz davrandıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin sadece 1'i (% 0,5) bu konuda sorulan soruyu cevapsız bırakmıştır.

Meslek ve kùltür dersleri öğretmenlerinin öğrencilerle olan diyalogunu karşılaştırdığımız zaman meslek dersleri öğretmenlerinin % 43,5 oranında, kùltür dersleri öğretmenlerinin ise % 27,3 oranında "çok ilgili" oldukları görülmektedir. Bu da meslek dersleri öğretmenlerinin öğrencilere karşı daha fazla ilgili oldukları sonucunu ortaya koymaktadır. Buradan meslek dersleri öğretmenlerinin kùltür dersleri öğretmenlerine göre öğrencilerle daha yakından ilgilendiği sonucuna varabiliriz.

Meslek dersleri öğretmenleri İslâm dinine mensup iken kùltür dersleri öğretmenlerinin birçoğu ise farklı dinlere mensup olabilmektedir. Dini ve kültürel farklılıklar bir kısım öğretmenlerle öğrenciler arasındaki iletişim ve ilişkinin azalmasına yol açabilmektedir. Dolayısıyla kùltür dersleri öğretmenlerinin öğrencilerle diyalogu ve onlarla ilgilerinin daha düşük düzeyde olması bu durum sonucu olabilir.

3. İdare-Öğretmen-Veli İlişkileri

“İnsanı eğiten ve hayata hazırlayan üç unsur vardır: Aile, okul ve sosyal çevre. Çocuğun ailede başlayan eğitimi, okulda şekillenir, sosyal çevrede devam eder. Sağlıklı bir eğitim, bu üç unsurun koordineli çalışmasına, bilhassa okulla aile arasındaki bağın güçlü olmasına bağlıdır”.⁴⁰

Okul aile ilişkileri çocuğun eğitimi açısından çok önemlidir. Birlikler arasında ahenkli ilişki kurulursa okul öğrenci üzerinde daha etkili olacaktır. Zira veliler ve öğretmenler ile kurulacak sözlü veya yazılı diyaloglarla, öğrencilerin aile durumları, maddi ve manevi yaşantıları, anne-babanın sağ, ölü, öz, üvey oluşları ve ailelerin çocuklara karşı tavırları hakkında edinilen bilgilerle, öğrencilerin başarısızlık nedenleri problemleri ve disiplin sorunları kolaylıkla çözülebilir.

Öğretmen-veli ilişkileri öğrencinin iyi yetişmesi açısından son derece önemlidir. Aile-okul iletişiminin amacı, okul ile aile arasındaki ilişkileri kuvvetlendirmek ve velilerle öğretmenler arasında, çocukları dahi iyi bir şekilde eğitmek ve yetiştirmek konusunda işbirliği yapılmasını sağlamaktır. Veli, öğretmeni ders dışındaki zamanlarda sık sık ziyaret ederek öğrenci hakkında bilgi alışverişinde bulunmalıdır. Öğretmen kendisine müracaat eden her veliyi dinlemeli, istek ve temennilerini anlayışla karşılamalı ve değerlendirmelidir.

Eğitimden beklenen sonucun alınabilmesi için bu konu üzerinde önemle durulması gerekmektedir. Biz de ailelerin çocuklarının eğitim-öğretim durumlarıyla ne derece alakalı olduklarını öğrenmek için öğrencilere velilerin okul idaresi ya da öğretmenleriyle görüşme durumunu sorduk. (Bkz. Tablo: 30)

Tablo 30: Velilerin Okul İdaresi ve Öğretmenlerle Görüşme Durumu

Velilerin okul idaresi ile veya öğretmenlerle görüşme durumu	Sayı	%
Veli toplantısı olduğu zaman okula gelirler	139	64,3
Okul idaresi veya öğretmenler çağırdığında gelirler	40	18,5
Hiç gelmez ve görüşmezler	33	15,3
Katılan	212	98,1
Cevapsız	4	1,9
Toplam	216	100

⁴⁰ Bayraktar, *İslâm Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri*, İFAV Yay., İstanbul, 1987, s. 240.

Ankete katılan öğrencilerin 139'u (% 64,3) velisinin, veli toplantısı olduğu zaman okula gittiklerini, 40 (% 18,5) öğrenci ise okul idaresi ya da öğretmenler çağırdığı zaman velisinin okula gittiğini belirten seçeneği işaretlemişlerdir. Deneklerin 33'ü (% 15,3) velisinin okula gitmediğini, okul idaresi ya da öğretmenleriyle hiç görüşmediğini belirtmiştir. Soruyu 4 öğrenci (% 1,9) cevapsız bırakmıştır.

İslâm eğitimcileri okul-aile arasında kurulması gereken ilişkiyi öz bir ifade ile formüle etmişlerdir: “Eğitim ve öğretimde üç unsurun gayret sarf etmesine ihtiyaç duyulur. Öğrenci, öğretmen, veli”.⁴¹

“Yapılan araştırmalarda çocukların okul eğitimleri ile sürekli ilgilenen ve yardımcı olan ailelere mensup çocukların daha başarılı olduğu görülmüştür. Aile ile okul, çocuğun eğitimiyle ilgili konularda devamlı görüşüp istişare eden, gerekli tedbirleri zamanında alan iki ortak gibi kabul edilmelidir. Ancak bazı aileler, çocukların okul, durumu ile daha ziyade başarı yönünden ilgilenmektedirler. Yani not durumu iyi ise çocuk başarılı olmuştur ve artık okul ile ilgilenmeye gerek yoktur. Geçer not almamışsa ilgilenmek gerekir. Böyle bir anlayış kabul edilmez. Aileler, çocuklarının okul içi ve dışı hayatı ile her zaman ve yakından ilgilenmek gerektiğini unutmamalıdır. Çünkü bazen tedbir almakta geciken aileler, çocuklarının öğrenim hayatının son bulmasına bile sebep olabilmektedir”.⁴²

Bu sebeple özellikle sınıf öğretmenlerinin rehberlik faaliyeti adı altında öğrencilerin velilerini zaman zaman okula çağırmaları ve ailelere bu konuda bilgi vermeleri gerekmektedir. Öğrencilerin ahlâkî ve başarı durumu nasıl olursa olsun öğrenci velilerinin okulla bağlantılarının kurulması sağlanmalıdır. Öğrenciler sadece kötü not aldığı anda yahut bir yaramazlık yaptığı anda şikâyet babında veli okula çağırılmamalıdır. Böyle yapıldığı takdirde veli bir daha gelmeyi göze alamayacaktır. Eğitimin amacının sürekli şikâyet değil, insanların hatalarını düzeltmeye çalışmak olduğu unutulmamalıdır.

Öğrencinin daha iyi anlaşılması, problemlerinin çözümü ve başarısının artması için okul idaresi-öğretmen ve veli ilişkileri geliştirilip düzenli olması sağlanmalıdır.

⁴¹ Ez-Zernuci, Burhanuddin, *Ta'limul-Muteallim* (İslâm'da Eğitim Öğretim Metodu), (çev. Vehbi Yavuz), 7. bs., Sahaf-Kitap Sarayı Yay., İstanbul, 1995, s. 75.

⁴² Bayraktar, M., Faruk, “*Ailenin Eğitim Görevi*”, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, İstanbul, 1995, sayı 2, s. 131-132.

Okul-aile işbirliği ayrıca, ailelerin belirli konularda bilgilendirilmesine imkân vereceğinden dolayı, olarak öğrenciye fayda sağlayacaktır.

H. BOŞ ZAMANLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

“Boş zaman” tabirinden, hiç bir şey yapılmayan zaman anlaşılmalıdır. Aslında, esas uğraşların dışında kalan zamanların değerlendirilmesiyle dolu geçen bir zaman kastedilmektedir.⁴³

Gençlik döneminde kitap ve dergi okuma, sporla uğraşma, sinemaya gitme, güncel olaylar, daha çok ilgi çeken konuların başında gelmektedir.⁴⁴ Ergenlik çağının başında bulunan gençler bu tür etkinliklerle iç içe olmaktadır.

Okullar bireyleri, yaşama kazandırmakla kalmayıp, aynı zamanda yaşamayı öğretmeye de çalışmalıdır.

“Okulların erişmek istediği amaçların tümüne, sadece ders içi faaliyetlerle ulaşılması mümkün değildir. Öğrencilerin farklı alanlarda kişisel ilgi ve kabiliyetlerinin ortaya çıkarılarak işlenmesi, başkaları ile birlikte çalışma alışkanlığının kazandırılması ve boş zamanları değerlendirmeye yarayacak bilgi ve beceriler kazandırılması amacıyla sınıf içinde ve sınıf dışında çeşitli faaliyetlere yer verilmesi gerekecektir.

Boş zamanlarını yararlı faaliyetlerle değerlendirenlerin sağlıklı bir kişilik gösterecekleri ifade edilmektedir.⁴⁵

Gençler, toplumun en dinamik kesimi olduğu için, onların boş zamanlarını takip etmek, daima faydalı işleri yapmalarını sağlamak gerekir. Onların vakitlerinin boşa geçmesi, tüm insanlık için zarardır. İslam, Hz. Peygamber (s.a.s)’in diliyle, vakti boşa harcamamamızı tavsiye etmiştir. “İki nimet vardır ki, insanların çoğu bunların kıymetini bilmezlerdir; sağlık ve boş vakit”⁴⁶ buyrulmaktadır.

Kur’an-ı Kerim’de insanın bir işi bitirince diğerine geçmesi tavsiye edilmektedir.⁴⁷ Hz. Peygamber (s.a.s) de: “Dünya ve ahirete faydası olmayan şeyi terk etmek, kişinin iyi müslüman olduğunu gösterir” buyurmuştur.⁴⁸

⁴³ Tezcan, Mahmut, *Sosyolojik Açıdan Boş Zamanların Değerlendirilmesi*, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yay., Ankara, 1982, s. 2.

⁴⁴ Tezcan, *Gençlik Sosyolojisi Yazıları*, Gündoğan Yay., Ankara, 1991, s. 140.

⁴⁵ Tezcan, *Sosyolojik Açıdan Boş zamanların Değerlendirilmesi*, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yay., Ankara, 1982, s. 28.

⁴⁶ Buhari, Rikak, 1; Tirmizi, Zühd, 1, c. 4, s. 550.

⁴⁷ İnşirah, 94/7.

Tablo 31: Öğrencilerin Boş Zamanlarını Değerlendirme Durumları

Boş zaman etkinlikleri	Sayı	%
Kitap okurum	75	34,7
Gazete, dergi okurum	20	9,2
Spor yaparım	44	20,3
Eğlence yerlere giderim	23	10,6
Televizyon izler, internet kâfeye giderim	54	25,2
Toplam	216	100

Örnekleme alınan öğrencilerin % 34, 7'si (75 kişi) boş zamanlarında kitap okuduklarını, % 25, 2'si (54 kişi) televizyon izlediklerini, internet kâfeye gittiklerini belirtmişlerdir. Deneklerin % 20,3'ü (44 kişi) spor yaptıklarını, 23'ü (% 10,6) eğlence yerlerine gittiklerini, 20'si (% 9,2) gazete, dergi okuduklarını beyan etmişlerdir.

Öğrencilerin ders dışı kitap okuduklarını belirtmeleri sevindirici bir olaydır. Okul kütüphanelerinin zenginleştirilmesi, kanaatimizce okuyucu sayısını da arttıracaktır.

Öğrencilerin genel olarak boş zamanlarını yeterince değerlendiremedikleri anlaşılmaktadır. Bu konuda onlara yardımcı olmak gerekir. Hiç şüphesiz, boş zamanların iyi değerlendirilmesi, genel eğitim için de fayda temin edecektir.

Bulgaristan İmam-Hatip Liselerinin açılışının ilk yıllarında her üç okulda öğrencilerin sosyo-kültürel faaliyetlerde buldukları ve öğrenciler arasında bilgi yarışmaları gerçekleştirildiği bilgisine ulaşılmıştır. Bazı öğretmen ve öğrencilerle yaptığımız görüşmeleri de elde ettiğimiz bilgilere göre, ders dışında etkinlikler, sosyo-kültürel faaliyetleri ve bilgi yarışmaları son 5 yıl yapılmamaktadır.

Ders dışı etkinlikler gerçekleştirildiğinde, bir taraftan öğrenciler, ilgileri doğrultusunda boş zamanlarını nasıl değerlendireceklerini öğrenecekler; diğer taraftan da idareciler, okul yönetimini daha kolay yürütebileceklerdir. Bir de İmam-Hatip Lisesinde okuyan kız ve erkek öğrencilerin çoğu okulların yurtlarında kalmaktadır. Bu açıdan boş zamanlarını iyi ve faydalı sosyo-kültürel faaliyetlerle geçirecek olan gençler de yurt idarecilerini ve belletmenleri olumsuz davranışlarıyla, fazla meşgul

⁴⁸ İbn Mace, Fiten, 12.

etmeyeceklerdir. Boş zamanlarında devamlı sorun olan, problem davranışlar sergileyen gençler, okul ve yurt idarecilerini daima kendi sorunlarıyla meşgul edeceklerdir.

Eğer çocuklar, küçük yaşlarından itibaren ilgileri doğrultusunda yetiştirilirse, büyüdükleri zaman boş vakitlerini değerlendirme yollarını öğrenmiş olacaklardır.⁴⁹

İ. ÖĞRENCİLERİN PROBLEMLERİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırmamızın konusu olan İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin beklenti ve sorunları, ağırlıklı olarak bu bölümde ele alınmıştır. Bu bölümde öğrencilerin arasında yaygın olan özel ve genel problemler ile gelecekte beklenen ve ilgilerini çeken sosyal olayların neler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

1. Öğrenciler Arasındaki En Önemli Problemler

Gençlik, çocukluk erişkinlik arasında yer alan, gelişme, ruhsal olgunlaşma ve hayata hazırlık dönemidir. Ergenlikle başlayan hızlı büyüme, gençlik çağının sonunda bedensel, cinsel ve ruhsal olgunlukla sona erer.⁵⁰

Gençlik döneminde bireyler, hem kendi içlerinde, hem de dış çevreyle çelişki ve çatışmalar yaşayabilirler. Gençlerin en önemli sorunları, genelde cinsel gelişim, değişim, bağımsızlığını kazanma, toplumsal değerlerin araştırılmasında ideoloji ve kimlik karışıklığı çevresinde toplanır.⁵¹

Tablo 32: Öğrencilerin En Önemli Problemleri

Öğrencilerin En Önemli Problemi	Sayı	%
Anne, baba, aile baskısı	22	10,2
Okul bitince işsiz kalma endişesi	76	35,2
Üniversite kazanamama korkusu	83	38,4
Sosyal çevreye uyumsuzluk	35	16,2
Toplam	216	100

Verilere göre öğrencilerinin en önemli problemlerinin başında (83 kişi, %38,4) “üniversiteyi kazanamama korkusu” gelmektedir. İkinci önemli problem ise (76 kişi, %

⁴⁹ Özgür, İbrahim N., *Ailede, Okulda Çocuk ve Genç Ruh Sağlığı*, 2. bs., Takıoğlu Matbaacılık, İstanbul, 1976, s. 344.

⁵⁰ Yörükoğlu, Atalay, *Çocuğun Kişilik Gelişimi, Yetiştirilmesi ve Ruhsal Sorunları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1980, s. 276.

⁵¹ Ekşi, Aysel, “Üniversite Öğrencilerinin Sorunları”, *Yüksek Öğretimde Sorunları ve Çözümleri*, İstanbul, 1990, s. 85; Yörükoğlu, *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunları*, İstanbul, 1990, s. 33.

35,2) “okul bitince işsiz kalma endişesidir”. 35 (%16,2) deneğin işaretlediği “sosyal çevreye uyumsuzluk” problemi ise üçüncü sırada yer almaktadır. 22 (% 10,2) öğrencinin işaretlediği “anne, baba, aile baskısı” problemi ise en son sıradadır.

Öğrencilerinin arasında yaygın olan en önemli problem belirttiğimiz gibi üniversiteyi kazanamama korkusudur. Üniversite sınavı, tahsiline devam etmek isteyen her gencinin korkulu rüyasıdır. Binlerce kişiyi eleyip kontenjanları sınırlı, puanları oldukça yüksek olan fakülteleri kazanabilmek için öğrenciler oldukça zorlanmaktadır. Bulgaristan’da üniversite sınavlarına hazırlanmak için özel dersaneler yoktur. Her öğrenci, okulda elde ettiği bilgiler ve ilgi duyduğu alana yönelik kendi gayretli çalışması neticesinde üniversiteye girmeye hak kazanabilmektedir. Ekonomik durumu iyi olan öğrenciler ise özel öğretmenler tutarak üniversite sınavlarına hazırlanmaktadır.

Ayrıca üniversiteye gitmek isteyen öğrencilere yönelik olarak okullarda ücretsiz kurslar düzenlenmektedir.

Öğrencilerin % 35,2’sinin, işsiz kalma endişesi içerisinde oldukları görülmektedir. Bulgaristan’ın içinde bulunduğu zor ekonomik şartların her geçen gün kötüye gitmesi, gençleri gelecekte işsizlik problemi endişesi ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bu sebeple öğrencilerin gelecekle ilgili endişelerini ağırlıklı olarak meslek edinme problemi oluşturmaktadır. Bu endişeyi yaşamak, öğrencilerin gelecek hakkındaki düşüncelerine yansımaktadır.

Sosyal çevreye uyumsuzluk oranı ise % 16,2 olarak tespit edilmiştir. Gençlik döneminin en önemli özelliklerinden birisi de çocukluk döneminde başlayan sosyalleşme sürecinin yoğun bir biçimde devam etmesi ve kişiyi sosyal olgunluğa götürmesidir. Yeterince sosyalleşme sağlanamazsa, o zaman sosyal çevreye uyumsuzluk baş gösterir.

2. Öğrencilerin Okul ile İlgili Problemleri

Öğrenciler, okullarını sevdiklerini, yalnız burada birçok sorunla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Bunları “Okulunuzda Hoşunuza Gitmeyen Hususlar nelerdir?” sorusunun cevabında dile getirmişlerdir. Bunların başında okulların fiziki şartları ve imkânları, temizliğinin yetersiz oluşu, eğitim-öğretimde kalite sorunu, kitap, teknik araç-gereç eksikliği, rehber öğretmeni, öğrenci-idare ve öğrenci-öğretmen diyalog eksikliği, gibi hususlar gelmektedir.

Tablo 33: Öğrencilerin Okulda Hoşuna Gitmeyen Hususlar

Okulda Hoşa Gitmeyen Hususlar	Sayı	%
Dinî–meslekî derslerin iyi öğretilmemesi	59	27,3
Eğitim-öğretim metodunu beğenmiyor	39	18
Öğretmen-öğrenci ilişkileri zayıf	53	24,5
Okulda arkadaşlarla anlaşamama	44	20,4
Öğretmen sayısının az olması, çoğu derslerin boşa geçmesi	8	3,7
Sınıfların çok kalabalık olması	13	6
Toplam	216	100

Ankete katılan öğrencilerin % 27,3’ü “Dinî-meslekî derslerin iyi öğretilmemesi seçeneğini”, % 24,4’ü, “Öğretmen-öğrenci ilişkileri zayıf” tercih etmişlerdir. Deneklerin, %20,4’ü “Okulda arkadaşlarla anlaşamıyorum” seçeneğini, % 18 “Eğitim-öğretim metodunu beğenmiyorum” seçeneğini, % 6’sı “Sınıfların çok kalabalık olması” seçeneğini, % 3,7’si “Öğretmen sayısının az olması, çoğu derslerin boşuna geçmesi” seçeneğini işaretlemiştir.

İmam-Hatip Liselerinde görülen eğitim öğretim ile ilgili başlıca sorunları birkaç maddede toplayabiliriz:

1. Eğitim öğretim kalite sorunu

Öğrenci yetiştirme ve kaliteli bir eğitim konusunda gereken seviyeye ulaşılmamıştır. Bunun da nedeni, İmam-Hatip Liselerde uygulandığı eğitim ve öğretim metotlarından kaynaklandığı söylenebilir. Zira bilindiği gibi eğitim ve öğretimde temelde dört unsur vardır. 1) öğretmenler, 2) öğrenci,3) ders-araç gereçleri 4.) eğitim ve öğretim metotları. Bir bakıma eğitimin kalitesi bu dört unsurun işlevselliğine bağlıdır. Eğer her hangi bir eğitim sisteminde bir başarısızlık söz konusu ise bunun nedeni ya eğitim ve öğretim kademesinde bulunan kişilerin yetersizliğinden, ya öğrencilerin yetersizliğinden, ya da öğretim yöntem ve tekniklerinden kaynaklanır.

Meseleye İmam-Hatip Liseleri açısından baktığımızda, her ne kadar, eğitimin kalitesi ya da kalitesizliğinde bu dört unsurun etkisi olsa da en temel faktör uygulanmakta olan öğretim metodlarının da önemli olduğu ve gözden geçirilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Ders araç ve gereçleri açısından da şu anda bir sorun olduğu söylenebilir. Meslek dersleri ile ilgili Bulgarca ders kitaplarının noksanlığı eğitim-öğretim kalitesini engellemektedir. Bir de meslekî derslerle ilgili Türkiye’den gönderilen Türkçe kaynak kitapları da yetersizdir.

Buna göre sorunun temelinde yukarıda da değindiğimiz gibi okullarda uygulanan eğitim ve öğretim metotları yatmaktadır.

Bilindiği gibi okullarda henüz yeteli derecede ders kitabı, not ve kaynaklar bulunmamaktadır. Derse gelen öğretmen, hazırladığı ders notlarını öğrencilere yazdırmakta daha sonra öğrenciler yazdırılan notları ezberleyip sınav kâğıdına aktarmaktadır.

2. Ders işleme yöntemleri

Okullarda çoğunlukla hâkim olan metot, tek yönlü bir iletişime, yani daha çok öğretmenin aktif, öğrencinin ise çoğunlukla pasif olduğu bir metoda dayanmaktadır.

Dolayısıyla böyle bir modelde, öğretmenin görevi mümkün olduğu kadar zihinlere bilgi yağmak, öğrencinin görevi de, her hangi bir yorum, ekleme ve çıkarma, yapmadan bu bilgileri alıp, ezberlemek ve gerektiğinde aynen tekrarlamaktır.

Bir diğer problem de derslerle ilgili kaynak ve materyal sıkıntısıdır. Özellikle meslek dersleri ile ilgili Bulgarca ders kitapları eksiktir. Bu durum öğrencinin çalışma ve araştırma imkânlarını son derece sınırlamakta ve başarısını engellemektedir.

Öğretmenlerle öğrencilerin eğitim ve öğretime ilişkin karşılaştıkları problemlerin çözümü ve üstesinden gelme yollarının kısıtlılığı, kalite seviyesinin düşük kalmasına yol açmaktadır.

İmam-Hatip Liselerinde, özellikle meslek dersleri ile ilgili düzenli ders müfredat programları henüz oluşturulamamıştır. Bu yüzden öğretmenler, konuları sistematik bir şekilde işleyememektedirler. Her öğretmen kendisinin uygun bulduğu ve öğrencilerin de eksikerini giderebileceği konuları belirlemekte ve daha çok bunlar üzerinde durmaktadır.

Ayrıca TDV tarafından görevlendirilen öğretmenlerin Bulgarcaya vâkıf olmamaları, eğitim sistemini tam manasıyla tanımamaları, öğrencilerin yeterince istifade etmelerini engellemektedir. Fakat bu istifade edemeyiş daha çok Türkçe bilmeyen talebelerle ilgilidir.

Başka bir problem ise Başmüftülük Eğitim Bölümü görevlilerinin ilgisizliğidir. Başmüftülükçe seçilen din eğitimi ile ilgili kişileri bu okullarda verilen din eğitiminin verimli olup olmadığı, müfredat programlarının oluşturulması gibi konularla yakından ve yeterince ilgilenmemektedirler.

Okullarda eğitim-öğretim kalitesinin daha iyi olabilmesi için meslek dersleri öğretmenleri, Başmüftülük tarafından belli aralıklarla teftişe tabi tutulmalıdır. Bu, sadece sözünü ettiğimiz öğretmenleri değil, diğer kültür dersleri öğretmenlerini de kapsamalıdır.

Öğretmen-öğrenci diyalogunun arzulanan düzeyde olmadığı ortaya çıkmaktadır. Arzu edilen diyalogun gerçekleşmesini engelleyen sebeplerden birisi öğretmenlerin öğrencilere yeterince zaman ayırmaması, öğretmenlerin ilgisiz, öğrencilerin ise çekingen ve sıkılgan olmalarıdır. Öğretmen, öğrencinin dilinden anlamamaktadır, sıcak ilişkiler kurulamamaktadır. Bununla birlikte başka faktörlerin bu konuda rol oynayabileceği de ortaya çıkmaktadır. Öğrenciler öğretmenlerini yeterince tanımamaktadır.

Söz konusu diyalog eksikliğinin bir diğer nedeni, kültür derslerindeki sınıf ve rehber öğretmenlerinin Bulgar olmalarının yanı sıra, İslâm dışındaki dinlere mensup olmaları, ya da hiçbir dine mensup olmayışlarıdır. Bu uygulama, çeşitli olumsuzlukları da beraberinde yanlış olduğu sonucuna ulaşılmış ve yeni yeni çözüm metotları üzerinde durulmuştur ki, en önemlisi, farklı din mensubu öğretmenlerin yerine müslüman öğretmenlerin atanmasıdır.

Ayrıca bazı öğrenciler, Türkçe bilmedikleri için mesleki derslerde, özellikle Türkiye'den gönderilen meslek dersleri öğretmenleriyle iletişim kuramamakta ve yeterli rehberlik hizmetlerinden faydalanamamaktadırlar. Bu bakımdan öğrencilerin öğretmenleriyle iletişim kurabilmelerine katkı sağlamak için imkânlar ölçüsünde hem öğrencilere dil geliştirme kursları verilmeli, hem de öğretmenler öğrencilerinin bu sıkıntılarını dikkate alarak onlara yaklaşmalıdırlar.

Arkadaş ilişkilerinin zayıflığı % 20,4 olarak tespit edilmiştir. Arkadaşlık ilişkisi erken çocukluk döneminde önemli ve dikkat edilmesi gereken bir husustur. Gençlik çağında kişiliğin olgunlaşması, yeni davranış kalıplarının kazanılması ve inançların benimsemesinde arkadaşlık ilişkilerinin önemi büyüktür. Gençler, arkadaş grubu içinde birbirlerinin fikirlerini ve duygularını benimserler. Birbirlerine yardım eder, dostluk ve sadakatlerini de sürekli denerler.

Arkadaş grupları gençler açısından çok yönlü fonksiyonlara sahiptir. En önemlisi, arkadaş grupları genç için bir danışma ortamı ve davranışlar için yol gösterici

bir kaynak görevi yapar. Grup üyeleriyle özdeşim kurar, onların tutum ve davranışlarını benimser.⁵²

Okul hayatında arkadaş çevresinin öğrenciler üzerinde etkileri büyüktür. Birey, mensup olduğu arkadaş grubunun fikirlerine çok önem verir. Onların gözünden düşecek hareketleri yapmaktan çekinir. Birey, topluluğa ve topluluk içindeki yerine önem verir. Topluluk içinde beğenilmek ve başarılı olmak ister. Bu yaşlarda kurulan arkadaşlıklar kalıcı olur.⁵³ İyi ve kötü davranışları olan kişilerle arkadaşlık kurulduğunda etkilenme yüksek seviyede olacaktır.

Arkadaşlar, birbirlerini iyi veya kötü davranışlarıyla etkiler. Bu etkileşim, sürekli ve güçlüdür. İslâm eğitimcilerinden ez-Zernuci'ye göre; “Kötülerden uzak durmalıdır. Çünkü karakter etkilenir, iyi ve kötü davranışlar arkadaşın birinden diğerine geçer”⁵⁴.

Gazali de insan karakterinin arkadaştan hem iyi, hem de kötülüğü toptan alacağı görüşündedir.⁵⁵

Hz. Peygamber, “İyi kimse ile oturup kalkan kişinin ve kötü ile arkadaş olmanın misali, tıpkı misk taşıyanla demirci körüğünü yelleyip çeken kimse gibidir. Misk taşıyan ya sana verir, ya sen satın alırsın, hiç olmazsa ondan güzel bir koku duyarsın. Körükçüye gelince o, ya senin elbiseni yakar yahut da ondan fena bir koku duyar rahatsız olursun”⁵⁶ buyurmaktadır.

Gençlik dönemi topluma açılma çağıdır. Gencin özgür davranabildiği tek yer evin dışıdır. Genç, kendi gibi bağımsızlık arayan, yaşlılarına katılır. Arkadaşlık erken çocuklukta başlayıp gelişen bir ilişkidir. Bu bakımdan arkadaşlık ilişkileri toplumsal ilişkilere öncülük eder. İnsanlarla geçinmeyi öğrenir, işbirliğine girer. Yardımlaşarak, paylaşarak, duygusal alış-verişe girerek dostluk bağları kurar. Arkadaşlık kurabilmek ve sürdürebilmek başlı başına bir başarı ve ruh sağlığının bir ölçüsüdür.

⁵² Yörükoğlu, age., s. 61-62; Ekşi, age., s. 82.

⁵³ Öztürk, Hüseyin, *Eğitim Sosyoloji*, Ankara, 1993, s. 131.

⁵⁴ ez-Zernuci, age., s. 70-71.

⁵⁵ Gazali, age, c. II, s. 924-978.

⁵⁶ Müslim, *Birr*, 146, c. III, s. 2026.

3. Öğrencilerin Problemlerinin Çözümünde Başvurdukları Merciler

Ders dışında kalan zamanlarda öğretmenlerin öğrencilere vakit ayırması ve onlarla ilgilenmesi, başarılı rehberlik faaliyetleri için önemli hususlarından biridir. Hayatın her alanında rehberliğe ihtiyaç vardır.⁵⁷

İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin çoğunluğu, öğrenimlerine devam ederken okullara ait yurtlarda barınmaktadır. Dolayısıyla, öğrenciler arkadaşlarıyla birlikte kalmış olmaları itibariyle, sürekli olarak birbirlerinden etkilenebilecekleri tabii bir iletişim ve etkileşim içinde bulunmaktadır. Bu durumun, onların problem veya sıkıntılarını çözerken başvurdukları merciler konusuna ne şekilde yansıdığı, problemlerinin çözümü için nerelere ve kimlere başvurduklarını tespit etmek için yönelttiğimiz soruya verilen cevaplar aşağıdaki tablodaki verilmiştir (Bkz. Tablo: 34).

Tablo 34: Öğrencilerin Sıkıntılarının Çözümünde Başvurdukları Merciler

Çeşitli problem ve sıkıntılarının çözüm yolu	Sayı	%
Aileme danışarak halletmeye çalışırım	81	37,5
Okuldaki hocalarıma danışarak onların rehberliğine başvururum	23	10,6
Arkadaşlarımla veya kendime yakın bulduğum kişilerle paylaşırım	67	31
Bu konuda kimseye danışmayı düşünmem kendim halletmeye çalışırım	45	20,8
Toplam	216	100

Ankete katılan öğrencilerin 81'i (% 37,5) "aileme danışarak halletmeye çalışırım" seçeneğini tercih etmişlerdir. Örnekleme giren öğrencilerin % 31'i "arkadaşlarımla veya kendime yakın bulduğum kişilerle paylaşırım" seçeneğini işaretlemişlerdir. Deneklerin % 20,8'i bu konuda kimseye danışmayı düşünmediklerini, kendilerinin halletmeye çalıştıklarını, % 10,6'sı okuldaki hocalarına danışarak onların rehberliğine başvurduklarını beyan etmişlerdir.

Görüldüğü üzere, öğrenci ve öğretmen ilişkisinde bir diyalog eksikliği olduğu söylenebilir. Bu sebeple öğrenci, sıkıntısını veya problemini öğretmenlere açmak yerine, ya ailesine başvurmakta, ya arkadaşlarıyla paylaşmakta yahut da sıkıntısını kendi başına halletmeye çalışmaktadır.

Gerek diyalog eksikliği gerekse başka birtakım sebepler - ki bunlar öğrencinin kişilik/karakter özellikleri ve aldığı eğitim tarzıyla da ilgilidir - öğrencilerin birtakım

⁵⁷ Geniş bilgi için bkz. İbn Cema, *Öğretmen ve Öğrenci* (çev. M. Ş. Aydın), İstanbul., 1992, s. 47-59; Bayraktar, age., s. 109-310.

problemlerini çözmeye hususunda, öğretmenlere düşük düzeylerde başvurmalarını doğurmaktadır. Zira öğrencilik döneminde, arkadaşlık bazen öğrenciyi birlikte ders çalışmaya ve sosyal faaliyetlere katılmaya motive ederken, bazen de dersleri önemsememeye, vakti boşa harcamaya ve öğretmenleri hakkında subjektif yargılara ve peşin hükümlere de kapı aralayabilmektedirler.⁵⁸

Okul idareleri, sorumluluk taşıma noktasında ilk sırayı almaktadır. Daha sonra sorumluluğun önemli bir kısmının sınıf öğretmenlerinde olduğu ifade edilebilir. Mevcut fiziki şartlar ve imkânlar ne kadar iyi olursa olsun, öğretmenlerin, rehberlik faaliyetinin gereğine ve önemine yeterince inanmamış olması, bu konudaki başarının en büyük engellerinden biri olabilir. Öğretmen alçakgönüllü olmalı, diyalog için ilk adımı atmalı, öğrenciyi anlamaya çalışmalıdır.

Yüz yılın en önemli sorunlarından olan can sıkıntısı, stres, depresyon vb. durumları, tüm insanları etkilediği gibi öğrencileri de etkilemektedir. Bu etki, öğrenci başarılarına olumsuz yansımakta, öğrencilerin ortama uyumunu bozabilmektedir. Bu sebeple sıkıntılı öğrenciler tespit edilip onlara rehberlik yapılmalıdır.

J. İMAM-HATİP LİSELERİNDE MÜKÂFAT VE CEZA

1. Mükâfat

Arapça bir kelime olan “mükâfat”ın, “ödül, karşılık, hediye, armağan, iyiliğe, karşılık vermek gibi anlamları vardır.⁵⁹ TDK Sözlüğünde, “değerlendirici ve sevindirici davranış” olarak karşılık bulmaktadır.⁶⁰

Mükâfat, “İyi bir çalışma ve üstün bir beceri gösteren öğrenci, öğretmen veya yöneticilere verilen armağan” ifadeleriyle tanımlanmaktadır.⁶¹

Mükâfat, çocuğu veya öğrenciyi takdir veya tebrik etmek suretiyle başarısının devamını sağlamaya ve olumlu davranışlarını değerlendirerek iyi ve beğenilir yöndeki hareketlerinin tekrarını amaçlamaktadır.⁶²

Örgün din eğitiminde mükâfatlardan hangileri daha çok kullanılmalı, öğrenciler üzerinde en etkili mükâfat türleri hangileridir?

⁵⁸ Ay, *İlâhiyat Fakültelerinde Rehberlik*, Bursa, 2000, s. 188.

⁵⁹ Safsafi, A. Mursy, *Türkçe-Arapça Büyük Lügat*, İstanbul, 1983, s. 374.

⁶⁰ TDK *Sözlüğü*, c. II, s. 1605.

⁶¹ Alaylıoğlu, Ruşen-Oğuzkan, A. Ferhan; *Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü*, s. 83.

⁶² Ay, *Din Eğitiminde Mükâfat ve Ceza*, 3. bs., İstanbul, 2005, s. 17.

Bu ve benzeri konular üzerinde yapılan anket ve araştırmalar göstermiştir ki mükâfatların öğrenciler üzerinde olumlu etkileri oldukça yüksektir. Öğrencilerin en fazla hoşlandığı mükâfat türü ise arzu ve isteklerinin olumlu karşılanması, kendilerine sevgi gösterilip, öğretmenlerinden ilgi görmeleri ve iltifat almalarıdır. Derste öğretmenlerin beklentilerine olumlu cevap veren öğrencilerin, öğretmen tarafından tebrik ve takdir edilmeleri, güzel sözlerle övülmeleri de en fazla hoşlandıkları mükâfat türleridir.

Eğer öğrenciler bu mükâfat türlerinden hoşlanıyorlarsa bir din eğitimcisi de bu mükâfatları en güzel şekilde kullanmak durumundadır. Öğrencileri dine motive etmek ve onları dinden uzaklaştırmamak için bu mükâfatlar yerinde ve zamanında mutlaka kullanılmalıdır.

Din eğitimi ve öğretiminde manevi mükâfata yönelmek gerekmektedir. Çünkü bir din eğitimcisinin öğrencisine verebileceği en iyi ve en ideal mükâfat onların arzu ve isteklerine değer vermek, onlara sevgi ve ilgi göstermektir. Kendisine değer verilmesinden ve onunla ilgilenilmesinden hoşlanan öğrenci, öğretmenin bu yöndeki davranışından oldukça memnun olmaktadır.

Maddi ya da manevi olsun mükâfatların toplum huzurunda verilmesi önemlidir. Çünkü bir öğrencinin toplum huzurunda mükâfatlandırılması diğer öğrencileri de çalışmaya teşvik eder. Yine bir öğrencinin iyi davranışının başkaları tarafından takdir edildiğini gören diğer öğrenciler de aynı müspet davranışları yapma gayreti içine girebilir. Unutulmamalıdır ki mükâfatlandırılan iyiler, kötüler için bir örnek olabilir.

Öğrencilere okullarda verilen mükâfatların, oranı ve türleri bakımından elde edilen sonuçlar aşağıda verilmişlerdir.

Tablo 35: İmam- Hatip Liselerinde Ugulanan Mükâfat Türleri

Okullarda verilen mükâfat türleri	Sayı	%
Öğretmenler güzel sözlerle överler, takdir ve tebrik ederler	89	41,2
Sevgilerini ve ilgilerini artırırılar	49	22,7
Değişik armağanlar (kitap, giyecek vb.) hediye ederler	38	17,6
Not yükseltirler	35	16,2
Başka	5	2,3
Toplam	216	100

Öğrenciler, okullarda en çok başvuru alan mükâfat türünün, “güzel sözle övgü, takdir ve tebrik etmek” olduğunu belirtmişlerdir (% 41,2). Bunu “sevgi ve ilgilerinin artması” izlemekte (% 22,7); daha sonra da “değişik armağanlar (kitap, giyecek vb.) hediye etmesi” (%17,6) gelmektedir. Öğrencilerin 35’i (% 16,2) not mükâfatı verildiğini belirtmişlerdir. 5 öğrenci (% 2,3 oranla) “Başka” seçeneğini işaretlemiştir.

Alınan sonuçlara göre öğretmenlerin, öğrencilerine verdikleri mükâfat türleri, güzel sözlerle övmek, takdir ve tebrik etmektedir. Mükâfat türleri arasında ikinci sırada yer alan, öğrencilerin arzu ve isteklerine değer vermek, onlara sevgi ve ilgi göstermektir.

Öğretmenlerin öğrencilerinin sevgi ve ilgiye önem vermelerinde, buldukları ergenlik çağı rol oynayabilir. Kendisine değer verilmesini ve ilgilenilmesini isteyen ergen, öğretmenin bu yöndeki davranışından büyük memnuniyet duymaktadır.⁶³

Türkiye’de Mehmet Emin Ay tarafından İmam-Hatip Liseleri üzerine yapılan araştırmada öğrenciler, öğretmenlerin uyguladığı mükâfatları şu oranlarla belirtmişlerdir: “Ders hocaları beni güzel sözlerle övdüler, takdir ve tebrik ettiler” (% 45) , “not mükâfatı aldım, notum yükseltildi” (% 27) , “sevgilerini ve ilgilerini artırıyorlar” (% 14,6), “değişik armağanlar ile mükâfatlandırıldım” (% 4).⁶⁴

2. Ceza

Arapça bir kelime olan “ceza”nın, “karşılık, uyarı, mükâfat, cezalandırmak” gibi anlamları vardır.⁶⁵ Türk Dili Kurumu sözlüğünde ise, “uygun görülmeyen tepki ve davranışları önlemek için üzüntü, sıkıntı ve acı veren uygulama” şeklinde tanımlanmaktadır.⁶⁶

Ceza, “belli bir davranışın tekrarlanmasını önlemek veya istenen bir suçun önünü almak amacıyla bir kimse veya birtakım insanlar hakkında alınan maddi veya manevi tedbirdir”.⁶⁷

Amacı, yanlış davranışların kayıtsızlıkların ve dikkatsizliklerin tekrarına engel olmak ve kötü alışkanlıkların meydana gelmesini önlemektir.⁶⁸

⁶³ Ay, age., s. 184–185.

⁶⁴ Ay, age., s. 182.

⁶⁵ Safsafi, age., s. 61.

⁶⁶ TDK Sözlüğü, c. I, 208.

⁶⁷ Tuğlacı, Pars, *Okyanus Ansiklopedik Sözlüğü*, c. I, İstanbul, 1972, s. 401.

Eğitim ve öğretimin ceza ile de ilişkili olduğu bilinen bir gerçektir. Çünkü ceza da eğitim-öğretimde disiplini sağlama vasıtalarından biri olarak görölmektedir.

Gerek disiplini sağlamak, gerekse olumsuz davranışlara engel olmak veya bu gibi davranışların yapılmasını önlemek amacıyla verilen cezaların türleri konusunda öğrencilerin anket sorularına verdikleri cevaplar tabloda verilmiştir. (Bkz. Tablo 36)

Tablo 36: İmam- Hatip Lisesi Öğrencilerinin Aldığı Cezalar

Okullarda verilen ceza türleri	Sayı	%
Ceza olarak öğretmenler öğrencilere karşı sevgi ve ilgi göstermezler	75	34,7
Uyarı, mahrumiyet, kınama ve azarlama gibi cezalar verirler	84	38,9
Not düşürürler	29	13,4
Döverek cezalandırırlar	3	1,4
Başka	10	4,6
Cevapsız	15	6,9
Toplam	216	100

Öğrencilerin verdikleri cevaplara göre ilk sırayı (% 38,9) “uyarı, mahrumiyet, kınama ve azarlama” cezası almakta, hemen ardından (% 34,7) “ceza olarak öğretmenlerin öğrencilere karşı sevgi ve ilgi göstermemeleri”; sonra (% 13,4) “not düşürme” ve % 1,4’ü dayak cezası gelmektedir. Deneklerin %2,3’ü (5 kişi) “Başka” seçeneğini işaretlemiştir. “Başka” seçeneğinde ise; öğrenciler bu konudaki görüşlerini şöyle ifade etmişlerdir:

“Ceza yok, öğretmenler sadece bağırıyorlar. / Pansiyonda belletmenler bize karşı iyi davranmıyorlar. / Sadece bağırırılar asla vurmazlar. / Pek ağır ceza uygulanmaz, sözlü uyarı yapılır. / Bir defa uyarırlar, ikinci defada okuldan atarlar. /

Veriler göz önüne alınarak, gerektiğinde en çok uygulanan ceza türünün, “Uyarı, mahrumiyet, kınama ve azarlama” olduğu ortaya çıkmıştır. Ardından “ders öğretmenlerinin ilgi ve sevgi göstermemesi” cezası gelmektedir. “Not düşürme” cezası % 6,5 oranıyla üçüncü sırada, döverek cezalandırma ise % 1,4 oranıyla son sırada yer almaktadır.

Türkiye’de Mehmet Emin Ay tarafından İmam-Hatip Liseleri üzerine yapılan araştırmada öğrenciler, öğretmenleri tarafından verilen cezaları şu oranlarla belirtmişlerdir: “Uyarı, mahrumiyet, kınama ve azarlama gibi cezalar aldım” (% 28,9),

⁶⁸ Ay, age., s. 20-21.

“notum düşürüldü” (%26,6), “ders hocaları ilgi ve sevgi göstermemeye başladılar.” (% 21,5), “dayağa başvururlar” (% 16,4).⁶⁹

K. ÖĞRENCİLERİN DİNİ DAVRANIŞLARININ DEĞİŞME DÜZEYLERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Okullar öğrencilerin davranışlarını değiştirme ve geliştirme iddiasında olan kurumlardır. Dolayısıyla araştırma alanımıza giren okullar öğrencilerin davranışlarında ne gibi değişiklikler meydana getirmektedir ve meydana gelen davranış değişiminin düzeyi nedir? Sorusunun cevabını bulabilmek için bu yönde bir soru hazırlanmış ve öğrencilere yöneltilmiştir.

Tablo 37: Öğrencilerin Dini Davranışlarının Değişme Düzeyleri

Okula başladıktan sonra davranışlarda değişiklik olup-olmadığı	Sayı	%
Evet	130	60,1
Hayır	31	14,4
Fikrim yok	40	18,5
Katılan	201	93
Cevapsız	15	7
Toplam	216	100

Ankete katılan öğrencilerin % 60'1'i “evet” seçeneğini işaretlemişlerdir. Buna göre öğrencilerinin büyük çoğunluğunun davranışlarında değişme olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu soruya, öğrencilerin sadece % 18,5'i “fikrim yok” şeklinde cevap verirken “hayır” diyenlerin oranı %14,4’üdür.

İmam-Hatip Lisesine gelmekle dini yaşantılarındaki değişiklikler açısından öğrencilerin olumlu bir tutum içinde girdikleri gözlemlenmiştir.

Öğrenciler, İmam-Hatip Lisesinde okuyor olmanın inançlarını arttırdığını ifade etmektedirler. Okul sayesinde ibadetlerinde bir artışın söz konusu olduğu, ahlâk ve davranışlarının olumlu yönde geliştiği gözlemlenmektedir. Ayrıca öğrencilerin büyük bir kısmı, din eğitiminden dolayı insanlara karşı daha hoşgörülü olduklarını belirtmişlerdir. O halde din derslerinin öğrencilere gerekli olan olumlu tutum ve davranışlar kazandırdığını söyleyebiliriz.

⁶⁹ Ay, age., s. 193.

Sorduğumuz sorunun açıklama kısmında öğrencilerin verdikleri cevaplardan şu örnekler sıralanabilir:

“Anne-babama, komşularıma ve diğer insanlara karşı davranışlarımı değiştirdim. / İnsanlara karşı iyi davranmayı ve saygılı olmayı öğrendim. / Dini kitapları okumaya başladım. / Ahlâkım güzelleşti ve karakterimde değişme oldu. / Manevi ve sosyal açıdan kendimde gelişme oldu. / İçki içmeyi bıraktım. / Daha gerçekçi ve daha şuurlu düşünmeye başladım. / Namaz kılmaya başladım ve Allah’a karşı kendimi daha yakın hissetmeye başladım. / Allah’a karşı ibadetlerimi yerine getirmekten mutluyum. / Düşüncem değişti, kendimi daha farklı hissetmeye başladım. / Dinimi öğrendikten sonra iyi bir insan oldum. / Hayata bakış tarzım değişti, giyinme tarzım bende her şey değişti.”

L. ÖĞRENCİLERİN KÜLTÜREL DÜZEYLERİ

İnsanın kültürel gelişimini sağlayan en önemli unsurlardan biri de kitaptır. Bunların kitap okuyarak bilgi ve kültür birikimini zenginleştiren bir insanın olaylara bakış açısı ve yorumu mutlaka daha farklı olacaktır. Özellikle gençlerin düşünce ufğunun genişlemesi için mutlaka okuma alışkanlığını kazanmış olmaları gerekmektedir.

Anket uyguladığımız İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin en çok hangi tür kitapları okumaktan hoşlandıklarını öğrenmek için “Kitap okuma alışkanlığınız varsa en çok hangi tür kitap okuyorsunuz?” sorusunu yönelttik. Konu ile ilgili sorumuza verilen cevapları şu şekilde tespit ettik. (Bkz. Tablo: 38)

Tablo 38: Okunan Kitap Türlerinin Dağılımı

Okunan kitap türleri	Sayı	%
Dini ve ahlâki kitapları	91	42,1
Roman, hikâye, şiir...	55	25,5
Tarihi,	37	17,1
Kültürel kitapları	15	6,9
Başka	7	3,2
Katılan	205	94,9
Cevapsız	11	5,1
Toplam	216	100,0

Öğrencilerin vermiş oldukları cevaplardan en çok dini ve ahlâki kitapların okunduğu anlaşılmıştır ki, bu tür kitap okuyanların oranı (% 42,1)'dir. Öğrencilerin dini bilgilerini zenginleştirmek amacıyla bu tür kitaplar okuduklarını söyleyebiliriz. Öğrencilerin % 25,5'i roman, hikâye, şiir okuduğunu belirtmişlerdir. Gençlik döneminin belirgin özelliği duyguların ön plana çıkmasıdır. Bu sebeple öğrenciler daha çok hislerine ve duygularına hitap eden roman, hikâye, şiir gibi türleri tercih etmektedirler. Öğrencilerden tarihi kitaplar okuyanların oranı %17,1'dir. "Tarihi" kitapları okuyanların ise tarihle ilgilendiklerini söyleyebiliriz. Kültürel kitaplar okuyanların oranı % 6,9'dur. Bunların dışında okunan kitaplar ise, macera, bilimsel ve fikir kitapları olarak belirtilmiştir.

Türkiye'de Hökelekli'nin araştırmasında da İ. H. L. öğrencilerinin okudukları kitap türleri içerisinde ilk sırada % 31,2 ile dini kitaplar, % 7 bilimsel eserler, % 21 hikâye ve roman, % 4,6 fikri, felsefî ve ideolojik eserler olduğu görülmüştür.⁷⁰

Bu yaşlarda gençler fikri, felsefî ve ideolojik eserlere ilgi duyarlar, dolayısıyla böyle bir sonuca çıkması gençlerin gelişim özellikleriyle de örtüşmektedir.

M. ÖĞRETMENDE BULUNMASI GEREKEN VASIFLAR

İslâm eğitiminde öğretmen, karakteri ve ilmî yeterliliği ile değer kazanır. Karakteri sağlam olmayan bir öğretmenin ilmî yeterliliği olsa da, sevgi ve güven ortamı oluşturamayacağı için dersinden istifade edilemeyeceği gibi güzel, ahlâklı bir insanın da ders verdiği alanda kendini yetiştirmemişse öğrencilerine faydalı olması düşünülemez. Bu sebeple öğretmenin her hâliyle örnek alınacak bir şahsiyete sahip olması gerekmektedir.⁷¹

1. Öğretmenin Karakteri

İslâm eğitiminde öğretmenin karakteri, söz ve davranışları arasındaki uyum, kılık-kıyafeti öğrencilere ve topluma örnek olması açısından önemlidir. Çünkü

⁷⁰ Hökelekli, Hayati, "Ergenlerin Sosyal İlişki ve İlgilerine Din Eğitiminin Etkisi", U.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy., II, c. II, yıl, II, 1987, s. 39.

⁷¹ M. Akif de "Muallimim diyen olmak gerektir imanlı, edepli, sonra liyakatli, sonra vicdanlı." derken öğretmenin imanî, ahlâkî ve ilmî açıdan kendini yetiştirmiş olması gerektiğine işaret etmektedir. (Ersoy, M. Akif, *Safahat*, 5. bs., Gonca Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 281.)

öğrenciler öğretmeninin ilk önce davranışlarına ve kılık-kıyafetine bakar, sonra sözlerinden istifade eder.⁷²

Öğretmenin her hâli ve sözü dikkatle takip edildiği için fiil ve hareketlerinde kusur olmamalı, söz ve davranışlarıyla peygamber ahlâkının temsilcisi olmalıdır. Bu sebeple öğretmen önce kendi ahlâkını düzeltmeli, söylediği şeyleri önce kendisi uygulamalıdır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de Allah Teâlâ sözü ve ameli birbirini tutmayan âlimler için “insanlara iyiliği emredip, kendinizi unutup musunuz”⁷³ diye uyarıda bulunmaktadır.

İyi bir öğretmenin öğrencilerine faydalı olabilmesi için öncelikle mesleğini sevmesi gerekir. Mesleğe bağlılığı ve sevgisi o derece olmalıdır ki, gününün çoğunu ilim öğretmeye ayırmalı, ders saatleri dışında da öğrencilerine zaman ayırmalıdır. Mümkünse eğitim-öğretim faaliyeti dışında bir işle meşgul olmamalıdır.⁷⁴

Öğretmen müşfik (sevecen) olup öğrencilerini sevmeli, onlara dostça davranmalıdır. Kur'an-ı Kerim'de de geçtiği üzere Peygamber Efendimiz ümmetine karşı müşfik ve merhametli olup, onların sıkıntıya uğramasına üzülüyor, mutluluğunu istiyordu.⁷⁵ Peygamberlik mesleğini devam ettiren öğretmenlerin de bu hususa toplumda en fazla dikkat eden insanlar olmaları gerekir.

Öğretmen de peygamberlerin yolundan gitmeli, öğrencinin bilhassa kasıtsız ve bilmeyerek yaptıklarını affetmelidir. Talebenin sualleri karşısında sabırlı, uygunsuz hareketlerine karşı tahammüllü olmalıdır.⁷⁶ Kendine yapılan suçları affetmeli, ancak topluma ve dine karşı işlenen suçları affetmemelidir. Bir öğrencinin yanlış bir hareketini ilk defa gördüğünde bağışlamalı, teşhir etmemelidir.⁷⁷ Öğrencisini terbiye etmek için bazen kinaye yollu, bazen açık olarak, bazen ismen, bazen işaretle nasihat etmelidir.

Öğretmen, çocuklar arasında zengin-fakir ayırımı yapmamalı, her öğrenciye eşit davranmalıdır. Yine üstün gayretli ve ahlâklı öğrencilere de özel ilgi gösterilebilir.⁷⁸

⁷² Gazzâlî, *Bidâyetü'l-Hidâye*, Mısır, ts., s. 36.

⁷³ Bakara, 2/44.

⁷⁴ Kâbisî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Halef el-Kayrevânî, *er-Risâletü'l-Mufasssale li-Ahvâli'l-Müteallimîn ve Ahkâmi'l-Muallimîn ve'l-Müteallimîn*, Kahire 1955, s. 295.

⁷⁵ Tevbe, 9/128.

⁷⁶ Gazzâlî, *age.*, s. 36.

⁷⁷ İbn Miskeveyh, Ebu Ali Ahmed b. Muhammed, *Tehzibu'l-Ahlâk*, Kahire, 1323. s. 20.

⁷⁸ en-Nahalâvî, Abdurrahman, *Usûlu't-Terbiyeti'l-İslâmiyye*, Dimâşk, 1399/1979, s. 159.

2. Öğretmenin Ders İşleme Yöntemleri

Öğretmenin ahlâkî özellikleri kadar kendi branşında yeterli olması ve ders anlatış tarzı da öğrencinin iyi bir eğitim alması için önemlidir. Öğretmen, öğrencileri ilgi ve kabiliyetleri doğrultusunda yönlendirebilmek için her ilim dalından bir nebze bilgiye sahip olmalı, en azından her ilmin gaye ve konusunu bilmelidir. Ders verdiği sahada ise sürekli kendini geliştirmelidir. Öğretmen hem kendini daha ileri bir seviyeye ulaştırmaya, hem de öğrencilerini iyi yetiştirmeye çalışmalıdır. Mesleği ile ilgili yeni gelişmeleri takip etmelidir.

Ders anlatırken kolaydan zora, basitten karmaşığa doğru bir sıra takip etmelidir. Öğrencilerin ders esnasında görüşlerini açıklamalarına müsaade etmeli, istişare ve münazara ortamı oluşturmaktadır. Ders anlatırken öğrencilerin ilgi ve kabiliyetlerini göz önünde bulundurmalıdır. Öğrencinin anlayabileceği şekilde dersi sunmalı, anlayamayacağı konularda açıklama yapmamalıdır. Gayretli ve zeki öğrenciyi ise ilimden anlayabileceği kadarıyla bilgilendirmelidir.⁷⁹ Her konunun en önemli kısımlarını anlatmalı, öğrencileri zorlayacak ve sıkacak derecede teferruata dalmamalıdır. Öğrenciye dersi ve okulu sevdirmeli, ders çalışma metotlarını öğretmelidir. Öğrenciyi ders dışında da görevlendirmeli, ödevler vererek zamanını boşa geçirmesini engellemelidir.

Öğretmen derse girmeden önce hazırlanmalıdır. Derste anlatacağı konuyla ilgili olarak plân yapmalı, önemli kısımları belirleyerek not almalı, sorulması muhtemel soruların cevapları üzerinde düşünmelidir.

Öğretmen ders esnasında sabit durmamalı, sınıfta dolaşmalıdır. Jest, mimik, el, kol hareketlerinde bir uyum ve denge olmalıdır. Öğrencilerin sorularına değer vermeli, sesin geldiği tarafa yönelip suali sonuna kadar dinlemelidir. Nitekim Allah Resulü bir şeye bakmak istediğinde bütün vücuduyla döner, bir kimseyle konuşurken o kimseye dönerek konuşurdu.⁸⁰

⁷⁹ Taşköprizâde, Ahmed b. Mustafa, *Mevdû'âtu'l-'ulûm*, (çev. Kemâleddin Mehmed Efendi), İkdâm Matbaası,, İstanbul, 1313, , c. I, s. 73-76.

⁸⁰ Tirmizi, “*Şemâil*”, I, 18.

“Öğretmenin yapması gereken ilk işi öğrencilerin kalbini kazanması, onları kendine bağlaması ve onlar tarafından sevilen bir şahsiyet haline gelmesidir. Sevgi bütün kapıları açan sihirli bir anahtardır.”⁸¹

Öğretmen; çalışkan, bilgili, nazik, güler yüzlü olup, öğrencilere iyi ve adaletli davranmalıdır. Öğrencileriyle ilgilenmeli, onlara iyi ders anlatmalı ve küçük hatalarıyla alay etmemelidir. Bu nitelikleri taşıyan öğretmen “örnek insan” dır.⁸²

Öğretme-öğrenme sürecinin etkili olabilmesi için öğretene ve öğrenene arasında çok özel bir ilişkinin kurulması gerekir.

Öğretmen mesleğine yeterince hâkim olması, görevinde başarılı olabilmesi ve üzerine düşen sorumlulukları yerine getirebilmesi için, yetişme esnasında seçtiği meslekle ilgili bir takım nitelikleri kazanması gerekir. Bu nitelikleri şu şekilde sıralayabiliriz:⁸³

Öğrencilerini sevmeli, onları zihni, ruhi ve bedeni özellikleriyle aile durumları bakımından tanımalıdır.

Alanı ile ilgili eğitim-öğretim metot ve teknikleri, ders araç-gereçlerin uygulama, kullanma becerisine sahip olmalıdır.

Öğrencilere kendi kendine çalışma, araştırma, öğrenme metot ve teknikleri öğretmeli, öğrenme ortamını hazırlamalı, gerektiğinde onlara yardımcı olmalı ve rehberlik yapmalıdır.

Okul idaresi, diğer öğretmenler, öğrenciler ve çevre ile uyum içerisinde çalışabilmelidir. Öğretmede, okulun eğitim-öğretim etkinliklerini, diğer öğretmen ve yöneticilerle iş birliği yaparak planlaması ve gerçekleştirilmesi beklenir.

Etkili bir öğretmen gerektiği zaman öğrencilerle arkadaşlık kurabilen bir kişidir. Bazı durumlarda da öğretmen ailenin yerini alır.

Bütün bu vasıflar birlikte etüt edildiğinde: Eğitim ve öğretimde istenilen başarı ve verimliliği elde etmek için öğretmenin beklenen bazı görevleri yerine getirmesi gerekmektedir. Öğretmenden beklenen; görevlerini bilen, derslerini planlayabilen ve nasıl öğretebileceğini bilen, öğrencilerinin öğrendiklerini değerlendirebilen, öğrenci-

⁸¹ Bayraktar, age., s. 227.

⁸² Tezcan, *Eğitim Sosyolojisine Giriş*, Ankara, 1981, s. 288–290.

⁸³ Kaya, Kemal, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, Ankara, 1984, s. 178.

öğretmen ilişkilerini yönetebilen, okulda ve toplumdaki konum ve sorumluluklarını bilen ve yerine getiren bir meslek elemanı olduğunun bilincinde olmasıdır.⁸⁴

Öğretmek, öğrenme sürecini yönlendirmek demektir. Öğretmen, öğrencilerin öğrenmesine rehberlik eden bir kılavuzdur. Bu süreçte yapılması gereken ilk şey öğrenme hedeflerini belirlemektir.

Öğretmen, programını öğrencilere göre düzenleyerek ve güncelleştirerek, programının ve okulunun etkinliğine katkıda bulunmalıdır.

Öğrencilerin, kendilerine yöneltilen “ *Size göre iyi bir İmam-Hatip Lisesi öğretmeni nasıl olmalıdır?*” sorusuna vermiş oldukları cevaplar şöyle özetlenebilir:

“Dindar, bilgili, ahlaklı, hoşgörülü, kültürlü olmalıdır ve öğrencilere sevgi göstermelidir. / Ders anlatırken iyi bir şekilde öğrencinin dikkatini çekmeli ve dersi sevdirmelidir. Öğrencilerinin dersi anlayabileceği şekilde anlatmalı ve gülümsemelidir. / Derse iyi hazırlanıp, gelmeli, hikâye anlatmalı, şaka yapmalı, ara sıra vaaz etmeli. / Öğrencilere karşı iyi davranmalı ve onlara güzel örnek olmalı. / Öğrencilerin arasında ayırım yapmamalı, onlara bir şey öğretmeye çalışmalıdır. / Giyim-kuşamında daha dikkat eden olmalıdırlar. / Dini iyi bilen ve yaşayan olmalıdır. / Öğrencileri fazla zorlamasınlar, pratik ibadetler konusunda örnek olmalıdırlar ve bizi teşvik etmelidirler. / Öğrencilerle tek tek ilgilenmeli ve öğrencinin görüşlerini dinlemelidir. / Derdimiz, sıkıntımız olduğu zaman elinden geldiği kadarıyla bize yardım etmelidir. / Disiplini tutarlı olmalı, öğrencilerini aşağılamamalı ve onların arasında ayırım yapmamalıdır”.

Kısacası öğrenciler karşılarındaki öğretmeni olgun bir erişkin olarak görmek istemektedirler. Öğrencilerin ifadelerinden onların zihinlerinde tasarladıkları öğretmen tiplmesi ortaya çıkmaktadır. Aslında bu ifadelerin toplamı örnek bir öğretmen modelini ortaya çıkartmaktadır. Örnek bir öğretmen her şeyden önce yaşayışıyla, davranışlarıyla, ahlâkıyla bir bütünü oluşturur. Öğrencilerine anlattığını ilk önce kendisi uygulayan ve yaşayan olmalıdır.

Öğrenciler, kendilerini yetiştiren öğretmenlerinin öğrettikleri dini bilgileri pratik hayata yansıtmağını, dolayısıyla onları örnek kişiler olmağını; ayrıca öğretmenlerinin yeterli bilgiye sahip olmağını; kendilerine karşı ilgi göstermelerini, rehberlik

⁸⁴ Yılmaz, H., ve Pilten, Ö., *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Mikro Basım Yayın A.Ş., Konya 1998, s. 16.

etmelerini, hoş görülme olmalarını, kılık kıyafetlere özen göstermelerini ve öğrenciler arasında ayırım yapmamalarını istemektedirler.

Öğretmenlerin dersi iyi anlatabilmeleri, branşında çok iyi olup her konuda bilgi sahibi, iyi ahlaklı, kültürlü, kendini iyi yetiştirmiş, öğrencilerin ihtiyaçlarına ve sorularına cevap verebilecek kapasitede olmaları da arzulanmaktadır.

N. ÖĞRENCİLERİN BEKLENTİLERİ

Her okulun öğrencilerinin, kendi okullarına geliş amaçlarına göre birtakım umut ve beklentilerinin olması doğaldır. Lise yılları, gençler için bir dönüm noktasıdır. Belirlenen hedeflere ulaşabilmek için geleceğe güvenle bakılması gerekmektedir. Buna karşılık okulun da, öğrencilerinin umut ve beklentilerine cevap verebilecek bir eğitim ve öğretim yaptırması gerekir. Bunun gerçekleşebilmesi için ise, öğrencilerin beklentilerinin objektif bir bakış açısıyla tespit edilmesi, okul yöneticileri ile öğretmenlerinin de bunu önemsemesi gerekmektedir. Araştırmamız çerçevesinde bu konuya da yer verilmiş ve öğrencilerin okullarından beklentilerinin neler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Öğrencilere, açık uçlu olarak yöneltilen, “Okulunuzdan en büyük beklentileriniz nelerdir?” sorusuna verdikleri cevaplardan bazıları şöyle sıralanabilir:

“ İslâm dini hakkında yeterli malumata sahip olmak istiyorum. / Bu okuldan başarılı olup, İslâm dinini iyi öğrenmek istiyorum. / Arkadaşlarıma, gençlere ve diğer insanlara İslâm dinini öğretmek istiyorum. / Topluma faydalı olmak istiyorum. / Daha iyi daha kaliteli bir eğitim bekliyorum. / İmam-Hatip Liselerinde eğitim öğretim kalitesini daha üst seviyelere çıkarma imkânları üzerinde çalışılmalıdır. Üniversite sınavlarında başarılı olabilecek şekilde eğitim verilmelidir. / Derslerin dışında sosyal-kültür faaliyetleri, bilgi ve spor yarışmaları, turnuvaları düzenlenmesini istiyoruz. / Biz hocalarımızı örnek insan olarak görmek isteriz. / Bu okula çalışkan, daha fazla gayret gösteren ve daha ahlaklı öğrenciler gelmesini istiyorum. / Bu okuldan bilgili, kültürlü, iyi ahlaklı olarak mezun olmak istiyorum. / Okulda meslek derslerini hem Bulgarca hem de Türkçe olarak anlatsınlar. Yemek kalitesinin yükseltilmesi, yemeklerin çeşitlendirilmesini istiyorum, çünkü her hafta aynı yemekleri yiyoruz / Okulumuzda DVD, bilgisayar, slâyt projektörü bulunması. / Okul ve yurt binası fiziki kapasitesi yönünden yeterli duruma getirilmelidir. / Sınıf mevcutları ideal hale getirilmelidir. / Okulda ve yurttaki temizliğe dikkat edilmelidir. / Disiplini tutarlı olmalı ve öğrencilerin

arasında ayırım yapılmamalıdır. / Öğretmen, öğrenci ve idare diyalog halinde olmalı. / Pansiyonda mevcut şartları düzeltilmelidir.”

Öğrencilerin verdikleri cevaplardan hareketle, onların beklentilerinin genel olarak şu konularda yoğunlaştığını görmekteyiz:

Öğrenciler, eğitim kalitesinin yükseltilmesini, sosyal ve kültürel faaliyetlerin arttırılmasını, üniversiteye hazırlık ve yurt hizmetlerinin iyileştirilmesini arzulamaktadırlar.

Öğrenciler, mezun olduktan sonra öncelikle iyi bir meslek sahibi olmayı, okullarda kendilerine verilen dini bilgilerin hem kendi yaşayışlarında dindar ve güzel ahlâklı bireyler olarak yaşamalarına imkân vermesini, hem de topluma yapacakları hizmetlerde yeterli olmasını istemektedirler.

Öğrencilerin resmi veya gayri resmi dini vazifeler üstlenerek insanlara dini anlatmak ve onlara yardımcı olmak istediklerini görüyoruz. Ayrıca gençlere rehberlik yapmayı, İslâm dininin güzelliklerini ortaya koymayı, İslâm’ın daha iyi anlaşılmasını sağlamayı hedeflediklerini belirtmektedirler.

Öğrenciler, kendilerini yetiştiren öğretmenlerinin öğrettikleri dini bilgileri pratik hayata yansıtılmalarını dolayısıyla, onları örnek kişiler olarak görmek istemektedirler. Ayrıca öğretmenlerinin bilgili olmalarını; kendilerine karşı ilgi göstermelerini, rehberlik etmelerini, hoş görülme olmalarını, kılık kıyafetlere özen göstermelerini ve öğrencilerin arasında ayırım yapmamalarını istemektedirler.

Ders dışı sosyo-kültürel ve sportif faaliyetlere yer verilmesini, üniversitelerin farklı dallarına hazırlayıcı derslerin ya da destekleyici programların artırılması arzulamaktadırlar. Yurtların fiziki şartlarının iyileştirilmesi de istekler arasındadır.

Öğrencilerin kaldıkları yurtların fiziki şartlarından hiç memnun değillerdir. Özellikle temizlik, ısınma, sıcak su, ders çalışma imkânları yetersizliği gibi konular çözülmesi gerekli en önemli hususlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu okullara çalışkan, kültürlü, güzel ahlaklı öğrenciler gelmesi istenmektedir.

Öğrencilerin kendi yazdıklarına göre, az da olsa bazı öğrencilerin bir imam-hatipli gibi davranmadıkları, İmam-Hatip Lisesi öğrencisine yakışmayacak hareket ve davranışlarda buldukları problem olarak dile getirilen konular arasındadır. Öğrencilerin şikâyetleri arasında ortaya konulan bu durum, onların almış olduğu din eğitimi sebebiyle farklı bir misyon taşıması gerçeğini ortaya koymaktadır.

O. OKUL İÇERİSİNDE YAPILAN MESLEKİ UYGULAMA

1. Mesleki Faaliyetler

Mezun olduktan sonra öğrencilerin bir kısmı din görevlisi olmayı tercih etmektedirler. Özellikle imamlık, müezzinlik gibi vazifeler almaktadırlar. Öğrencilerin bu meslekte başarılı olmaları amacıyla İmam-Hatip Lisesi programlarına “mesleki tatbikat” adı altında uygulama dersleri konulmuştur.

“Din görevlisi yetiştirmek için uygulamanın yeri son derece önemlidir. Bu mesleği icra edecek kimselerin nazari bilgiler yanında düzgün Kur’an-ı Kerim okuması, usulüne uygun olarak namaz kıldırması, güzel ve faydalı biçimde vaaz etmesi, hutbe okuması, dua yapması, doğum, nikâh, cenaze vesaire dini merasimleri dini esaslara uygun biçimde icra etmesi gerekir”.⁸⁵ Bu sebeple din işleri görevini yapacak kimsenin mutlaka, uygulama yaparak mesleğinde beceri kazanması gerekmektedir.

Uygulama, eğitimi hedefine ulaştıran en önemli faktördür. Uygulamasız mesleki eğitim düşünülemez.

İmam- Hatip Liselerindeki mesleğe hazırlayıcı programlar öğrencilerin;

Alacakları mesleki görevde başarılı ve halka daha çok yararlı olabilmelerini, görevlerini sağlam ve güvenle yürütebilmelerini, öğrenim süresince alınan bilgilerin değerlendirilmesini yapmalıdırlar.

Öğrenim süresince alınan bilgilerin pratik hayata uygulamalarının sağlanabilmesi için “Hitabet ve Mesleki Uygulama” derslerinden yararlanılarak İmam-Hatip Lisesi öğrencilerine mesleki uygulamaların ders saatleri içinde sınıfta ve okulun mescidinde, ders saatleri dışında ise camilerde yapılmalıdır.

İmam-Hatip Liselerinin tatbikat camilerinde öğrencilere her hafta, düzenli bir şekilde hutbe okutmalı, vaaz verdirmeli, sınıfta bunları tenkidi ve değerlendirilmesi yapılmalıdır, daha sonra uygulamalar imkân ölçüsünde şehir ve civarındaki köyleri ihtiva edecek şekilde genişletilmelidir.

Bunlara ilave olarak, İmam-Hatip Liseleri öğrenciler arasında Kur’an-ı Kerim okuma, hutbe okuma gibi mesleki yönü geliştirici yarışmalar yapılmalıdır.

Ayrıca yaygın olarak yapılan faaliyetler arasında mübarek gün, geceler ve kutlu doğum haftası için düzenlenen programlar da yer almaktadırlar. Bu programlar

⁸⁵ Özek, Ali, “İmam-Hatip Lisesi ve Ehliyetli Din İşleri Görevlisi Yetiştirme İşleri”, Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri (8-10 Nisan 1988), Diyanet İşleri Başkanlığı, Yay., Ankara, 1991, s. 216.

öğrencilerin mesleki alanda kendilerini geliştirmelerine yardımcı olduğu gibi, halka açık olarak yapılan programlar sayesinde insanlar birçok konuda bilgi sahibi olma şansını kazanmaktadırlar.

Tespitler ve gözlemlere göre İmam-Hatip Liselerinde mesleki uygulamalara fazla önem verilmediğini söyleyebiliriz. Öğrencileri mesleğe hazırlamada önem arz eden mesleki uygulamalar, meslek dersleri öğretmenleri tarafından organize edilip, öğrencilerin bu faaliyetlere katılımı sağlanmalıdır.

2. İmam-Hatip Lisesi ve Ehliyetli Din İşleri Görevlisi Yetiştirme İşi.

Din işleri görevlisi deyiminden, müftü, vaiz, imam, hatip, müezzin görevlerini ifa eden kişiler kastedilir. Bunların yaptıkları vazife tamamen dini işler olup kendi meslekleri ile alakalı bilgi ve beceri isteyen işleridir. İstenilen bilgi ve beceriden yoksun kimselerin adı geçen görevlerde bulunmaları dini bakımından son derece sakıncalıdır.

Din işleri görevlisinin önemli bir yönü de bu mesleğin, hem bilgi, hem de beceri istemesidir. Din işleri görevini yapacak kimse mezuniyetten önce uygulama yaparak mesleğinde beceri kazanmalıdır. Bu nedenle, okullarda okutulan din derslerinde tatbikat yaptırılmalıdır. Gayesi tatbikat olan bir bilgiyi öğretirken onun tatbikatını yaptırmamak son derece yanlış bir iştir.⁸⁶

Din işleri görevlisi, mesleğine uygun eleman temin işinde üzerinde titizlikle durulması gerekli olan bir husus da istek ve kabiliyet meselesidir. Din görevliler için yetiştirilecek kimselerin evveleminde bu mesleği isteyerek seçmesi gerekir. Mesleği sevmeyen kimse başarısız olur. Çünkü hayatta başarının sırlarında biri, belki de en önemlisi meslek sevgisidir. İkinci olarak, kabiliyetli olması gerekir. Kabiliyet işinde en başta üzerinde durulacak husus, bu mesleğe seçilecek öğrencilerin utangaç, sıkılğan, heyecanlı olmamaları gerekmektedir.

⁸⁶ Özek, age., s. 214.

3. Öğrencilerin En Sevdikleri Dersler

Tablo 39: En Çok Sevilen Derslerin Dağılımı

En çok sevilen dersler	Sayı	%
Kur'an-ı Kerim	59	27,3
Fıkıh	53	24,5
Arapça	39	18,0
Siyer	31	14,4
Türkçe	25	11,6
Hadis	5	2,3
Hitabet	4	1,8
Toplam	216	100

Alınan cevaplara göre, öğrencilerin sevdikleri dersler birinci sırada K. Kerim (%27,3), ikinci sırada Fıkıh (% 24,5), üçüncü sırada Arapça (% 18), dördüncü sırada Siyer (% 14,4), beşinci sırada Türkçe (% 11,6) ve daha sonra ise Hadis ve Hitabet dersleri gelmektedir.

Bu sonuçları göre mesleki din eğitimi veren İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin alanlarıyla ilgili olarak meslek derslerini daha çok sevdikleri görülmektedir.

Öğrencilerin dini pek çok konuda bilgi sahibi olma isteği bu derslere olan ilginin sebebini ortaya koymaktadır. Bu okulları tercih sebepleri arasında öğrencilerin din eğitimini en iyi şekilde alabilme isteği göz önünde bulundurulursa bu derslere olan ilginin nedeni açıkça ortaya çıkmaktadır.

Öğrenci ve öğretmen arasında ders dışında yakınlaşma, diyalog yoksa olumlu sonuçlar doğmaz. İletişimin olmadığı bir yerde öğretmen erişilmez. Özellikle lise yıllarında gençlerin özel ilgi alanları iyice belirir. Genç belli derslere çok daha ağırlık verir, sevdiği derslere daha çok çalışır. Sevdiği dersini öne alır, sevmediklerini boş verebilir. Genç sevdiği konular dışındaki dersleri gereksiz bulur. Genç çok yetenekli olduğu halde öğretmeni sevmediği için belli bir dersten soğuyabilir. Gececek not almakla yetinebilir.

Öğretmen, gençlerin yanında sürekli tedirgin ve gergin durmamalı, otoritemi yitiririm korkusuyla davranmamalıdır. Gençlere yaklaşımı ılımlı olmalı, ancak belli bir kararlık ve tutarlık göstermelidir. Gençlerin ruhsal durumunu tanıyabilme, en azından onları anlamaya istekli olmalıdır, gençleri en olumsuz yanlarıyla değil, iyi özellikleriyle benimseyebilmeli, onlarla birlikte olmaktan zevk almalıdır.

Hiç kuşkusuz bir öğrencinin zekâsı, genel görünümü, sevimliliği, usluluğu, terbiyesi öğretmende olumlu bir izlenim bırakır. Gençlerin sosyo-ekonomik düzeyleri, aile kökenleri ve okulun bulunduğu yer de öğretmen tutumlarını belirleyen etkenleridir. Beklentisi az olan bir öğretmen ise, öğrencilerinden ancak düşük bir başarı sağlayabilir. Üstün başarı beklemeyen bir öğretmen bu duygusunu öğrencilerine de yansıtır, gençler de öğretmenin beklediği kadarını verirler. Gençlerin başarısında öğretmen davranışlarıyla birlikte, aile ilişkileri önemli etkenlerden biridir.⁸⁷

4. Öğrencilerin En Çok Zorlandıkları Dersler

Tablo 40: En Çok Zorlanılan Derslerin Dağılımı

En çok zorlanılan dersler	Sayı	%
Matematik	51	23,6
İngilizce	39	18,1
Fizik	35	16,2
Arapça	29	13,4
Bulgarca dili ve Edebiyat	25	11,6
Kur'an-ı Kerim	21	9,7
Kimya	16	7,4
Toplam	216	100

Ankete katılan öğrencilerin % 23,6'sı en çok Matematik dersinden zorlandığını belirtirken, İngilizce dersinden zorlandıklarını söyleyen öğrenci oranı ise % 18,1 ile ikinci sıradadır. Fizik dersinden zorlandıkları söyleyen öğrenci oranı % 16,2 ile üçüncü sırada yer almaktadır. Arapça dersinden zorlanan 29 kişi (%13,4), Bulgarca dili ve Edebiyat dersinden 25 kişi (%11,6), Kur'an-ı Kerim dersinden 21 kişi (%9,7), Kimya dersinden zorlanan 16 kişi (%7,4)'tür.

Genel olarak her üç okulda fen ve kültür alanları ile ilgili, öğrencilerin en çok zorlandıkları ders, matematik birinci sırada, İngilizce ikinci sırada, fizik ise üçüncü sırada yer almaktadır. Mesleki derslerden, öğrencilerin en çok zorlandığı ders ise Arapça ve Kur'an-i Kerim çıkmıştır.

Kur'an-ı Kerim dersinde zorlanan öğrenciler yeni okumaya başladıklarını, bir de ezberde zorlandıkları belirtmişlerdir.

⁸⁷ Yörükoğlu, age., s. 165.

Öğretmen-öğrenci ilişkisinin niteliğinin öğretimde temel etken olduğunun benimsenmesi, bilinmesi gerekir. Herhangi bir konu, bir beceri, bir değer ya da inanç olabilir. Bütün bu konuları heyecan verici ve ilginç kılması öğretmenin öğrenci ile iyi bir ilişki kurmayı öğrenmesine bağlıdır. Bu ilişki içinde öğretmenin gereksinimlerine öğrenci, öğrencinin gereksinimlerine de öğretmen saygı gösterir. Öğrenciler, öğretmenin kendilerini yanlış anladığını, güvenmediğini, bir kenara ittiğini, aşağıladığını, küçük düşürdüğünü ya da eleştirerek değerlendirdiğini hissederse, en ilgisini çeken derslerde bile sıkılır ve öğrenmeye inatla karşı koyarlar.

SONUÇ

“Bulgaristan’da Bir Din Eğitimi Öğretimi Kurumu Olarak İmam-Hatip Liseleri: Beklenti ve Sorunlar” adını taşıyan bu çalışma, İmam-Hatip Liselerinde mevcut beklenti ve sorunların gerçekçi bir bakış açısıyla tespitini hedefleyen bir alan araştırmadır.

Ankete katılan 216 öğrencinin 132’si (% 61,1) erkek, 84’ü (% 38,9) ise kızdır.

İmam-Hatip Liselerine gelen öğrencilerin sosyo-ekonomik bakımından orta ve ortanın altı düzeylerde, çiftçilikle uğraşan fakir ailelere mensup köy çocukları olduğu tespit edilmiştir.

Ankete katılan öğrenci ailelerinin çoğunluğu köylerde oturmaktadırlar. Ailesi köyde yaşayan öğrencilerin tamamına yakınının ise okullarına bağlı pansiyonlarda kalarak öğrenimlerine devam ettikleri anlaşılmaktadır.

Anne-babanın tahsil seviyeleri arasında önemli farklılıklar olmadığı tespit edilmiştir. Annelerin % 49,5’i ortaokul mezunu, % 36,1’i ise lise mezunudur. Babaların ise % 33,3’ü ortaokul mezunu, % 52,3’ü lise mezunudur.

Öğrencilere göre, annelerin % 31,5’inin, babaların % 24,1’inin “inançlı olduğu, düzenli namaz kılıp, sürekli oruç tuttuğu” anlaşılmaktadır.

İbadetlerini yerine getiren ebeveynlerin, ibadetler konusunda çocuklarına olumlu etkileri, ibadetlere karşı gevşek davranan ebeveynlerin ise olumsuz etkisi olduğunu söyleyebiliriz.

Öğrencilerin yetiştiği aile ve sosyal çevre açısından bakıldığında, onların dinî inançlarının oluşmasında ve ibadet eğitim-öğretiminde ailenin etkisini % 61 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre ailenin katkısının büyük bir paya sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.

Öğrencilerden ibadetlerini yapan ve düzenli olarak yerine getirenlerin oranı % 56,5’tir. Öğrencilerin önemli bir kısmı, ibadetlerini uygun ortam bulamadıkları için yapamamaktadırlar.

Öğrencilerin çok büyük çoğunluğu İmam-Hatip Lisesi’ne kendi arzularıyla ve dinî bilgiler öğrenmek için gelmektedir. Bu istek ve arzularının temelinde bu okullarda

kültür derslerinin yanında mesleki derslerin okutulması ve dini bilgilerin verilmesinin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin boş zamanlarını genellikle ders dışı kitap okuyarak, televizyon izleyerek, internet kâfeye giderek ve spor yaparak değerlendirmektedirler.

Öğrenciler, karşılaştıkları problemleri öğretmenlerine fazla yansıtılmamaktadırlar. Onların, problem ve sıkıntılarını daha ziyade arkadaşları ve kendilerine yakın buldukları kişiler yardımıyla çözmeye çalıştıkları belirlenmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre öğrenciler, çeşitli şekillerde mükâfatlandırılmaktadırlar. Öğretmenlerin, öğrencilerine verdikleri mükâfat türlerinin başında, güzel sözlerle övmek, takdir ve tebrik etmektir. Mükâfat türleri arasında ikinci sırada yer alan, öğrencilerin arzu ve isteklerine değer vermek, onlara sevgi ve ilgi göstermektir.

Anket sonuçlarından elden edilen ceza türleri arasında en yüksek oranla, uyarı, mahrumiyet, kınama ve azarlama, daha sonra ise öğretmenlerin öğrencilere karşı sevgi ve ilgilerini azaltmaları olduğu anlaşılmaktadır.

Öğrenciler, mezun olduktan sonra Sofya Yüksek İslâm Enstitüsü'nü veya İlâhiyat Fakültelerini tercih etmeyi düşündüklerini ve dini yüksek tahsil yapmayı arzuladıklarını bildirmişlerdir.

İlâhiyat Fakültesi dışında bir yüksek öğrenim yapmayı düşünenlerin ise tercihleri sırasıyla Tıp, Hukuk, Bilgisayar mühendisliği ve Eğitim bölümlerinden ibarettir.

İmam-Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerin çoğu, daha sonraki hayatlarında imam-hatiplik, Kur'an kursu öğreticiliği mesleğini tercih etmek istememektedir. Mezunlar, sahip oldukları mesleğin dışında ve farklı farklı alanlarda çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bazıları ise kendi ekonomik ihtiyaçlarını gidermek amacıyla inşaatlarda çalışmakta veya iş bulmak için yurtdışına çıkmaktadırlar. Resmi statüsü olmadığı için devletten ödenek verilmeyen din görevliliği mesleği, öğrenciler tarafından tercih edilmemektedir. Bulgaristan devleti, müslüman din görevlileri maaşları için devlet bütçesinden para ayırmamakta, Başmüftülük de maddi imkânsızlık nedeniyle din görevlilerine maaş bağlamamaktadır. Bu da, müslüman çocukların İmam-Hatip Liselerini tercih etmemeleri sonucunu doğurmaktadır.

İmam-Hatip Liselerinin resmi statüsü iyi olmasına rağmen, önemsenmemektedir. Başmüftülüğe bağlı olan bu okullara söz konusu kurum yöneticileri biraz çekimser davranıp sahip çıkmamaktadır. Bu da eğitimde kalite düşüklüğüne yol açmaktadır. Kalitenin artırılması Başmüftülüğün görevleri ile yakından ilişkilidir.

Söz konusu din eğitimi kurumları, Bulgaristan Başmüftülüğü'ne bağlı olduğu için Başmüftülük yönetimindeki problemler bu okullara da yansımaktadır. İlaveten okulların bina, öğretmen, müfredata uygun ders kitabı, araç gereçler ve diğer kaynakları bulabilmekte sıkıntıları vardır. Her şeye rağmen okullar eğitim faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Komünist yönetim döneminde devletleştirilmiş bulunan Bulgaristan'daki Türk İslâm Vakıfları gerçek sahiplerine iade edilirse ve vakıf gelirlerinin gerçek maksadına uygun bir şekilde müslümanların eğitim-öğretim ve diğer sosyal ihtiyaçları için harcanması sağlanırsa, bu tür maddi problemlerin büyük ölçüde halledileceği kanaatindeyiz.

A. Varsayımların Değerlendirilmesi;

İmam-Hatip Liselerine gelen öğrencilerin sosyo-ekonomik bakımından orta ve ortanın altı düzeylerde, çiftçi, işçi, dar gelirli fakir ailelere mensup köy çocukları olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, birinci varsayımımızı doğrulamıştır.

Öğrencilerin İmam-Hatip Lisesine geliş sebeplerinden en önemlisi dinini tanımak ve dini bilgileri öğrenmek olarak tespit edilmiştir. Bu sonuç ikinci varsayımımızı doğrulamıştır.

Okullarda rehberlik faaliyetleri oldukça yetersiz düzeydedir. Tespitlerimiz neticesinde, öğretmenlerin öğrencilerle istenilen düzeyde diyalog kuramadıkları ortaya çıkmıştır. Bu sonuç üçüncü varsayımımızı doğrulamıştır.

İmam-Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerin çoğu daha sonraki hayatlarında imam-hatiplik, Kur'an kursu öğreticiliği mesleğini tercih etmek istememektedirler. Çünkü bu meslek, cazibesini ve saygınlığını kaybetmiştir. Sahip oldukları mesleğin dışında ve farklı farklı alanlarda çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bazıları ise kendi sosyo-ekonomik durumlarını düzeltmek amacıyla inşaatlarda çalışmakta veya yurtdışına iş bulmak için çıkmaktadırlar. Resmi statüsü olmadığı için

devletten ödenek verilmeyen din görevliliği mesleği, öğrenciler tarafından tercih edilmemektedir. Bu, dördüncü varsayımımızı teyit etmektedir.

Öğrencilerin meslek dersleri ile ilgili temel bilgileri edinmeden, meslekî uygulama faaliyetinden gerektiği şekilde istifade edemedikleri ve kendilerini yetersiz buldukları beşinci varsayımımız bu bulgu ile doğrulanmıştır.

Araştırmamızın neticesine göre, öğrencilerin dine ve meslek derslerine karşı ilgili oldukları ve bu derslerin okutulmasının öğrencilerin ahlâk ve davranışlarında olumlu etkisinin olabileceği 6. varsayımımızı doğrulanmıştır. İmam-Hatip Lisesine gelmekle dini yaşantılarındaki değişiklikler açısından öğrencilerin olumlu bir tutum içinde girdikleri gözlemlenmiştir. Onlara gerekli olan olumlu davranışları kazandırdığı söylenebilir.

B. Öğrencilerin Sorunları;

Öğrencilerin sorulara verdikleri cevaplardan ve edindiğimiz izlenimlerden hareketle bir takım sorunlar tespit edilmiştir. Buna göre:

Araştırma alanına giren Şumen, Ruse ve Momcilgrad İmam-Hatip Liseleri'nin fiziki şartlar ve imkânlar bakımından yetersiz ve donanım eksikliği olduğu görülmüştür. Özellikle Şumen'de okul binası yetersizdir. Aynı binada erkek ve kız öğrencilerin ders gördüğü sınıf odaları küçüktür. Ayrıca okulun bahçesi çok küçük olduğu için oyun alanı yetersizdir.

Tespitlerimiz neticesinde gördüğümüz en önemli problemlerden birisi, öğrencilerle öğretmenlerin istenilen düzeyde diyalog kuramamalarıdır. Okullarda rehberlik faaliyetleri oldukça yetersiz düzeylerde. Kültür dersleri öğretmenlerine oranla meslek dersleri öğretmenlerinin öğrencileriyle daha fazla ve yakından ilgili oldukları anlaşılmaktadır.* Bunun yanında, bazı öğrenciler Türkçe bilmedikleri için Türkiye'den gelen öğretmenlerle dil sorunundan dolayı diyalog kuramamaktadır. Bu durum, öğrencilerin henüz öğretmenlerle diyalog kurabilecek yakınlığı sağlayamamış olmalarından kaynaklanabilir.

Anketi uyguladığımız okullarda belletmenlerden bazılarının öğrencilere sert ve kaba davrandıkları tespit edilmiştir. Öğrencilerin arkadaşlarıyla ilişkilerinin istenen

* Kültür dersleri öğretmenlerinin bir kısım Bulgar kökenli ve Hıristiyanlık dinî mensubudur. Diğer kısmı ise müslümandır. Meslek dersi öğretmenlerinin ise müslümandır.

düzeyde olmaması, dini-mesleki derslerin iyi öğretilmemesi, okuldaki eğitim-öğretim metodunun beğenilmemesi ise öğrencilerce belirtilen memnuniyetsizliklerdir.

Ayrıca, idareci ve öğretmenlerden bazılarının öğrencilerin arasında ayırım yaptıkları araştırma sonucunda elde edilen tespitlerdendir. Özellikle ana dili Türkçe olanlar ile olmayan (Türk-Pomak) öğrenciler arasında ayırım yapıldığı öğrencilerin kendi ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin kendi yazdıklarına göre, az da olsa bazı öğrencilerin bir imam-hatipli gibi davranmadıkları, İmam-Hatip Lisesi öğrencisine yakışmayacak hareket ve davranışlarda buldukları problem olarak dile getirilen konular arasındadır. Öğrencilerin şikâyetleri arasında ortaya konulan bu durum, onların almış olduğu din eğitimi sebebiyle farklı bir misyon taşıdığı bilincini yansıtmaktadır.

Din eğitimi veren İslâmi okulların en önemli sorunlarından bir tanesi de eğitim seviyesinin düşüklüğüdür. Bunun sebebi, bir yandan oluşturulan yoğun ders programı, diğer yandan da kayıtlı öğrencilerin çoğunun gerekli alt yapıya sahip olmayışıdır. Öğrencilerin bir kısmı, edinilmesi gereken temel dini bilgileri edinmemekte ve dolayısıyla müslümanlara tam anlamıyla faydalı olamamaktadırlar.

Meslek dersleri ile ilgili Bulgarca ders kitaplarının noksanlığı eğitim-öğretim kalitesini düşürmektedir. Ayrıca meslekî derslerle ilgili Türkiye'den gönderilen Türkçe kaynak kitaplar maalesef yetersizdir

Öğrencilerin geleceklerinin garanti altına alınmayışından dolayı motivasyon düşüklüğü de sebeplere ilave edilmelidir.

İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin sorunlarının başında; öğrencilerin barınmalarına yönelik yurt binalarının fiziki şartlarının yetersiz oluşu, çalışma odalarının yetersizliği (TV, DVD, bilgisayar ve slayt makinesi projektör gibi, araç gereçlerin) yokluğu ya da yetersiz oluşu gelmektedir.

Uygulamalı dersler için laboratuvar imkânlarının yetersizliği, kütüphane ve bilgi erişim imkânlarının kısıtlı oluşu, öğrencilerin sıkıntılarına örnek olarak verebilir.

Sorunların çözümüne yardımcı olabilecek kişi ya da kuruluşlara ihtiyaç vardır.

Öğrencilerin derslerden arta kalan zamanlarını değerlendirebilecekleri boş zaman etkinlikleri, kültürel ve sportif faaliyetler yeterli değildir.

Öğretmenlerin öğrencilere karşı ilgisi yeterli düzeyde değildir. Dolayısıyla öğrenciler, problemlerinin çözümünde öğretmenleriyle yeterli diyalog

kuramamaktadırlar. Vardığımız sonuçlara göre, gençler, dert ve sorunlarını en çok, aile bireyleri, arkadaşları veya kendilerine yakın buldukları kişilerle paylaşmaktadırlar.

Gençliğin düşünce, tutum, davranış ve sorunlarını içinde yaşadığı çevrenin ekonomik, sosyal, kültürel ortam belirler. Bunun için de gençlerin içerisinde yaşadığı toplumsal yapının ekonomik, sosyal, kültürel yapısı incelenmeli; onların sorunları ele alınmalı ve çözüm yolları aranmalıdır.

C. Öğrencilerin Beklentileri;

Öğrencilerin verdikleri cevaplardan hareketle, onların beklentilerinin genel olarak şu konularda yoğunlaştığını görmekteyiz:

Öğrenciler, eğitim kalitesinin yükseltilmesini, sosyal ve kültürel faaliyetlerin artırılmasını, üniversiteye hazırlık ve yurt hizmetlerinin iyileştirilmesini arzulamaktadırlar.

Öğrenciler, mezun olduktan sonra öncelikle iyi bir meslek sahibi olmayı, okullarda kendilerine verilen dini bilgilerin hem kendi yaşayışlarında dindar ve güzel ahlâklı bireyler olarak yaşamalarına imkân vermesini, hem de topluma yapacakları hizmetlerde yeterli olmasını istemektedirler.

Öğrenciler, kendilerini yetiştiren öğretmenlerinin öğrettikleri dini bilgileri pratik hayata yansıtılmalarını, dolayısıyla öğretmenlerini örnek kişiler olarak görmek istemektedirler. Ayrıca öğretmenlerinin bilgili olmalarını; kendilerine karşı ilgi göstermelerini, rehberlik etmelerini, hoş görülme olmalarını, kılık kıyafetlerine özen göstermelerini ve öğrencilerin arasında ayırım yapmamalarını istemektedirler. Ders dışı sosyo-kültürel ve sportif faaliyetlere yer verilmesini, üniversitelerin farklı dallarına hazırlayıcı derslerin ya da destekleyici programların artırılmasını arzulamaktadırlar. Yurtların fiziki şartlarının iyileştirilmesi de istekler arasındadır.

Öğrenciler, gelişen teknolojinin imkânlarından faydalanmak istemektedir. Örneğin, bilgisayar, projeksiyon cihazları, DVD kullanmak, boş zamanlarda dini filmler izlemek, başta gelen taleplerdendir.

Sosyal-kültürel faaliyetler, konferans, panel, bilgi yarışmaları, sportif faaliyetler, turnuvalar düzenlenmesini arzu etmektedirler.

D. Teklifler;

Elde edilen bu sonuçlardan sonra bazı noktaları ilgililerin dikkatlerine arz etmek istiyoruz.

Okullardaki eğitim öğretim kalitesini artırma imkânları üzerinde çalışılmalı, öğretim yöntemleri ve ders içerikleri gözden geçirilmelidir. Dersler için kitaplar hazırlanmalı ve müfredat programları yeniden düzenlenmeli, günün ve Bulgaristan'ın şartlarına göre uyarlanmalıdır. Meslekî derslerde yöntem geliştirme, etkili ve verimli öğrenme için özel çalışmalar yapılmalıdır.

Öğrencilere İmam-Hatip Lisesi öğrencisi ideali ve bilinci kazandırmak için, İslâm ahlâk ilkeleri verilmeye çalışılmalıdır. Öğrencilerin mesleklerinde, kendine güven duygusu kazanmalarına ve sosyal ilişkilerinde güçlü olmalarına önem verilmelidir.

Başmüftülük, tayin edeceği İmam-Hatip Liseleri müdürlerini sınav ve mülakata tabi tutmalı, ayrıca söz konusu okullardaki eğitim-öğretim faaliyetlerini teftiş etmelidir. Bu okullara, ilköğretimden mezun olurken not ortalaması daha yüksek olan öğrenciler alınmalıdır.

Bu okulların hem mesleğe hem de yüksek öğrenime hazırlayıcı statüsü korunmalıdır. Öğrencileri sosyal hayata hazırlamak ve başarılarını arttırmak için yetiştirme kursları açılmalıdır. Okullarda öğrencilerin boş zamanlarında kullanabilecekleri uygun oyun alanları oluşturulmalı, sosyal etkinliklere yer verilerek, öğrencinin okulu sevmesi sağlanmalıdır. Öğrencilerinin ders dışı zamanlarını değerlendirmek, ruhsal ve bedensel yönden sağlıklı gelişmelerine destek olmak amacıyla okullarda çeşitli sportif etkinlikler düzenlenmelidir.

Yaptığımız görüşmelerde elde edilen bilgilere göre, her üç okulda mesleki ve kültürel faaliyetler gerçekleştirilmemektedir. Bu nedenle mesleki ve kültürel faaliyetler başlatılmalı ve geliştirilmelidir (sınıflar ve okullar arasında bilgi yarışmaları, tiyatro etkinlikleri ve ilahi koroları gibi).

Okul idarecileri ve öğretmenler, öğrenci velileriyle daha yakın ilişki içerisinde olmalıdır.

İmam-Hatip Lisesi mezunlarından dini hizmetler alanında görev yapabilecek düzeyde olanlarının, bu okulların meslek dersleri öğretmenleri zümresinin onayıyla Başmüftülük ve Bölge Müftülüklerine sunulması din hizmetlerinin kalitesini artırıcı bir unsur olabilir.

Din görevliliği, sosyal yaşam ve ekonomik şartlar bakımından cazip hale getirilmelidir.

Öğrenci-halk bütünleşmesini sağlamak amacıyla zaman zaman okullarda çeşitli programlar düzenlenmeli ve halkın İmam-Hatip Liselerini tanımalarına ve benimsemesine zemin hazırlanmalıdır.

Boş zamanlarını iyi bir şekilde değerlendirebilmeleri için gençlere rehberlikte bulunulmalıdır. Gelişen teknoloji karşısında öğrencilerin eğitiminde yararlanılacak laboratuvar, bilgisayar odaları, çağdaş araç ve gereçler temin edilmelidir.

Araştırma sonuçlarından yola çıkarak bazı okullarda mesleki faaliyetlere fazla önem verilmediğini söylemek mümkündür. Öğrencileri mesleğe hazırlamada önem arz eden bu faaliyetler meslek dersi öğretmenleri tarafından organize edilip, öğrencilerin bu faaliyetlere etkin katılımı sağlanmalıdır. Öğrencilerin camilerde meslekî uygulama yapmalarına ve toplum karşısında güvenli bir şekilde Kur'an-ı Kerim okuyabilme alışkanlığının kazandırılmasına çalışılmalıdır. Uygulama amacıyla, camilerde öğrencilere her hafta, düzenli bir şekilde hutbe okutturulmalı, vaaz verdirilmeli, sınıfta bunların tenkidi ve değerlendirilmesi yapılmalıdır. Daha sonra uygulamalar imkân ölçüsünde çevredeki kasaba ve köy camilerine de yaygınlaştırılmalıdır. Okulların bünyesinde her zaman uygulamaya imkân verecek bir mescit bulunmalıdır.

Öğrenciler arasında Kur'an-ı Kerim ve hutbe okuma gibi mesleki yönü geliştirici yarışmalar düzenlenmelidir.

Okullardaki kütüphaneler, gençlere her konuda yeterli olmalıdır. Gençlere yardımcı olacak kitaplar ve bilhassa dini eserler bulunmalı ve zenginleştirilmeli, gençlerin bunlardan faydalanması sağlanmalıdır.

Kur'an-ı Kerim dersi, bilgi ve uygulama yönünden iyi yetişmiş öğretmenlerce okutulmalıdır.

Arapça dersini okutacak öğretmenlerin Arapça öğretiminde ihtisaslaşmış öğretmenler olmalıdır.

Kelam, Tefsir, Hadis, Siyer, Hitabet, Dinler Tarihi öğretim konusunda programlar gözden geçirilerek geliştirilmelidir.

Yaptığımız bu tespit ve tekliflerin ilgili ve yetkililerce dikkate alınmasını diliyor, çalışmamızın ilgili eğitim kurumlarına faydalı olmasını umuyoruz. Bu çalışma bu alanda ve bu kapsamda yapılan ilk çalışmalardan birisi olmakla beraber yapılacak yeni çalışmalara bir başlangıç olacağını düşünüyoruz. Bilim ve eğitim dünyasına faydalı olması dileği ile...

BİBLİYOGRAFYA

- AHMET, S. Vedat, Medresetün-Nüvvab ve Eğitim Sistemi, (Yayımlanmamış Lisans Tezi), Bulgaristan Başmüftülüğü Yüksek İslâm Enstitüsü, Sofya, 2000.
- _____, “Okullarda İslâm Dini Dersi’nin Öğretilmesi”, Müslümanlar Dergisi, Sayı 4, Sofya, 2005, s. 28-29.
- ALTINTAŞ, Hayrani, “Çocukluk Devresinde Ailede Din Eğitimi”, Atatürk’ün 100. Doğum Yılında Türküye 1. Din Eğitimi Semineri, İlahiyat Vakfı Yayınları, Ankara, 1981.
- ALTUNTAŞ, Halil- Şahin, Muzaffer, Kur’an-ı Kerim Meâli, 5. Baskı, DİB Yayınları, Ankara 2003.
- ARSLANTÜRK, Zeki - Amman, M. Tayfun, Sosyoloji, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2000.
- AY, Mehmet, Emin, (Eğitim-Öğretim Açısından) İlahiyat Fakültelerinde Rehberlik, U. Ü. Basımevi, Bursa, 2000.
- _____, “Çocuklara İman Esaslarının Öğretimi”, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, (Ed. Halis Ayhan), Ensar Yayınları, İstanbul, 1998, s. 239-277.
- _____, Çocuklarımıza Allah’ı Nasıl Anlatalım, Timaş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1996.
- _____, Din Eğitiminde Mükâfat ve Ceza, Düşünce Kitapevi Yayınları, 3 Baskı, İstanbul, 2005.
- AYDIN, Mahir, Şarkı Rumeli Vilayeti, Türk Tarihi Kurumu, Ankara, 1999.
- AYHAN, Halis, Din Eğitimi ve Öğretimi, 3. Baskı, İFAV, İstanbul, 1997.
- _____, Eğitim Bilimine Giriş, Şule Yayınları. İstanbul.,1995, s.16-19.
- AYTUNA, A. Hasip, Orta Dereceli Okullarda Öğretmenlik ve Problemleri, MEB Yayınları. İstanbul, 1974.
- BAŞARAN, İ. Ethem, Eğitim Psikolojisi, Beşinci Basım, Umut Yay., Ankara, 2000.
- BAYRAKTAR, M. Faruk, “Ailenin Eğitim Görevi,” Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, Sayı 2, İstanbul, 1995.
- _____, Eğitim Kurumu Olarak Kur’an Kursları Üzerine Bir Araştırma, Yıldızlar Matbaası, İstanbul, 1992.

- _____, İslâm Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri, İFAV Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1987.
- BİLGİN, Beyza, “Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri”, A.Ü.İ.F. Dergisi, XXIV,1981.
- _____, İslâm ve Çocuk, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 1997.
- BİLHAN, Saffet, “Din Eğitiminin Amacı”, Atatürk’ün 100. Doğum Yılında Türkiye’de 1. Din Eğitimi Semineri, (23–25 Nisan 1981), İlahiyat Vakfı Yayınları, Ankara 1981.
- BUHARİ, Ebû Abdillâh Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî, Sahîhu’l Buhârî, I-IX, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- BÜYÜKKARAGÖZ, M, Ö. Pilten, Öğretmenlik Mesleğine Giriş, Mikro Basım Yayın A.Ş., Konya, 1998.
- CAMBAZOV, İsmail, Sofya İslâm Enstitüsü, Davudoğlu Yay., Blagoevgrad, 2005.
- CANAN, İbrahim, Hz. Peygamber’in Sünnetinde Terbiye, 2. Baskı, Türdav Yayınları, İstanbul, 1982.
- CEBECİ, Suat, “İmam-Hatip Liselerinden Mezun Olanların Yönelişleri ve Sebepleri” Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi, (İmam-Hatip Liselerin Kuruluşunun 40. Yılı Münasebetiyle Tartışmalı İlmi Toplantı), İstanbul, 1993.
- _____, Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi, Akçağ Yayınları Ankara, 1996.
- ÇAĞRICI, Mustafa, “İhsan,” DİA, c. 21, TDV Yayınları, İstanbul, 2000.
- ÇAMDİBİ, H. Mahmut, Din Eğitimine Giriş, İFAV Yayınları., İstanbul, 1989.
- DAYIOĞLU, Ali, Toplama Kampından Meclis’e (Bulgaristan’da Türk ve Müslüman Azınlığı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- DODURGALI, Abdurrahman, “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Derslerinde İletişim Problemleri ve Bazı Teklifler”, Orta Dereceli Okullarda Yürütülen Din Eğitim-Öğretiminin Problemleri, İlahiyat Bilimleri Araştırma Vakfı, Kayseri, 1998.
- EBÛ DÂVUD, Süleyman b. El-Eş’as es-Sicistani, Sünenu Ebu Davud, c.I-V, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.
- EN-NAHALÂVÎ, Abdurrahman, Usûlu’t-Terbiyeti’l-İslâmiyye, Dimaşk, 1399/1979.

- EKŞİ, Aysel, “Üniversite Öğrencilerinin Sorunları”, Yüksek Öğretimde Sorunları ve Çözümleri, İstanbul, 1990.
- ERKAL, Mustafa, Sosyoloji Toplumbilimi, 7. Baskı, Der Yayınları, İstanbul 1996.
- ERSOY, Mehmet A., Safahat, (Yayına Hazırlatan, M. Ertuğrul Düzdağ), 5. Baskı, Gonca Yayınevi, İstanbul, 1996.
- ERTÜRK, Haşim-Eminoğlu, Rasim, Bulgaristan’da Türk-İslâm Eğitim ve Kültür Müessesleri ve Medresetü’n-Nüvvab, (Ed. Ekmeleddin İhsanğlu), İSAR Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993.
- EZ-ZERNUCİ, Burhanuddin, Ta’limul-Muteallim (İslâm’da Eğitim Öğretim Metodu), (Çev. Vehbi Yavuz), 7. Baskı, Sahaflar- Kitap Sarayı Yayınlar, İstanbul 1995.
- GAZALİ, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, İhyâu Ulûmi’d-Din (Çev.: Ahmet Serdaroğlu), c. III, Bedir Yayınları, İstanbul, 1989.
- _____, Bidâyetü’l-Hidâye, Mısır, ts.
- GORDON, Thomas, Etkili Öğretmenlik Eğitimi (Çev. Emel Aksay-Birsen Özkan), İstanbul, 1993.
- GÜNAY, Ünver, Din Sosyolojisi, İnsan Yayınları, İstanbul, 1998.
- HÜSEYİN, Hafızov, “İmam-Hatip Liselerinde Başarı ve Sorunları” Müslümanlar Dergisi, Sayı 2, Sofya, 2006, s.11-13.
- HATİPOĞLU, İbrahim, “Merdesetü’n-Nüvvab,” DİA, c. 28, TDV Yay., Ankara, 2003.
- HÖKELEKLİ, Hayati, “Ergenlerin Sosyal İlişki ve İlgilerine Din Eğitiminin Etkisi”, U.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı II, c. II, yıl II, Bursa, 1987.
- İBN CEMAA, Bedruddin, Sa’dullah, Öğretmen-Öğrenci (Çev. M. Ş. Aydın), Marife Yayınları, İstanbul, 1998.
- İBN MACE, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvini, Sünen-u İbn Mace, c. I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- İBN MİSKEVEYH, Ebu Ali Ahmed b. Muhammed, Tehzibu’l-Ahlâk, Kahire, 1323.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem, İnsan ve İnsanlar, Evrim Basım-Yayımlar-Dağıtım, İstanbul, 1989.
- KÂBİSÎ, Ebu’l-Hasen Ali b. Muhammed b. Halef el-Kayrevânî, er-Risâletü’l Mufasssale li-Ahvâli’l-Müteallimîn ve Ahkâmi’l-Muallimîn ve’l-Müteallimîn, Kahire 1955.

- KARAPINAR, Ayşe, Türkiye-Bulgaristan İlişkilerinin Bulgaristan Türkleri Açısında Değerlendirilmesi, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Yıl 1, Sayı 2, Eylül 2003, s. 206.
- KARASAR, Niyazi, Bilimsel Araştırma Yöntemi, 2. Baskı, Hacettepe-Taş Kitapçılık, Ankara, 1978.
- KAYA, Y. Kemal, İnsan Yetiştirme Düzenimiz, Ankara, 1984.
- KESKİOĞLU, Osman, Bulgaristan'da Türkler (Tarih ve Kültür), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985.
- KOCABAY, Yalçın, Türkçe-Fransızca Büyük Sözlük, Eğitim Maddesi.
- KÖKTAŞ, M. Emin, Türkiye'de Dini Hayat, İşaret Yayınları, İstanbul, 1997.
- KÜÇÜKAHMET, Leyla, Öğretim İlke ve Yöntemleri, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1989.
- MEMİŞOĞLU, Hüseyin, Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.
- MÜSLİM, b. Haccac el- Kuşeyri, Sahihu Muslim, c. I-V, Çağrı Yay., İstanbul, 1981.
- NEVEVİ, Ebu Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref b. Muri, Riyâyaz'us-Sâlihîn, (Çev. İbrahim Serdar – Yusuf Şensoy), Sağlam Yayınları, İstanbul, 2005.
- ONAY, Ahmet, “İmam Hatip Liselerindeki Din Eğitimi ve Dindarlık Yansımaları”, İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay., İstanbul, 2005.
- ÖCAL, Mustafa, Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar, 3. Baskı, TDV Yayınları, Ankara, 1999.
- _____, “Çocukta Sosyal Gelişim”, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Tartışmalı İlmî Toplantı, Ensar Neşriyat., İstanbul, 1998.
- _____, “İmam-Hatip Liseleri Mezunlarının Yüksek Öğrenime Yönelişleri ve Üstlendikleri Görevleri”. Kuruluşunun 43. Yılında İmam-Hatip Liseleri, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1995.
- ÖZEK, Ali, Hadislerle Ahlak Davranışlar, Hisar Yayınları, İstanbul, 1979.
- _____, “İmam-Hatip Liseleri ve Ehliyetli Din İşleri Görevlisi Yetiştirme İşî”, Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri (8-10 Nisan 1988), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları İlmî Eserler, Ankara, 1991.
- ÖZERİ, Zeynep, Okul Öncesi Din ve Ahlâk Eğitimi, Dem Yayınları, İstanbul, 2004.

- ÖZGÜR, İbrahim N., Ailede, Okulda Çocuk ve Gencin Ruh Sağlığı, 2. Baskı, Takıloğlu Matbaacılık, İstanbul, 1976.
- ÖZTÜRK, Ali, Bulgaristan'dan Türkiye'ye Rumeli'den Bursa'ya (Hayatım ve Hatıratım), (Yayına Hazırlayan Mustafa Öcal), Düşünce Yay., İstanbul, 2004.
- PERNOUD, Laurence, Çocuğumu Büyütüyorum (Çev. Koray Deniz Yaran), İstanbul, 1975.
- SAFSAFİ, A. Mursy, Türkçe-Arapça Büyük Lügat, İstanbul, 1983.
- SELÇUK, Mualla, "Aile Çevresi ve Çocukta Dini Hazıroluşluk", Türk Yurdu X, 40, s. 62-64, 1990.
- SEZEN, Yümni, Sosyolojide ve Din Sosyolojisinde Temel Bilgiler ve Tartışmalar, İstanbul, 1990.
- ŞENER, Sami, Beklenti, Problemleri ve Düşünceleriyle Türkiye'de Gençlik Olayı, Timaş Yayınları, İstanbul, 1991.
- ŞENTÜRK, Habil, "Çocukta Dinî Duygunun Gelişmesi Açısından Çevre Faktörü", M. E. G ve S. B Din Öğretimi Dergisi, Sayı 15, 1988.
- ŞİMŞİR, Bilal N., Bulgaristan Türkler (1878-1985), Bilgi Yayınevi, (Bilgi Yayınları Bilgi dizisi), Ankara, 1986.
- TAŞKÖPRİZÂDE, Ahmed b. Mustafa, *Mevdû 'âtu'l- 'ulûm*, (Çev. Kemâleddin Mehmed Efendi), c. I-II, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1313.
- TDK Türkçe Sözlüğü, c. I-II, 9. Baskı, TDK Yayınları, Ankara, 1998.
- TEZCAN, Mahmut, Gençlik Sosyolojisi Yazıları, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1991.
- _____, Sosyolojik Açıdan Boş zamanların Değerlendirilmesi, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982.
- TİRMİZİ, Muhammed b. İsa, Sünen-i Tirmizi, c. I-V, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- TUĞLACI, Pars, Okyanus Ansiklopedik Sözlüğü, c. I, İstanbul, 1972.
- USTA, Mustafa, Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin, Kurumlaşma ve Ekolleşme Sorunları, İFAV Yayınları, İstanbul, 2001.
- UYVAL, Veysel, Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum, Davranış ve Şahsiyet Özellikleri, İFAV Yayınları, İstanbul, 1996.
- WACH, Joachim, Din Sosyolojisi, (Çev. Ünver Günay), İFAV Yayınları, İstanbul, 1995.

YAVUZ, Kerim, Çocukta Dini D uyu ve Düşüncenin Gelişimi, DİB Yayınları, Ankara, 1987.

_____, Günümüzde Din Eğitimi, Adana, 1998.

YÖRÜKOĞLU, Atalay, Çocuğun Kişilik Gelişimi, Yetiştirilmesi ve Ruhsal Sorunları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1980.

_____, Gençlik Çağı Ruh Sağlığı Eğitimi ve Ruhsal Sorunları, İstanbul, 1990.

YUSUFOVA, Gülümser, Bulgaristan'da İslam Dini Okulları, Yüksek İslam Enstitüsü, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), Sofya, 2005.

İnternet

<http://www.zaman.bg>

<http://www.bnr.bg/radiobulgaria/müsülman+topluluğu.htm> (01.09. 2005)

<http://www.bnr.bg/RadioBulgaria/okullarda+din+dersi.htm> (22. 01. 2007)

EKLER

Ek-I: Anket Metni

Sevgili Öğrenciler,

Elinizdeki bu anket “**Bulgaristan’da Bir Din Eğitimi Öğretimi Kurumu Olarak İmam-Hatip Liseleri Beklenti Ve Sorunlar**” konulu Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde yapılmakta olan Yüksek Lisans tezine kaynak oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır.

Çalışmamızın amacı; İmam-Hatip Liselerinde yaptırılmakta olan eğitim-öğretim faaliyetlerinin daha iyileştirilmesi ve arzulan seviyeye ulaştırılması çalışmalarına katkıda bulunmaktadır.

Ankete isminizi yazmanızı istemiyoruz. Sizden istediğimiz tek şey; sorularımız üzerinde düşünerek, başkasının tesirinde kalmadan samimiyetle kendi düşünce ve kanaatlerinize göre cevap vermenizdir. Cevaplarınız ne öğretmenlerinize ne de bir başkasına gösterilmeyecek, değerlendirilmesi ve yorumlanması yapıldıktan sonra toplu sonuçları ilgililere ve kamuoyunun bilgisine arz edilecektir.

Vereceğiniz cevaplar için şimdiden teşekkür eder, derslerinizde başarılar dileriz.

Haziran 2005

Araştırmayı Yöneten:

Yard. Doç. Dr. Mehmet ŞANVER

U. Ü. İlahiyat Fakültesi
İlköğretim Din Kültürü ve
Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü
Öğretim Üyesi ve Tez Danışmanı

Araştırma Yapan:

Enfes MEHMET

U. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Öğrencisi

ACIKLAMALAR

Cevap vermeden önce her soruya dikkatle okuyunuz. Durumunuza en uygun seçeneği (X) şeklinde işaretleyebilirsiniz. Hiçbir soruyu cevapsız bırakmayınız. “Başka...” veya “Niçin...” en son seçenekteki boşluklara ise, diğer seçeneklerde ifade edilmeyen size ait farklı görüşünüzü yazabilirsiniz.

SORULAR

I- İMAM-HATİP LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN KİŞİSEL, AİLEVİ, EKONOMİK VE SOSYAL-KÜLTÜREL DURUMLARI İLE BU OKULU TERCİH SEBEPLERİ.

1. Okulunuz: Şumen İHL Ruse İHL Momçilgrad İHL

2. Sınıfınız : 9. sınıf 10. sınıf 11. sınıf

3. Yaşınız: 14 15 16 17 18 19

4. Cinsiyetiniz: Erkek Kız

5. Ailenizin ekonomik durumunu toplam aylık gelir olarak aşağıdaki ölçülere göre belirler misiniz?

1. 145 levanın altında.

2. 145–250 leva arası

3. 250-350 leva arası

4. 350- 450 levanın arasında

5. 450 levanın üstünde

6. Annenizin işi veya mesleği nedir?.....

7. Babanızın işi veya mesleği nedir?.....

8. Annenizin öğrenim durumu.

1. İlk Okulu mezunu

2. Ortaokulu mezunu

3. Lise mezunu

4. Üniversite mezunu

9. Babanızın öğrenim durumu

1. İlk Okulu mezunu

2. Ortaokul mezunu

3. Lise mezunu

4. Üniversite mezunu

10. Anne ve babanızı dini inanç ve ibadetler açısından değerlendirecek olursanız, durumları aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?

Annem Babam

☐	☐	1. İnançlı, düzenli namaz kılar ve sürekli oruç tutar
☐	☐	2. İnançlı, arada namaz kılar, sürekli oruç tutar
☐	☐	3. İnançlı ama ibadet etmez
☐	☐	4. İnançlı, cuma ve bayram namazı kılar, düzenli oruç tutar
☐	☐	5. Başka.....

11. Dini inancınızın oluşmasında ve ibadet eğitiminizde size kimlerin katkısı olmaktadır?

1. ☐ Annem	4. ☐ Yaz Kur'an kurs öğreticileri
2. ☐ Babam	5. ☐ Bir yakınımız veya komşumuz
3. ☐ Öğretmenlerim	6. ☐ Camilerde din görevlileri

12. Şu anda aşağıdaki ibadetlerden hangisini yapabiliyorsunuz?

- Düzenli namaz kılar, oruç sürekli tutarım.
- Cuma, bayram namazı kılar, sürekli oruç tutarım.
- Bazen namaz kılar bazen de oruç tutarım.
- İbadet yapmak isterim fakat yapamam.
- Başka.....

13. İmam-Hatip Lisesinde okumayı tercih sebebinizi belirtir misiniz?

- Dinimi tanımak ve dini bilgiler öğrenmek,
- Ailem ve çevremdeki insanların teşviki ile
- Kendi isteğimle kaydoldum.
- Bu Okulu sevdiğim için
- Başka

14. Size göre; İmam-Hatip Lisesinin öğrencilerine kazandırması gereken bilgi ve kültürü yeterince kazandırabiliyor mu?

1. ☐ Evet	2. ☐ Kısmen	3. ☐ Hayır

Cevabınız "EVET" ise sebebini açıklar mısınız?

Cevabınız "HAYIR" ise sebebini açıklar mısınız?.....

15. İmam-Hatip Lisesinde öğrenim gördüğünüz için memnun musunuz?

1. ☐ Memnunum	2. ☐ Memnun değilim	3. ☐ Fikrim yok

16. İmam-Hatip Lisesinde öğrenim görmekten MEMNUNUM, çünkü
1. () Bu okulda dini bilgi veriliyor.
 2. () Bilgili veya dini hizmetleri yürütebilecek şekilde bizi yetiştiriyorlar.
 3. () Tam istediğim gibi bir eğitim yaptırılıyor.

17. Başarısız iseniz, sizce başarısızlığınızın en önemli sebebi nedir?
1. () Ders programı çok yoğun, bazı dersler çok zor.
 2. () Kaldığım pansiyonda ders çalışmak için şartlar uygun değil.
 3. () Türkçem yetersizdir, dersleri iyi anlamıyorum.
 4. () Ailevi ve özel problemlerim var.
 5. () Başka.....

II- ÖĞRENCİLERİN MEZUN OLDUKTAN SONRA TERCİH EDECEK MESLEKLER VE ÜNİVERSİTE BÖLÜMLER.

18. Okulu bitirdikten sonra herhangi bir dini görev almayı düşünüyor musunuz?
1. () Evet
 2. () Hayır
 3. () Kararsızım
19. Din görevlisi olmayı düşünmüyorsanız, bunun sebepleri nelerdir?
1. () Dini görevlilerinin maaşı az, geçinemem.
 2. () İmam-hatiplik için cesaretim yok, müslümanlara cevap veremem
 3. () Vaaz edemem, hutbe okuyamam ve duaları yapamam.
 4. () Cenaze yıkamak zorunda kalırsam bu görevi yapamam.
 5. () Başka (Farklı bir görüşünüz varsa yazınız).....

20. Yüksek Din Öğrenimi yapmak istiyor musunuz?
1. () Evet
 2. () Hayır
 3. () Kararsızım

21. İlâhiyat Fakültesinin dışında bir yüksek öğrenim düşünüyorsanız hangi bölümde okumak istersiniz?
Lütfen yazınız?.....

III- ÖĞRETMENLERİN ÖĞRENCİLERE KARŞI TUTUMLARI

22. Meslek dersleri öğretmenlerinizin öğrencilere karşı genel tutumları nasıldır?
1. () Çok ilgili
 2. () İlgili
 3. () Az ilgili
 4. () İlgisiz
 5. () Fikrim yok

23. Meslek dersleri dışındaki öğretmenlerinizin öğrencilere karşı genel tutumları nasıldır?
1. () Çok ilgili 2. () İlgili 3. () Az ilgili 4. () İlgisiz 5. () Fikrim yok
24. Velinizin okul idaresi veya öğretmenleriniz ile görüşme durumu nasıldır?
1. () Veli toplantısı olduğu zaman gelir ve görüşürler.
2. () Okul idaresi veya öğretmenler çağırdığında gelir ve görüşürler.
3. () Hiç gelmez ve görüşmezler.
25. Boş zamanlarınızda neler yaparsanız?
1. () Kitap, okurum.
2. () Gazete, dergi okurum.
3. () Spor yaparım.
4. () Eğlence yerlere giderim
5. () Televizyon izler, internet kafeye giderim.

IV- ÖĞRENCİLERİN KİŞİSEL VE OKULLA İLGİLİ PROBLEMLERİ

26. Size göre; İmam-Hatip Lisesi öğrencileri arasında yaygın olan en önemli problem nedir?
1. () Anne, baba, aile baskısı.
2. () Okul bitince işsiz kalma endişesi.
3. () Üniversite kazanamama korkusu.
4. () Sosyal çevreye uyumsuzluk.
27. Okulunuzda hoşunuza gitmeyen hususlar sizce aşağıdakilerden hangisidir?
1. () Dinî –meslekî derslerin iyi öğretilmemesi.
2. () Eğitim-Öğretim metodunu beğenmiyorum.
3. () Öğretmen-öğrenci ilişkileri zayıf.
4. () Okuldaki arkadaşlarımla anlaşamıyorum .
5. () Öğretmen sayısının az olması, çoğu derslerin boşa geçmesi.
6. () Sınıfların çok kalabalık olması.
28. Çeşitli problem ve sıkıntılarınız olduğu zaman, nasıl çözmeye çalışırsınız?
1. () Aileme danışarak halletmeye çalışırım.
2. () Okuldaki hocalarıma danışarak, onların rehberliğine başvururum .
3. () Arkadaşlarımla veya kendime yakın bulduğum kişilerle paylaşmayı tercih ederim.
4. () Bu konularda kimseye danışmayı düşünmem, kendim halletmeye çalışırım.

29. Okuduğunuz okulda hangi tür mükâfat verilir?

1. () Öğretmenler güzel sözlerle överler, takdir ve tebrik ederler.
2. () Sevgilerini ve ilgilerini artırırlar.
3. () Değişik armağanlar (kitap, giyecek vb.) hediye ederler.
4. () Not yükseltirler.
5. () Başka.....

30. Okuduğunuz okulda hangi tür ceza uygulanır?

1. () Ceza olarak öğretmenler öğrencilere karşı sevgi ve ilgi göstermezler.
2. () Uyarı, mahrumiyet, kınama ve azarlama gibi cezalar verirler.
3. () Not düşürürler.
4. () Döverek cezalandırırlar.
5. () Başka.....

31: İlk geldiğinizde ve şimdi okulda elde ettiğiniz dini ve kültür bilgiler sizin ahlak ve davranışlarınızda bir değişiklik meydana getirdi mi?

1. () Evet
 2. () Hayır
 3. () Fikrim yok
- Kısa açıklama yapar mısınız?.....

32. Kitap okuma alışkanlığınız varsa en önemli hangi tür kitaplar okursunuz?

1. () Dini ve ahlâki kitapları
2. () Roman, hikâye, şiir.
3. () Tarihi Kitaplar
4. () Kültürel kitapları
5. () Başka

33. Okulunuzdan en büyük beklentileriniz nelerdir? Yazar mısınız?

34. En sevdiğiniz dersler hangileridir?.....
Niçin?.....

35. En çok zorlandığınız dersler hangileridir?.....
Niçin?.....

Ek-II: Anket Uygulaması İçin Gerekli İzin Belgesi

Anket Uygulaması İçin Gerekli İzin Belgesi (Belgenin Türkçesi)

BULGARİSTAN CUMHURİYETİ BAŞMÜFTÜLÜĞÜ - SOFİYA

ıkış Belgesi: No.381/1, 2
Tarih: 20. 06. 2005

Şumnu Nüvvab, Ruse ve Momçilgrad, İmam-Hatip Lisesi

Müdürlüklerine

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsünde Yüksek Lisans Öğrencisi olan Enfes Ali Mehmed, “Bulgaristan’da Bir Din Eğitimi Öğretimi Kurumu Olarak İmam-Hatip Liseleri: Beklenti ve Sorunlar” konulu (teze ilişkin) bilimsel araştırma yapmaktadır.

Bununla ilgili olarak okulunuzda öğrenim gören, öğrencilere anket uygulanması gerekmektedir. Bu yüzden bilimsel araştırma esnasında gereken kolaylığın gösterilmesi rica ederim.

Başmüftülük Eğitim Bölümü Sorumlusu
Hüseyin Hafızov
/İmza/
/Mühür/

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Yeri ve Yılı : Bulgaristan 1973

Öğr.Gördüğü Kurumlar : **Başlama Yılı** **Bitirme Yılı** **Kurum Adı**

Lise : 1988 1992 Mimarlık Lisesi

Lisans : 1998 2002 Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yüksek Lisans : 2003 2007 Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Doktora :

Medeni Durum : Bekâr

Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi : Türkçe

Çalıştığı Kurum (lar) : **Başlama ve Ayrılma Tarihleri** **Çalışılan Kurumun Adı**

1. Kur'an Kursu 01. 10. 2002 30. 06. 2003 Bulgaristan Başmüftülüğü

Yurtdışı Görevleri :

Kullandığı Burslar : Türkiye Diyanet Vakfı Bursu

Aldığı Ödüller :

Üye Olduğu Bilimsel ve Meslekî Topluluklar :

Editör veya Yayın Kurulu Üyelikleri :

Yurt İçi ve Yurt Dışında katıldığı Projeler :

Katıldığı Yurt İçi ve Yurt Dışı Bilimsel Toplantılar :

Yayımlanan Çalışmalar :

Diğer : Türkçe'den Bulgarca'ya "Peygamberimiz'den 101 Hatıra", Yaşar Kandemir, İstanbul (Kitabın Bir Bölümü)

Tercime:

07. 06. 2007
Enfes Ali MEHMED